

SZEGED

A Város folyóirata

22. évfolyam 1. szám

2010. január

A TARTALOMBÓL:

A MAGYAR KULTÚRA ÜNNEPE
MIKSZÁTH ÉS SZEGED
IV. BÉLA SZOBORPÁLYÁZAT
EGY SZEGEDI ORVOS AFRIKÁBAN

Ára: 250,- Ft

SZEGED

Várostörténet, kulturális
és közéleti magazin
22. évfolyam, 1. szám
2010. január

Tartalom

JEGYZET	1	Kultúrszomj – <i>Tandi Lajos</i>
KAZINCZY	2	“Szép és dicső dolog...” (Kazinczy Ferenc az iskoláról, nevezésről) – <i>Kováts Dániel</i>
	5	Érzelmes, elfogult, mégis igaz (Kováts Dániel 80. születésnapjára) – <i>Fehér József</i>
MIKSZÁTH	6	100 éve a Dugonicsok ünnepén (Üdvözlés és viszont válasz)
	8	A szegedi üstökös (Száz éve halt meg Mikszáth Kálmán) – <i>Árpás Károly</i>
MŰVÉSZET	12	Öt év - tizenkét emlékhely (Az elpusztult és pusztuló magyar falvakért) – <i>Blazovich László</i>
	16	A Hutter-család portréi (Kalandos út a múzeumig) – <i>Szabó Tamás</i>
	22	Szeged elfeledett portréfestője (Balogh Margit) – <i>Szabó Tamás</i>
	24	A “második honalapító” (IV. Béla szegedi szoborpályázata) – <i>Tóth Attila</i>
PORTRÉ	30	Egy szegedi költő (Julesz János) – <i>Kremser Péter</i>
KÖNYVMUSTRA	32	Több a zászló (Egy temesvári könyvről) – <i>Csotó Nagy Mária</i>
	36	Ez komoly? (Szücs Édua karikatúrái) – <i>Tandi Lajos</i>
	38	Receptek - másképpen (Trogmayer Ottó legújabb könyvéből)
NAPLÓ	40	Afrika masariki (Egy szegedi orvos utinaplója - 1.) – <i>Bálint Gábor Sándor</i>
VÁROSUNK	44	Szeged közlekedéséről (Döntések és hatások) – <i>Rigó Mihály</i>
	48	Tollhegy – <i>Maróti Egon</i>

A címlapon a *Temesvári Bánati Múzeum zászlaja*. A hátsó borítón *Szücs Édua* karikatúrája. A borító 3. oldalán a *IV. Béla szoborpályázat tervei*.

SZEGED

A város folyóirata
Megjelenik havonta

Főszerkesztő: **TANDI LAJOS**

Szerkesztő bizottság: Árpás Károly, Blazovich László (elnök),
Gyémánt Iván, Horváth Ferenc, Nagy János, Nagy László, Nyilas Péter,
Szalay István, Turi Tímea, Veréb Simon (fotóriporter-főmunkatárs)

Kiadja a Somogyi Károly Könyvtár

6720 Szeged, Dóm tér 1-3.

Tel.: 62/425-525

Felelős kiadó: PALÁNKAINÉ SEBŐK ZSUZSANNA

Szerkesztőség: 6720 Szeged, Stefánia 2.

Telefon: 30/365-5176, e-mail: szegedszerk@freemail.hu

szegedszerk@gmail.com

Készült a Bába és Társai Kft. nyomdájában

6724 Szeged, Cserzy Mihály u. 11. Tel.: 62/464-015

Felelős vezető: dr. Majzik István

ISSN 0239-1384

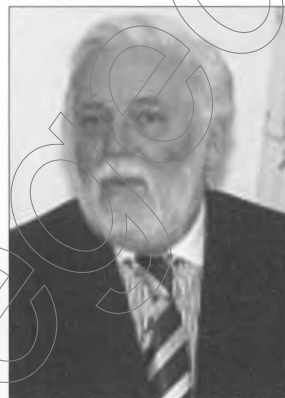
Kultúrszomj

M

tről álmodhatnék egyébről az első napon, minthogy Szeged, az én új otthonom azon az úton van, mely a vagyonosodás és jóléthez vezet. S a jólét csak az egyszerűségi európai civilizáció magaslatán álló művelt városokat veszi ölébe. Hiszem, hogy az én első álmom igaz. S hiszem, hogy amint én teljesen otthon érzem magam itt az első perctől kezdve, engem sem tekintenek itt idegennek. Mert hát nem úgy erővel lettem ide anektálva: a saját vágyam, és a rokonszenv hazám ez egyik legnagyobb városa iránt, hozott ide. S a rokonszenv, ha nem is talál mindig nyitott ajtót, legalább mindig megérdemelné, hogy találjon. – írta nem napjainkban, hanem 1878. augusztus 3.-án a Szegedi Napló hasábjain az munkatárs, Mikszáth Kálmán. S ahogy néhány év alatt Mikszáthnak országos elismerést szerzett Szeged, úgy városunk is megköszönte a nagy írónak újságírói munkásságát. Írói munkásságának negyvenedik, szegedi tevékenységének harmincadik évfordulóján, 1910. január 9.-én városi széképület közgyűlési termében a Dugonics Társaság köszöntötte az akkor már koszorús író. Lázár György polgármester köszöntőjében így fogalmazott: "Sokan vagyunk még, akik melletted voltunk harminc év előtt, és szellemed ragyogásában gyönyörködve láttuk a hatást, amit megnyilatkozásaid közéletünkre gyakoroltak, amint hullámok, viharok ülték el, új eszmék születtek írásaid nyomán, és megtermékenyült munkakedvünk. Szébb lett a város, mint volt, s abban érdemes rész illet Téged is." Mikszáth viszontválaszában azt mondta többek között: "Álmaimban itt járok Szegeden, reggelenként Kátai Laci integet a vaskereskedés boltjából: Jó reggelt! És idehozom át a szülőföldemet, Nógrádót, hol pedig oda viszem át Szegedet a nógrádi mezőkre, és a kettő összeforr egy darabbá, egy szülőfölddé. A szeretet forrasztja össze, úgy, hogy semmi nem bírja eltörölni, csak az a bizonyos, láthatatlan, titokzatos kéz, amely a szívemet majd megállítja. Akkor, ott azon a januári ülésen a Szegedi Napló tanúsága szerint hossza taps és éljenzés volt hallható. De az a bizonyos titokzatos kéz nagyon hamar utánanyúlt a mesternek – néhány hónappal később, május 28.-ikán elhunyt. Halálának centenáriuma Szeged városa tartozik a főhajtás méltóságával, munkásságának népszerűsítésével, az emlékezés belső meggyőződésével.

Mindezeket a sorokat a magyar kultúra napján írom, immáron tizenhárom esztendeje kulturális évadnyitó is. Kölcsey Himnuszának ünnepén, január 22.-én nemcsak azokra gondolunk, akik megteremtették a magyar szellemi élet, a magyar kultúra és a magyar művészet eddigi értékeit, de azokra is, akik ma életben tartják, művelik, harcolnak érte – olykor méltatlan körülmények között is. Mert jórészt a mai művészekre, kultúrunkásokra, felelős vezetőkre hárul a holnapi szegedi kultúra minősége, fennmaradásának és kisugárzó hatásának felelőssége. Minden feltétel adott, akarat, tehetség, minőség – persze némi anyagszükségés ahhoz, hogy 2010 is a kultúra éve legyen városunkban. Méltón

Mikszáthhoz – s legfőképpen méltón önmagunkhoz.

Kölcsey

K "Szép és dicső dolog..."

KAZINCZY FERENC AZ ISKOLÁRÓL, NEVELÉSRŐL

Kazinczy Ferenc 250. születésnapja a szokottnál erőteljesebben irányítja a közfigyelmet a széphalmi Mester életművére. Megjelent munkái kritikai kiadásának első három kötete, konferenciák idézték föl tevékenységét és korát, s a visszhangokból megállapítható, hogy van tanulságos üzenete a mi korunk számára. Amikor a honismeret és az iskola kérdésköre hoz most össze bennünket, érdemes felidézni, milyen tapasztalatai, gondolatai, nézetei voltak a nagy újítónak az iskola, a nevelés ügyéről. Igyekszem a Kazinczytól vett idézetekkel érzékeltetni felfogását. Négy csomópontot választottam ki: vessünk egy pillantást arra, mit vitt magával életútjára iskolái éveiből, min munkálkodott kassai iskolafelügyelőként, milyen feladatokat vállalt az oktatásügyért széphalmi alkotó éveiben, s családapaként milyen nevelésre törekedett.

Kazinczyt első emlékei nagyapja érsemjéni otthonához kötötték, így vallott ezekről önéletírásában: „Nagyatyám, Bossányi Ferenc ... főszolgabírája vala Biharnak... Náddal fődött, vályogból rákott házában pátriárkái felelősséggel éle, bírāja, békéltetője, tanácslója az ügyefogyottaknak, perlekedőknek, osztzkodóknak... oly inast tárta mindég, aki írni tudott, s diktálgató leveleit... Ezentúl tinta és plajbász leve minden multságom, s rajzolgatom, amit bőrös székeink határa nyomtatva láttam, s azt a gyönyörű kétfejú sast, melyet az asztalos a templom mennyezetére mázola.” Szülőfaluja, Ersemjén iskolamestere kezdte tanítani; 1766-ban néhány hétig a debreceni kollégiumot látogatta; azután a szülői háznál, Alsóregmecen egy hiányos felkészültségű házitanítója volt, s a szepességi Késmárkon töltött hónapok tanulmányaiiban sem volt rendszer, következetesség. „Hétszentesdős koromban az öcsémrel együtt egy Késmárkról hozott deák vette által tanításomat Alsóregmecen, Abaújban, hol szüleim lakoztanak – olyashatjuk jellemzését. - Atyám és az öreg Bossányi beszéltek németül is, de csak német emberekkel, még akkor nem jutánk annyira, hogy magunk közt is idegen nyelven beszéljünk; anyám és nagyanyám nem tudtak más nyelvet, mint magyart. Így nyelvem mind a háznál, mind iskoláimban, kivéven kézmárki esztendőmet, magyar vala. Atyám a maga korának s tájának legjobb fejei közé számíltatott..., anyám nagylelkű, igen elmés és szennytelén erkölcsű asszony vala.”

Nem volt felhőtlen a diákélet a sárospataki református kollégiumban sem, ahol 1769 és 1779 között tíz évet töltött Kazinczy, mégpedig az oktatás hiányosságai ellenére a későbbiekre is meghatározó jelentőségű tíz esztendőt. Sokat mondóak alábbi emlékező sorai: „a Metamorphosisok könyveit, Virgilnek kivált eclogáit, és amit Horácnak ódáiban már megérthetek, megtanulom, bár nem parancsoltatott. Deákom, midőn elébe állék, hogy neki felmondjam leckémet, előre megzavara ijesztéseivel, s rettegven büntetésitől, előtte három

sort sem tudtam soha elmondani. De a Bodrog szélei, s a Berek a Bodrog jobb szélén, zengének, midőn ott magamban és elakadás nélkül mondtam Alexist, Corydont s Daphnének elváltozásait. ... Az a barátom, akitel a Bodrog szélén és a Bereken Virgilt deklamáltam, Szathmáry Mózes most bibliothecariusnak neveztetek... Elzárkózom vele a bibliotékába, s alkalmasan ismervén a Róma költőit, azokat kerestem fel, akik az újabb időkben irtanak deákul. Penthernek architektúrára tartozó foliantjait kihordom szobámba ... s szüntelen rajzolgaték, olykor még éjjel is, három-négy gyertyát gyújtván meg, míg a rajzolásban csaknem egészen megvakulék. ... Az én koromban Patakon és Debrecenben még nem tanítanak hazai törvényt, nem még magyar történeteket, külön fogva a világ történeteiből. Az ifjú nem tuda egyebet, midőn iskoláit elhagyta, mint dogmatika és polemika teológiát... Patak, minden fogyasztások mellett, mely fiaikat neveié már akkor is! Mert a tanulás inkább függ a tanuló szorgalmától, mint a tanítóétól; mert Pataknak húszezer kötetnyi bibliotékája van, s a könyvek a tanulók szobáikba is kiadattak, mert az igyeksző gyertyát gyújt a másika gyertyájánál...”

Ez a leírás is meggyőz bennünket arról, hogy Kazinczy mindenütt megtalálta és befogadta azokat a gazdagító lehetőségeket, és hatásokat, amelyek személyiségének kibontakozását szolgálták. Vagyis megszerette a könyvet, olvasott, amikor csak alkalom kínálkozott rá; eredetiben tárult fel előtte a francia és a német nyelvű kortársi irodalom; vásárolta a római és görög klasszikusokat; örömet lelte a képzőművészeti alkotások tanulmányozásában, gyűjtötte az ismertebb tudósok kézjegyeit. Emellett kereste a vonzó példákat, így jutott el egyik példaképe, Bessenyei György közelébe, akitől levélben érkezett hozzá, a 17 éves ifjúhoz a biztatás: „Ve szűnjön meg az Ur szívének hajlandóságai után menni, és az emberi viselt dolgoknak ahhoz a dicsőségéhez közelíteni, melyre semeit csak nem bölcsőiből láttatik vetni.”

Iskolafelügyelőként 1786 novemberétől 1791 áprilisáig tíz vármegyére terjedt ki működése. Hivatala harmadik évében már 45-tel több iskola van kerületében, mint amennyi belépésekor működött. „nekem mindennél kedvesebb volt: minden vallásbeli honfiak nevelésére hathatni... - írja visszaemlékezésében -, az a kinevezés oly kedves, oly csalogató vala, hogy annál én kedvezőbbet álmodni sem tudtam." Törekedett a minőségi változásra: „én a tanítás módját, amennyiben azt (nem lévén éránta semmi parancsolat kiadva) csak szóval tett tanácslásaim által tehettem, a mechanizmustól megtisztogattam, s a tanítókba a nevelés filozófiáját bővebb mértékben csepegtettem"

1789. december 20-án Kassán megtartotta beosztottjai előtt „Hivatalba vezető beszéd"-ét, s hogy pedagógiai elvei szélesebb körben is ismertté váljanak, kiadta ezt németül és magyarul is, a következő évben pedig körlevélben tájékoztatta munkatársait. Ezekből a dokumentumokból egyértelműen megállapítható, hogy nemcsak mennyiségi fejlesztésre törekedett, gondja volt a nevelési módszerek, a tartalmi munka korszerűsítésére is. Emeljük ki néhány alapelvét!

Nézete szerint figyelembe kell venni az életkori sajátságokat: „mindazt, ami csak füst, ami a tanulást a gyermek előtt nehezebbé teszi, ami az ahhoz megkívántott kedvet elveszi, ami őt a kis, még beszélni is alig tudó gyermeket egy kis, nevetséges tudóssá teszi, egészen el kell hagyni" Az iskola nem elégedhet meg az emlékezet mechanikus munkáltatásával. A Felbiger Ignác által ajánlott tanításmódban a kórusban való együttes olvasás dominált; Kazinczy szerint a gyermek „elmésségét" is munkába kell venni. Később is hangoztatta: „A tanító tiszte az, hogy a gyermek lelkének nem csak legalsóbb tehetségét, az Emlékezetet vegy'e munkába, mely ugyan a tanítóra nézve legkönnyebb; hanem hogy a felsőbbeket is, az Észet, az Elmét, az Értelmet és a Képzeldést kifejttesse; a gyermek figyelmét egy pontra vonja, őtet eszmélni, gondolkozni tanítsa..." Emberséges légkör megteremtésére buzdított, mert helyesebben gondolkodó generáció akkor lesz, ha „a nemzeti iskolában a gyengébb ifjúsággal emberibben, szelídebben bánunk, ha a vesszőt, térdeplést s kéméletlen megtámadásokat megtilalmazzuk, ha benne a becsület ösztönét felgerjesztjük" Meggyőződése szerint egyéni foglalkozásra van szükség. Egyrészt „ki kell lesni a rejtekben lévő tehetséget", aki idővel „nagy fényű tagja lesz a társaságnak", másrészt az elmaradókkal külön is kell foglalkozni, mert csak küzdelmes tanító munkával lehet „kitépni a gyenge elmékből a bolondság töveit". Utalt a szülőkkel való együttműködésre. Kérte munkatársaitól az „elmékedést és elfáradni nem tudó serénységet". Emellett életszerű, hasznos tananyagot ajánlott: „ajánlom, Uraim, néktek a magyar

geográfiának és históriának tanítását is".

Itt érkezünk el szerepvállalásának egyik vitatott pontjához. Kazinczy szervesen beépítette a német nyelv tanítását pedagógiai rendszerébe. Hasznát három érveléssel magyarázta. Először is a német nyelvismeret nyitva tartja az utat a magyar fiatalok előtt is a közpályákhoz, a tudományok elsajátításához. II. József 1784-ben kiadott nyelvrendeletének passzusaira gondolt, amely szerint „Ezután senki sem viselhet sem a kormányzóknál, sem az egyházaknál semmiféle hivatalt, ha nem tud németül"; „1784. november 1-től fogva egy ifjút sem lehet felvenni a középiskolába, aki nem képes kimutatni, hogy németül olvasni és írni tud". Ezért gondolta úgy: „A német nyelv tanítása egy része a hazafiúságnak, egyik szülői kötelesség." Másodsorban álláspontja szerint egy gazdag irodalom tárul fel a németül tudók előtt.

Aranka Györgynek írta Kazinczy 1789. július 10-én: „A Német Literatúrája Frantziánál alább valónak nem állítom" Harmadsorban pedig gondolt arra is, hogy a német nyelvű könyvek gyarapítják a felvilágosodott műveltséget, segítik a ráció terjedését. Tehát szerinte a német nyelv csak eszköz, a fő cél: a magyar ifjak művelése. S a latin helyett ajánlotta, mert: „Ha a deák nyelvet vesszük elő, úgy örökösen bezárjuk a tudományok elterjedése előtt az utat."

A magyar nyelv elsődlegességét, fontosságát nyomatékosan hangsúlyozta: „a magyar nyelv a közönséges életben elmúlhatatlanul szükséges, fozófiaai tekintetekre nézve is megérdemli, hogy fenntartása éránt gondoskodjanak"; munkatársait arra biztatta, hogy a magyar nyelvet igyekezzenek elterjeszteni, hiszen a nemzetnek „hogy a tudományoknak kedves virágzását elérje, egyéb szüksége nincs, csak az, hogy tüze fellobbanhasson". Ennek előmozdítására ajánlotta a magyar geográfia és história tanítását.

1806-ban így emlékezett vissza tanfelügyelői munkásságára: „Szép és dicső dolog a Haza jövőjébe boldogságán dolgozni, kilesni a rejtekben lévő talentumot, és azt művelésbe hozni, hogy idővel nagy fényű tagja legyen a társaságnak, s intés, tanítás és példa által kitépni a gyenge elmékből azon bolondságok töveit, melyek ha gyökeret verhetnek egyszer, később kitépés által tökéletesen ki nem téphetettek, sőt mindég új sarjadzást vernek, még pedig bujábbat gyakorta mint ha félig ki nem irtattak volna."

Kassán kiadott folyóirata, az Orpheus programjának kijelölésében hasonló törekvések vezérelték: a józan gondolkodás terjesztése mellett „a nyelv tökéletesítése" lett második tárgya, a harmadik pedig „a magyar történetek", melyen mindazt érti, „valami a nemzetnek történeteit, karakterét, gazdagságát, kultúráját illeti s magunkat magunkkal esmértethet".

Később is volt Kazinczynak kapcsolata iskolákkal. Ezek közül a sárospataki és a sátoraljaújhelyi együttműködést kell mindenképpen kiemelnünk, amire így emlékezett: „Újhelyben némely barátaim, életet adának magányomnak, s ha dolgozásimban elakadtam, a pataki kollégium bibliotékája s a históriai mikrológus Szombathy, a széles és mély tudományú Kövy s a deák nyelven szerencsésen verselő Sípos és Kézy, Somosi bibliotékárius társával s a szeretetre oly igen méltó Vályi-Nagy készek voltak könyveikkel, felvilágosításaik-

kal segélleni. Nékem, s régolta már, nem vala egyéb óhajtásom, mint hogy falusi lakos lehessek, függetlenül, szabadon, fény és gond nélkül, s elértem, amit óhajtottam."

Sárospataki kapcsolatait elmélyítette, hogy Kazinczy buzgón támogatta a tanárok alkotó munkáját. Sípos Pál költő és filozófus műveit akarta kiadni annak halála után; melegen pártfogolta Vályi Nagy Ferenc munkáit, az ő védelmében keveredett az ún. iházi pörbe; dolgoztatott a sárospataki nyomdával (Tövisek és virágok;

Bibliai történetek). A nyelvújítási harcban a pataki tanárok közül Kézy Mózes, Csengery József, Barczafalvi Szabó Dávid, Beregszászi Nagy Pál a neológusok oldalán állt, viszont a professzorok közül Kövy Sándor, Rozgonyi József és Lácza Szabó József szembe fordult az újító Kazinczyval.

Kazinczy hatására kedvelték meg a diákok a magyar irodalmat Patakon: Majoros András - Kazinczy és a nyelvújítás híve - 1829-ben kezdte meg a magyar irodalomtörténet tanítását a kollégiumban. A történelemmel is foglalkoztak, a magyar nyelv művelését ifjúsági egyesületekben gyakorolták. Figyelemre méltó Kazinczy hatása a kollégiumi ifjúság körében. Rác Lajos szerint: „A nagyobb diákok Csokonaitól és Berzsenyitől ösztönt nyerve s a Patakra sűrűn belátogató Kazinczytól közvetlenül is buzdítatva, társaságba álltak, költeményeket írogattak, amelyekből. Nagy József szerkesztésében. Poétái Gyűjtemény cím alatt 1813-ban 2 kötetet bocsátottak közre” Nagy József, Szemere Pál, Ormós László, Kazinczy Gábor, Ungvárnémeti Tóth László nevét kell elsősorban kiemelni, akik Kazinczy hatására és szellemében irodalmi művekkel jelentkeznek.

Tervezte Kazinczy egy „Aesthetikai Magyar Grammatika” megírását (1808), mert „nem csak írni, de jói kimondani sem tudjuk a 'szókat. Azonban leg-

A nevelés kérdései - érthető módon - apaként is foglalkoztatták Kazinczyt. Eugénia leányával kapcsolatban (a gyermek fél éves korában) megjegyezte: „Hogy a lányom tanult, tudós asszony legyen valaha, azon igyekezni soha nem fogok, sem anyja nem ...de azon igen, hogy ... hazáját s ennek nyelvét szeresse”. Még ötéves sem volt a kislány, amikor tanítani kezdte a betűk ismeretére. Szentgyörgyi Józsefnek módszerét is megírta: „Jónak leled-e a methádust? Előbb festett betűket, plajbászolás után tintával, mint azoknak potenciáját tudta volna. Ezt azért cselekvém, mert a gyermeki kor hajlandó minden mímelésre (imitatio), s a lányom nyelve, ámbár hiba és dadogás nélkül beszél, nem lelte sok ideig a jól ismert betű hangját is. Most a lányom ötvenhárom hónapos, s már szabad kézzel betűket is fest, rajzol is.”

Második fia megszületése után írta Döbrentének: „azt az áldást adám a gyermeknek, hogy szállja meg Cátónak nagy lelke, hogy legyen szent előtte a Haza és a Remény mint ezen isteni ember előtt vala, s ne kellesék néki soha gaz bitanglót rettegni, kinek utalása kedvessé tehetné vele a halált.” Igyekezett megadni a szükséges neveltetést a gyermekeinek: felfogása józan és gyakorlati: „Nem akarok én adni gyermekeimnek csillogó Cultúrát, de használható. Ezt adni kell. és ezt adni nekem örömem.”

Levelezésben gyakoriak utalásai a hét gyermek előrehaladására, nevelésére, erre folyamatosan nagy gondot

Összegezve azt állapíthatjuk meg, hogy Kazinczy Rousseau nyomán hitt az emberek nevelhetőségében. Azt ajánlotta: „Kultúrát mind a földesúrnak, mind a köznépeknek, s jó lesz minden.” A nevelő oktatás híve volt, tanítóeszményét így fogalmazta meg: „Az a tanító, aki a gyermekkel gyermeki módon tud bánni, aki gyermekké lenni nem átal; ... az a tanító, aki a gyermekeket úgy tudja tanítani, hogy ellefelejtik, hogy iskolában van-

főbb igyekeztem az, hogy paragrafusaaim eleve séggel, izléssel s praecisióval legyen írva, hogy a munkát ne kellesék izzasztó fáradsással olvasni”. Ez a mű azonban - sajnos - nem készült el. Hogy azonban 1832-ben, az Ifjú Egyesület megalakulásának évében egészen élő volt az előző esztendőben elhunyt író hatása, az abban is megnyilatkozik, hogy verseket írtak róla. Csicseri Ormos László epigrammája a széphalmi síremlékre is fölkerült, Ungvárnémeti Tóth László díszichonja (Révay és Kazinczy) pedig meggyőződéssel hirdette: „Hogy rosszul ne beszélj, olvásd a Révay könyvét; / Hogy szépen szólhass, erre Kazinczy tanít.”

Zemplén vármegye székhelyén, Sátoraljaújhelyen is vállalt szerepet. Amikor 1814 februárjában a református egyházközség főfelügyelőjévé választották, beköszönő beszédében legfontosabb feladatának ezt jelölte meg: „De mindenekfelett azon kellene igyekeznünk, hogy az Istennek élő templomot építsünk; azaz hogy oly iskolát nyissunk meg, melyben gyermekeink mindazt tanulhassák, ami őket jó emberekké s alkalmas és hasznos polgárokká teheti, és amelyben egy igazabb, szebb gondolkozású s érzékű maradék neveltethessék. Engemet e hivatal felvállalására az a szép remény bírt, hogy ezt teljesedve láthatom meg.” Tervét elfogadták, javaslatai szerint a magyar történelem és a számtan oktatására nagyobb gondot fordítottak.

fordított. „Ismerem a házi nevelés veszedelmeit s a köznevelés hasznait - írja -, de amannak szerencséjét s ennek veszedelmeit is ismerem, s a kettőt azáltal egyesítem, hogy házamnál állítottam egy kis iskolát.” Megtanítja a kicsiket a betűvetésre, rajzolásra, felkelti érdeklődésüket a földrajz, a történelem, a könyvek iránt. Wesselényinek írta 1814-ben: „Kiadni kezeimből gyermekeimet soha nem fogom. Sem erszényem nem engedi, hogy Bécsben neveljem, sem szívem; nem lehetek el nélkülok; és mit ér az a Bécsi nevelés! nem magyaroknak neveltetnek ott, hanem németeknek...”. Nyolc évvel később, 1822-ben, amikor két fia Patakon tanult, mégis kifakad: „mindketten nagy reményű gyermekeknek tartatnak ott. ... Ha erszényem engedé vala, nem volnának Patakon ... Bécsbe küldenem, hogy francia nyelvet és Emil festést is tanuljon, mert arra szokatlan hajlandósága van.”

Az idegen nyelvek (elsősorban a francia) tanulását fontosnak tartotta. A művészeti nevelés sem hiányzott elgondolásaiból: muzsikát és festést tanító nevelőre is számított. „A Bécsből jövő nevelő s feleségem és én franciául fogunk szólani, s így gyermekeim belé jönek a nyelvbe. Lesz Muzsikát s festést tanító is.” „Táncclecke csaknem minden este tartatik, most menüet tanulnak, s én magam is járom vélek. Ez lévén a legszükségesebb és legnehezebb; minthogy ez ad igazi állást a testnek, arra pedig mind a négy gyermeknek igen igen nagy szüksége van.”

nak, s azt vélik, hogy anyjuknak ölkben hevernek, aki előttök mulattató meséket beszél; az a tanító, aki a tanítványainak fejeket és szíveket miveli, aki őket tanítja és javítja; az az a tanító, kire én oskolámat bízni óhajtanám.”

A pedagógiában a megújulást képviselte, ezért is tisztelettel adózunk ma Kazinczy 250 éves emlékének.

Kováts Dániel

Kege

Érzelmes, elfogult, mégis igaz

KOVÁTS DÁNIEL 80. SZÜLETÉSNAJÁRA

„Ő a mi Kazinczy” - dr. Hőgye István, a jeles történész-levéltáros fogalmazott így vagy 25 évvel ezelőtt, és azóta sem ismerek telitalalatosabb, kevesebb vonással megrajzolt arcképet róla. Valóban, Kováts Dániel nagy és örök példaképe, akinek életművével a kezdetektől foglalkozott: a magyar nyelv megújítója, Kazinczy Ferenc.

Életútjának nyomait keresi a partiumi Ersemlyéntől az abaúji Széphalomig, a pataki diákevektől Kassáig, a jakobinus mozgalomtól a zempléni levéltárosságig. Az első általa szerkesztett kötet mérföldkő, 1978-ban jelent meg, ezzel élesztette újjá a Kazinczy-kultuszt.

Azóta - immár több évtizede - újra olvashatók Kazinczy elfeledett, vagy csak nehezen hozzáférhető munkái, többnyire az általa szerkesztett és Zemplénben kiadott kötetekben.

25 évvel ezelőtt jó és hű társaival megalapította a Kazinczy Ferenc Társaságot, ezt a legalább 250 tagot számláló művelődési kört. Azóta „kétségbevonhatatlan, hogy a legértelmesebb és legtartalmasabb írókultuszt Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Sátoraljaújhelyen őrizzük: a Kováts Dániel leghozzáértőbb szerkesztésében megjelenő Széphalom évkönyv nem kultikus tömjénezéssel, hanem szakpublikációkkal ápolja, s teszi elevenné Kazinczy emlékét” - írta Koyács Sándor Iván irodalomtörténész professzor 1999-ben. Azóta az év-könyvsorozat a 19 kötetéhez érkezett. Ez a csaknem 9000 oldal az ő szerkesztői munkáját dicséri, mellyel rendszeres publikációs lehetőséget kínál az Abaújban-Zemplénben munkálkodó kutatóknak, helytörténészeknek, közgyűjtőmunkásoknak, a szerzői gárda pedig ma már az egész országra kiterjed, sőt, a határokon túlra, Angliától Svédorszáig. Intézményi háttér nélkül, szinte csak Kazinczyhoz hasonlítható páratlan levelezésével behalózza az egész országot, és „kis karikat csinál a legjobb szívű emberekből, amelyben az ember elfelejti azt a nagy egyenlenséget, amely e világban van”. Kováts Dániel szerkesztői munkássága a zempléni művelődéstörténet legfényesebb lapjaira kívánczik. Még akkor is, ha csak ezt a 19 Széphalom évkönyvet vennénk számba. Pedig van még legalább 70 kötet, amely az ő keze nyomát viseli magán: a Kazinczy Könyvtár 18 kötet, a Társaság kiadásában megjelent 53 egyéb kiadvány.

Kováts Dániel képes volt mindenhol és mindenkor, bárhová vezette is sorsa, megtalálni feladatát. Az ötvenes években Az Isten háta mögött (Móricz Zsigmond a másik nagy eszmény) a zemplénagárdi általános iskolában, ahová nem egészen önszántából került, olyan honismereti szakkört szervezett, helytörténeti mozgalmat indított, amelyet rövid időn belül országos példaként emlegettek. Itt és szerkesztett jónéhány településmonográfiát. Szem- és fültanúja voltam hat évvel ezelőtt, amikor egy zemplénagárdi ember, a falu monográfiájának megjelenése után ezt mondta: „Dáni, Te az Isten jó embere vagy. Nemcsak kitűnő szakutódos, hanem figyelmes és udvarias ember is: mindenkinek segít, aki kérésrel-kérdéssel fordul hozzá.”

A sátoraljaújhelyi gimnáziumba kerülve 1964-ben megalkotta - megszerkesztette az iskola első évkönyvét és a máig megjelenő köteteknek azóta is munkatársa. A pataki tanítóképzőből kikerülő tanítványai szinte kivétel nélkül elkötelezték a helytörténeti kutatásnak, a szülőföld szeretetének.

Szerkesztői munkásságát nem lehet eléggé dicsérni: a pataki tanítóképző főiskola által kiadott Sárospataki Pedagógiai Füzetek, a Comenius Társaság Bibliotheca Comeniana, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti bizottság Szülőföldünk periodikája, utóbbinak 16 száma is az ő keze alatt született. Szerkesztői munkájának csúcspontja azonban - véleményem szerint - Sátoraljaújhelyi Lexikonának megalkotása (2001). A jeles néprajztudós, az elsősorban Sárospatakhoz, de persze az egész Hegyaljához, a Hegyközhez és a Bodrogközhez is kötődő Balassa Iván ötlete nyomán született meg ez a helytörténetírásban kivételesen ritka mű, mely a sokszor megcélzott, de igen kevés esetben sikeres monográfia helyett a lexikon műfajában ír le egy várost. Olyan igényességgel, körültekintéssel és alaposan, hogy példája nyomán valószínűleg kezdődött Sárospatakotól Miskolcon át egészen Veszprémig.

De mindezeket felülmúlja az emberek szeretete és tisztelete iránta. Nem lehet úgy végigmenni vele az újhelyi, pataki utcákon, hogy lépten-nyomon meg ne állítanának, hogy üdvözöljék, pedig már közel 20 éve szegedi lakos. Tavasszal egy országos konferenciát tartottunk Széphalomban, a Magyar Nyelv Múzeumában. Jöttek az emberek a környékről szép számmal, nem szakmabeliek is. Kérdeztem egy ilyen baráti családot, honnan ez az érdeklődés a meglehetősen speciális téma körül. Azért jöttünk, mert úgy hallottuk, hogy ma itt Kováts Dani tart előadást - volt a válasza: Dániel Tanár Úr (így, csupa nagybetűvel), valóban kitűnő előadó, nem véletlen, hogy vagy egy hónapja megkapta az év szónoke díját.

A honismeretre visszatérve fontos elmondani, hogy Kováts Dániel résztvevője, sőt egyik elindítója volt az 1960-as évek közepétől a földrajzi nevek felgyűjtését szorgalmazó mozgalomnak Jeles szakértője volt a gyűjtés módszertanát kidolgozó munkacsoportnak. Irányította a gyűjtőmunkát a sátoraljaújhelyi járásban, de lényegében az egész megyében is ő szervezte ezt a tevékenységet. Több kötetet is publikált a földrajzi nevek körül, s oly alapos jegyzet- és forrásanyaggal, hogy ezek segítségével bármely érintett település monográfiáját meg lehetne írni. Évtizedeken keresztül generációk táplálkozhatnak belőlük, ha akarják.

Nem hiszem, hogy van a honismeretnek olyan munkása Magyarországon, de a határon túl is, aki nem ismerné. S ha végső tanácsalanságban vannak az érintettek egy idevonatkozó kérdésben, mindig ott a mentőő: Kérdezzük meg Kováts Danit! Ő biztosan tudja a megoldást (és különben is hiteles ember). És csak halkán kérdezem meg a Honismeret olvasóit, mert bizonyára tudják a választ: vajon ki rejtozik az „iskola és honismeret” rovata mögött immár évtizede? Kie ez az ötletgazdag - tudás gazdag válogatás-sorozat?

Kováts Dánielnek is (mint Tompa Mihálynak - ő a harmadik eszménykép) „két hazát adott végzete” - Sátoraljaújhelyt és Sárospatakot. Mindkét város díszpolgárává fogadta. Voltak (talán) nála nagyobbak („Annyi nagy embert hajigált ki Zemplén, ki győzné azokat emléktáblázní?” - csúfolódott irigykedve a palóc Mikszáth), de ilyen egy sem volt, ez példa nélkül való, hogy Patak és Újhely: ez a két, valójában ugyan testvér, de gögös, kivagy, versengő, és egymás ellenében vezérszerepre törekvő város valamit, vagy valakiről egyformán gondoljon és egyként szeressen. Köszönhetnek is sokat neki, mert ő a hely szellemének a legjobb őrizője, nemcsak napjainkban, hanem legalább négy évtizede.

A fenti sorokat olvasva gondolhatná valaki, hogy Kováts Dániel egy szűkebb régió helytörténésze. Aki munkásságát ismeri, jól tudja, hogy ez nem így van; az ő látóhatára távolabbra terjed. Népbén, nemzetben, országban gondolkodik (milyen lejárattól, s az utóbbi időkben milyen ritkán emlegetett fogalmazás!). Kulturális történelmi vonzásában él, és újra is teremti azokat. Olyan szándék vezérli, amelyet az ősi parancs diktál: „historia est magistra vitae” - a történelem legyen az élet tanítómestere! Az ő példáján tapasztaltam meg, hogy igenis lehet a történelemből tanulni.

Azt mondtam, hogy Kováts Dániel Kazinczy, Móricz Zsigmond és Tompa Mihály szellemi vonzásában él. És Abaúj, Zemplén vonzásában, mert szülőhelye, a Kassa melletti Abaújnásd is a hazának e tájára esik. Itt bontakozott ki a reformáció, itt született meg a bibliafordítás, itt nevelődött Kazinczy. Gondolati, magatartásbeli parancs tehát számára: a magyar nyelv művelése, gondozása. Úgy hiszem, tőlük kapta az indítást: Szépen szólni! Magyarul szólni! - A szép gondolat nála tiszta magatartást is közvetít.

A szó elszáll, az írás megmarad - tartja a régi igazság. Mégis: az ő szava, élő példája többet jelent sokunk számára az írásnál. Ezért kívánom mindannyiunk nevében Nagy László költőnk verssorának átírásával, hogy Adja meg az isten, mit adni nem szokott: éltesse egészségben, jókedvben és alkotó munkában az idők végezetéig! (A Honismeret legújabb száma alapján)

Fehér József

Wélt éve a Dugonicsok ünnepén

ÜDVÖZLÉS ÉS VISZONTVÁLASZ

Ünnepelt Mester!

Szeged szabad királyi város közönsége nevében, mely harminc év előtt a magának mondott, és lelkes tanúja volt magasba törő pályád haladó kezdetének, ma – dicsőség tetőpontján –, az egész ország ünneplése közt nem csökkent lelkesedéssel üdvözlünk, amidőn – hacsak egy napra is – újra a magunkénak mondhatunk.

Neved ismeri már az egész művelt világ, büszkesége vagy a hazának, de legnagyobb büszkeségünk vagy nekünk, akiket Magad tanítottal szeretni Tégedet, lelkesedni munkáidért, műveidért, s akiknek szeretete, ragaszkodása keltette új virradásra reményeidet, buzdított rajongani a szépért, és újra lelkesedni érte.

Ha sokan örülnek is hát e napokban széles e hazában sikereidnek, sehoh se lehet az bensőbb és szeretettől áthatottabb, mint Szegeden, második hazádban.

Sokan vagyunk még, akik melletted voltunk harminc év előtt, és szelmed ragyogásában gyönyörködve közvetlen láttuk a hatást, amit megnyilatkozásaid közéletünkre gyakoroltak, amint hullámok, viharok ültek el, új eszmék születtek írásaid nyomán, és megtermékenyült munkakedvünk.

Szebb lett a város, mint volt, s abban érdemes rész illet Téged is.

De hogy az újonnan jöttek is tudják, s a késő unokák se feledjék, ki voltál nekünk, s ki vagy a hazának – Dugonics Társaságunk ajándékát, művészi kéz festette arc képedet múzeumunkba helyeztük el, és egyik szép utunkat Rólad neveztek el.

Üdvözlégy városunk nevében Mester, ki a halhatatlanok közé írtad be Neved, fogadd ünnepi hódolatunk.

Szeged, 1910. évi január 9.

Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottsága nevében

dr. Lázár György
polgármester

Igen tisztelt barátaim! Nagyérdemű közönség! Bocsássák meg, hogy most azon oldalamról mutatkozom be, amelyről nem ismertek eddig: a rekedt voltommal. Azon gondolkozom itt, ezeket a szép fölolvadásokat és beszédeket mérlegelve, hogy csakugyan érdemes-e negyven évig dolgozni, mert hiszen a végén még majd én unok rá magamra. De most, e szép fölolvadások hallatára, és így frissiben valóságos megilletődés vesz rajtam erőt, úgyhogy senki se higgye, hogy én most ezekkel a dicséretekkel disputálni fogok. [Derűltség.] A dicséret úgy sem tör csontot, de ha törne is, én most annyira csupa szív vagyok, akiben csont sincs, hogy még akkor sem esnék semmiben sem kár. [Derűltség.] Az emlékezés édes érzései markoltak meg, amelyek elfognak, amikor Szegedre gondolok, és még inkább, amikor itt megjelenek.

Tisztelt uraim, az összképet nézve, úgy érzem magam, mint aki messze út után sok év múlva hazatér, és otthon találja a családját. Akik itt vannak, mind ismerőseim, és mind nyájasan fogadnak, és szinte kedvem volna a meglegedés melegével szólni: mindnyájan itthon vagyunk. De hát itthon vagyunk-e? Hiszen sokan vannak régi barátaim közül, akiket nem látok itt. Hol vannak az öregek, akikkel az Oroszlánban politizáltam? Hol vannak benső barátaim, akikkel csolnakáztunk a rossz napokban az utcákon? Hol végre munkatársaim, akikkel együtt indultunk el kopott tarisznyával az Olimpus felé? Mind a temetőben nyugszanak. Akik itt vannak ismerőseim, azt sem tudom, hol keressem őket, mert akikkel együtt éltem, és akik azóta születtek, annyira hasonlítanak, hogy egészen összefolynak emlékezetemben az öregekkel. Annyira ismerősöknek látszanak, hogy azt sem tudom, ki melyik fáé, csakugyan azé-e, amely a kedvencem volt, és csakugyan: mintha a régi levelek nem hullottak volna le róla.

Hát én nem polemizálok a dicséretekkel, csak egy ellen van kifogásom. Emlegetik folyton a negyven év munkát, fáradságot, dolgot. Pedig dehogy volt az munka. Negyven évig mulattam, játszottam. Ugye bizony dolgozik-e a föld, amikor csak azokat a füveket és virágokat hozza, amiket akar? Én csak azokat hoztam, nem kényszerűségből termeltem, és én ráms mondják, én bizony nem vagyok. [Hosszú éljen-

VÁLASZBESZÉD

Tisztelt uraim, még csak egyet kívánok megjegyezni, midőn őszinte, hálatelt szívvel köszönöm, hogy önök voltak az elsők, akik tulajdonképpen Pesten készülő jubileumot fölfogták, és talán ennek köszönhető az is, hogy olyan dimenziókat öltött a dolog, – ennek kapcsán egy szemrehányást akarok még helyrehozni. Gyakran említették, hogy olyan ritkán látogattam meg a várost. Kérem, micsoda roppant csalódás ez! Hiszen a nap huszonnégy órájában én a délutáni és esti lefekvés után félóra múlva rendszeren már Szegeden vagyok. Itt vagyok régi barátaim közt az Oroszlán előtt, és disputálok Enyedivel, vagy keresem Szabadost a városházán, némelykor úgy jön, hogy szüleimnél vagyok – most már Mikszáthfalván –; valahol a híd mellett Mari húgom a virágait öntözi, aki már meghalt, és én magam is ott vagyok fiatalon, csapongó kedvvel. Csak nappal tartozom én az öregek közé.

Álmaimban itt járok Szegeden, reggelenkint Kátai Laci integet a vaskereskedés boltjából: Jó reggelt! És idehozom át a szülőföldemet, Nógrádot, hol pedig odaviszem át Szegedet a nógrádi mezőkre, és a kettő összeforr egy darabbá, egy szülőfölddé. A szeretet forrasztja össze, úgy, hogy semmi nem bírja eltörölni, csak az a bizonyos, láthatatlan, titokzatos kéz, amely a szívemet egykor majd megállítja. [Hosszas taps és éljenzés.]

(Mindkét beszéd elhangzott 1910 január 9-én Szegeden a városi széképület közgyűlési termében, a Dugonics Társaság Mikszáth-ünnepén)

A szegedi üstökös

SZÁZ ÉVE HALT MEG MIKSZÁTH KÁLMÁN

Sokszor megfélekedünk arról, hogy a később nemzeti klasszikussá vált alkotók is ismeretlenül kezdték pályájukat, s arról még inkább, hogy a korabeli közönség sem ismerte őket. Ez utóbbi már csak azért is nyomós érv, mert az ismertséghez a publikálás vezethet egyedül, s ha az ember nem újságíró, ha nem forog irodalmi körökben (s valamilyen úton-módon a közéletben), akkor vajmi kevés esélye lesz arra, hogy valamelyik kiadó, szerkesztő a hozzá vitt írásában meglássa a jövődő nagyságot. Azt szoktuk mondogatni, hogy „költő-nemzet” vagyunk – ám mi volt a helyzet az epika „frontján” akkor, amikor Mikszáth Kálmán keresett helyet magának a nap alatt?

Az alatt a szűk tizenhárom év alatt, amennyi a próbálkozástól a beérkezésig tartott, a pálya- és versenytárs, a nemzet írófejedelme – Jókai Mór – számtalan elbeszélés-kötetet jelentetett meg, s vagy húsz jelentős nagyregényt. S akkor még nem is szóltunk a különféle címen és okból indított sorozatairól, színműveiről és újságairól. Jókai Mór egymaga képes volt apró, ibolyakék tintával írt betűivel „teríteni a piacot”. S ott voltak a többiek is! A Jókaival együtt indultak közül Vas Gereben, Pálffy Albert és Degré Alajos igyekezett megszerezni az olvasókat, pontosabban azokat, akik valamilyen okból nem érték be Jókaival. A forradalom után lépett fel a második nemzedék: P. Szathmáry Károly, Vadnay Károly, Abonyi Lajos vagy Baksay Sándor. Ma már csak a szaklexikonok és a részletező szakkönyvek foglalkoznak munkásságukkal, ám a hatvanas-hetvenes évek árusainak könyvespolcain az ő köteteik is ott sorakoztak. S a kiegyezéssel kibontakozó hírlapirodalom tollforgatóiról még nem is tettünk említést – pedig hát valahogy meg kellett szerezni, meg is kellett tartani az előfizetőket!

Mikszáth Kálmán indulása

Az 1847. január 16-án született gyermek nem árult el különleges képességeket sem a szülőfalujának, Szklabonyának az elemi iskolájában, sem később a rimaszombati al- és selmechányai főgimnáziumban. A közepes eredményű diák ennek ellenére tevékenyen részt vett a selmechányai gimnáziumi önképzőkör életében (nagy hagyománya volt ennek, Petőfi is innen indult) történelmi ihletésű verseivel, elbeszéléseivel, de ne tartsunk ezekről az írományokról sokat: rengeteg önképzőkör működött a hatvanas évek Magyarországon, nem feltétlenül a tehetségnevelés céljával). Mikszáth betegsége miatt egy évvel később érettségizett, majd az 1866/67-es tanévtől Pesten vagy inkább Győrben kezdte jogi tanulmányait (a bizonytalan-ság a későbbi író misztifikációjából fakad).

A jogász pálya nemcsak az életlémények és a tapasztalatok szempontjából fontos, hanem a peres esetek témalehetőségei miatt is; ehhez képest elég későn jelentkezett a későbbi író: 1869-ben az Igazmondó közölte *A labanc neje* című versét, s szintén ez a lap az első novelláját: *A mi a lelket megmérgezi* (1871). Még ebben az évben a Fővárosi Lapokban is olvasható egy műve: *A batusz zsidó* című novella. Ezekben az írásokban igen nehéz a későbbi szerző hangjára lelni.

Úgy beszélnek, hogy az olvasott, művelt Mauks kisasszonyok egyike, a csinos Ilonka adta kezébe az első Dickens-műveket, s az sem lehetetlen, hogy a nappali (vagy levelező?) tagozatot abbahagyó jurátust ő bátorí-

totta a helikoni babérok megszerzésére. 1871-72-ben, ha a parnasszusi magasztalokat nem is veszi be a Mauks Mátyás irodájában dolgozó csinos megjelenésű esküdt, de megtalálja élete nagy szerelmét a balassagyarmati szolgabíró lányában. Mauks Ilonka hajlik a regényes életre is: 1873. július 13-án szülői beleegyezés nélkül, titokban egybekelnek. Mikszáth félreáll a megyei közhivatali pályáról, s még az év végén Budapestre költözik, ahol jelentéktelen lapok munkatársa lesz.

A hetilapok mindenese megpróbál egzisztenciát teremteni, s ugyanakkor irodalmi sikert fölmutatni – ám a sors hozzá nem olyan kegyes, mint elődeihez. A szülői birtok árán 1874-ben kiadott *ELBESZÉLÉSEK* című kötete teljes csődbe juttatta, a lehetetlen anyagi körülmények következtében súlyosan megbetegedett a nélkülözésekhez nem szokott fiatalasszony, s néhány hetes korában meghalt első gyermekük is. Az ismert válás idején még megjelent egy illusztrált meséskönyve, a *TÜNDÉRVILÁG*, ám ezután csak a „favágás” marad: szignált és szignálatlan tömegcikk, újságtól újságig sodródás. A munkái közül a legkapósabbak a Kákay Aranyos Nr. 3. álnéven írt tárcák, karcolatok, ám a Kákay Aranyos álnév már két író is kiszolgált: először Kecskeméthy Aurélt, másodsor Abrányi Emilt. S hiába kísérletezik 1878-ban a pesti „műértő” olvasók megfogásával (*MÉG ÚJABB FÉNY- ÉS ÁRNYKÉPEK* A politika svindlerei - Kákay Aranyos Nr.3.-tól), ez a kötet sem lett mentő szalmaszál a nyomorból.

Ám ez nem is nagy csoda. A majd harmincéves író olyan dickensi ihletésű erkölcsnevelő beszéyleket ír,

mint az *Egy árva története* (1878), esetenként ugyanazt a poént sütögeti el – *Egy ellenzéki szavazat és Hosszú szerelem* (1878) –, és a többi írásának a színvonala is ehhez hasonló. Ennek az emlékezetes időszaknak legkiemelkedőbb alkotása (amely szinte a mőriczi *Hét kirajcár* jelentőségével is fölér) a *Hogyan lettem íróvá?* A diákcsínyekre való visszaemlékezésekből kiemelkedik ez az ars poëtika-szerű vallomás, amelyben már a későbbi Mikszáth hangja szólal meg – az illúzióit vesztő, de annak maradékot őrizni vágyó szerző, aki szembesült már az emberi lét nagy kérdéseivel.

A szegedi évek

A nyomorgó, beteg Mikszáthot 1878 áprilisában viszik le a Szegedi Naplóhoz. Kiváltják a hitelezők hálójából, számláit rendezik, vonatjegyét megveszik, előleget is kap. A szegedi nemzetnek az augusztus elseji számban mutatkozik be. Szegedi munkásságáról volt tanárom, Nacsády József számol be részletesen: *Mikszáth szegedi évei (1878-1880)*; ma is haszonnal forgatható az 1956-ban megjelent zsebbeli könyvecske.

A hírlapíró nemcsak mindenek, tekintély is; ugyanakkor az olvasóköre kicsiny: újítani muszáj. Ezért is próbálja meg írónk az anekdota és a tárcsa „házasítását”. Félszemmel még a pesti közönségnek írja társadalomkritikai tárcáit, ugyanakkor ezzel a beavatottsággal melengeti a befogadó város olvasóinak hiúságát.

Mikszáth kiugrását az 1879-es szegedi árvízről, a pusztulásról, a mentésről és az újjáépítésről írott munkáinak köszönheti. A borzalmas katasztrófa bemutatásától az újjáépítés körüli visszasszágok bemutatása gazdag lehetőséget adott sokoldalú írói tehetségének megcsillogtatásához. Még utoljára megjátszotta Kákay Aranyos No.3. stílusát – *TISZA LAJOS ÉS ÚDVARA SZEGEDEN* Fény- és árnyképek írta: egy ismeretlen, Szeged, 1880. –, ám sokkal érdekesebbek azok az elbeszélések, amelyekben a szülőföld furcsa alakjait idézte meg. Ezekben a hősökben a szegedi olvasók nemcsak különleges alakokkal találkozhatnak, hanem a népi figurák rokonságára is ráébredhetnek. Innen indul Mikszáth főlemelkedő alkotói pályája.

1879-ben olvashatták a későbbi elbeszéléskötet, *A MI FALUNK* alkotásait. Ismeretlenül is ismerős figurák jelennek meg, mint a „korelával” megküzdő Suska Mihály huszár és parádeskocsis (*A fekete asszony, A falu leghóbortosabb embere*), vagy az öreg Filcsik, az „Isten csizmadiája” (*A többiek*) és mások. Az író olyan bravúrokra képes, mint az élőbeszéd prózaritmusának a visszaadása – *Hogy vette be falunk hőse, Suska Mihály, Branyiszkrét* –, ezt majd *Az a fekete folt* című elbeszéléseiben alkalmazza stílszerűen. A varázs magyarázata egyszerű: az elbeszélő egyenes beszédéről átvált a függőre, majd a szabad függőre, úgy hogy nem jelzi a váltás bekövetkezését – csak akkor döbbenünk rá, amikor ismét vált. A csörgedező hegyi patakok élénkése, kanyargósága vegyül az irodalmi nemzeti nyelv tisztaságával. A riportszerű jegyzetek, a skiccek a jelen rögzítését gyakoroltatták az újdondásszal, de még mindig nem tudott elszakadni a fővárosi hírlapírók tucatszerzői szemszögétől – lásd az „Árta János” szerep-tárcái, vagy regényes anekdotái (köztük az olvashatatlanul hosszú és lapos: *A hidegajkú*, Szegedi Napló 1880.03.03-13.)

Az újságíró kötelezően tárcáiról is. Innen a sok ismétlés, illetve a témák többszörös feldolgozása. Például 1877-ban a Fővárosi lapokban már közölte a Lapaj-történetet, a Szegedi Naplóban 1880.01.27-02.06. között újra közli: *Egy híres dudu története* címmel. Szegeden születik meg (a Szegedi Napló 1879-es karácsonyi mellékleteként) *Az aranykisasszony*, amelyet később a *TÓT/ATYAFIAK*-ban helyez el. Ebben az évben jelenik meg meg *A mézes hetek* (később *A gyerekek*), a *Luzsa* (később *Galandáné asszonyom*). 1880-ban pedig *A brezinai akol*, amely *Az a fekete folt...* címmel vált ismertté a középiskolások körében. De olvasható a Szegedi Napló „Csarnok” rovatában (1880.09.28.) Takács Julianna és Takács Magdolna esete, amely a *Bede Anna tartozását* előlegezi meg. Az írások különlegessége,

hogy a narrátori és a rezonőri álca a visszaemlékezésekben összeolvad: ez alakítja ki a hétköznapok megméréstésének üvegprizmáját.

A *színházlátogatók* című tárcasorozatában Mikszáth ars poëtika-szerű összefoglalást is ad: „...*fölfedek előtted egy olyan tükröt*, ahol meglátszanak...[ti. az emberek - Á.K.] Járj, kelj az emberek közt s amit hallasz, gondolkozál fölötte. *Akármilyen jelentéktelen szó, mindenik egy-egy szín, s az a tükröz azokból a színekből áll. Ha valamennyi szín együtt lesz, állítsd össze, s ha ez sikerül, olyan leszel, mint egy kis isten, mindent látni fogsz.*” Érdemes ezen a vallomáson elgondolkodni, amikor *AZ IGAZI HUMORISTÁK* Cikkek a magyar nép humoráról, Szeged, 1879., illetve a *SZEGEDI PUSZTULÁSA* Szeged, 1879. oldalait és írásait lapozzuk.

A sikeres elbeszélő

A tárcáiról debatterre fölfigyel a kormányzat is. Mikszáth puritánsága és jogászai becsületessége nem tűrhette a korrupciót, a panamát, a közpénzek tolvajlását. A generális Tisza Kálmán miniszterelnök, öccse, Tisza Lajos királyi biztos ma sem vádolható személyes becstelenséggel, de a kor (s csak azé?) szokása és elvárása szerint megvédték a hozzájuk csapódókat – legyenek azok akár a Pitavál szereplői is. Nem véletlenül kerül Mikszáth egyszerre Budapestre, sőt kap később képviselői mandátumot (akkor még nem lehetett annyit keresni vele). 1880. novemberre és 1881. májusra között Mikszáth Kálmán immár válogathat a fővárosi ajánlatok között: a szegedi évek munkássága most termi gyümölcsöt. Végül a Pesti Hírlaphoz szegődik, ahol majd huszonöt évig fog dolgozni.

Révbé érkezett, egzisztenciája biztos, ráadásul a haza atyja is. 1881-ben a Petőfi Társaság, 1882-ben a Kisfaludy Társaság választotta tagjai közé, 1882-től Scarron 110. évében országgyűlési karcolatokkal jelentkezett, s amit talán a legfontosabb: 1882. december 31-én másodszor is feleségül vette Mauks Ilonát. Az irodalmi siker alapját kétségtelenül a két elbeszélés-kötet képezte. Miért vásárolták az olvasók Mikszáthot?

Ha a *TÓT ATYAFIAK* (1881) hosszabb elbeszéléseit olvassuk, akkor könnyen felismerhető az anekdota-váz, sőt mint például *Az aranykisasszonyban* (milyen szépen alliterál *Az arany emberre*) még sokalljuk is a regényes tölteléket. A két nevezetes erkölcsi példázat – *Az a fekete folt*, *Lapaj, a híres dudu* – a környezet újdonságával hat, hiszen hasonló döntési helyzetekről Kármán József, Fáy András óta olvashatunk a magyar prózáiróknál. Egyedül talán a *Jasztrabék pusztulása* című, rövidebb elbeszéléseben emlékezik a kortársak fölé, de még ebben a stilizált betyártörténetben is a Jókai-, Vas Gereben-féle táblabíró-romantikát idézi, bár kevésbé patetikusan, mint az elődök. Mikszáth inkább beszédélességéről, történetbonyolító, elbeszélői tehetőségéről ad számot ezekben a szövegekben, mint későbbi sajátos világlátásáról.

Sokkal egységesebb kötet *A JÓ PALÓCOK* (1882), amely többek közt a „nagy palóc” epitheton ornanst is szerzi írónknak. Persze, igaztalanul, hiszen a többségében Szegeden írt műben elő se fordul a palóc nyelvjárás szava. (Hogyan is írhatott volna anyanyelvjárásában az erősen ő-zó déli dialektust beszélő településen?!). S akkor még azt sem róttam fel, hogy a palóc tájegység, kultúrák, népművészet nyomaival sem találkozunk. Az áttörést azok a novellák eredményezik, amelyek a gyermekkor emlékeire épülnek, amelyek a falusi és a családi hangulatot, miliót érzékeltetik. A Mikszáth-család élete nem különült el a falu világtól, a gyermekkori élmények, a palócföld tájai (Bágy, Bodok, Csoltó, Gózon, Kartal, Majornok), emberei (személyes és családi ismerősei) újra megjelennek az irodalomban.

Úgy mondják, Mikszáth realiztikus világlátásáról a romantikus népiességgel rokon. A „jó palócok” a gyermeki, ártatlan szem szűrőjén keresztül láttatnak, amellyel (a mindig megejtő nosztalgia miatt) könnyen azonosulhat az olvasó. Ezekben az írásaiban kamatozik a

szegedi „találmány”, a narrátori és a rezonóri nézőpont elválaszthatatlan vegyülése, amely ráadásul az előbeszéd ízével hat. A nagy anekdotázó szinte magnószalag-rögzítéssel dolgozik, kitérései a verses regény költői reflexióit idézik, s csevegése a kelet-európai intelligencia szintjének tükröződése. Ugyanakkor az ábrázolt világnak semmi köze a valósághoz. A tízévesen gimnáziumba kerülő gyerek mit sem tud az 1853-as jobbágy-felszabadítási pátenst és a Bach-rendszer gazdaságpolitikájának következményeiről, amelyről pedig a 19 éves érettségizőnek 1866-ban tudnia kellene. Szó sincs a történetekben a tagosítások okozta elszegényedésről, az adók okozta nyomorról, az összeomlott házi- és kézművesiparról. Mikszáth nem tud a kereskedői felvásárlásokról, az adósságokról, a tőkehiányról, az alkoholizmus és a szekták terjedéséről, sem az elvándorlásról.

Jókai, a „nagy mesélő” igazabb képet fest regényeinek mellékszinterein (például a *Szerellem bolondjai* című regényében). S aki ma megfordul ezen a vidéken, számon kérhetné a Petőfi-énekelté Kánaán hiányát a határ bármely oldalán.

A tizenöt elbeszélés fő rendező elve a példázatos erkölcsi mondanivaló. Meglehetősen konzervatív ez az eszményített világ, az egyszerűségében a tízparancsolatra épülő keresztény világrend. A gondviselésben hívó tanmese (pl. a „királyné szoknyája” vagy a *kis csizmák*) és a ballada (pl. a *Péri lányok szép hajáról* vagy a *Hova lett Gál Magda?*) a műfaji skála két szélső pontja, amely között különböző átmeneteket és vegyülemeket találhatunk. Olvashatunk közöttük jogászi élményt éppúgy (*Bede Anna tartozása*), mint néprajzi gyűjteménybe kívánczó történetet – *Galandáné asszonyom*. Az összeállításnak szervező része a katolikus ihletésű *A gózoni Szűz Mária*, de a vármegyét finoman bíráló *Az a pogány Filcsik* is. Megkapó a szecesszió alig észrevehető jelenléte az enyhén erotikus hangnemmél, amely persze csak sejtetésekkel van jelen: pl. *A bágyi csoda*, *Szegény Gélyi János lovai*. Kerek teremtett világ Mikszáth Kálmáné.

A siker egyik feltételezhető oka az lehetett, hogy a városi olvasók maguk is tisztában voltak ennek a gyermeki módon láttatott világnak a pusztulásával, hiszen a 19. század utolsó harmadában egyrészt az a társadalmi réteg rombolódik le, amelyet Mikszáth idealizál, másrészt az a réteg morzsolódott szét, amelyik ezt idealizálta.

A sikert eredményező másik eszköz az lehetett, hogy a kiegyezés utáni társadalom nem volt hajlandó realitáns szembe nézni a kialakult új világgal, helyette (s meddig?) az eszményeire függesztette tekintetét. S a Mikszáth-írások arról szóltak, hogy ez az eszményi erkölcsi világ igenis létezik.

A siker forrása volt még, hogy a történetek olyan archaikus magyar népréteg körében játszódtak, mint a palócság, s olyan nemzetiségi környezetben, amely ékes bizonyítéka lehetett a magyarság akkor (is) hirdetett „felsőbb-rendűségének”. Természetesen nem állítjuk, hogy Mikszáth minderre „épített”, de a sikerben biztos lehetett, hiszen a téma ismerős volt; a fiktiiv, kiszámítható sztorik pedig az olvasói magabiztosságot erősítették: „ez a világ ilyen”, s „ezt a világot azonosíthatom”.

Egyes vélemények szerint az volt az új Mikszáth-művekben, hogy a parasztság körében helyezte el nemesi társadalom eszményi alakjait – ám ez ellen szól, hogy a novella-hősök többsége az iparos réteghez tartozik, s a későbbi Mikszáth-regények java része sem a parasztság körében játszódik. Mások (főleg a kortárs kritikusok) csak a témára figyeltek föl, s a szerzőt magyar Bret Harteként emlegették. Pedig a Bret Harte-i egzotikus vadnyugat világa egyértelműen eszményített; aki figyelmesen olvassa Mikszáthot, az észreveszi az ironiát, a szarkazmus mosolyát, oldalvágásait: Mikszáth, az elbeszélő tudja, hogy ez a világ már nem olyan.

Kortárs irodalomtörténészünk, Vadai István újraolvasta a kötetet (A majornoki hegyszakadék MIKSZÁTH KÁLMÁN: A JÓ PALÓCOK in Tiszatáj 1997/1.), ám elméleti kérdéseivel itt nem kívánok vitázni. Hogy A JÓ PALÓCOK pusztán novellás kötet lenne, azt az egyszerű olvasó is kétségbe vonja: a helyszínek és a szereplők visszatérnek, ráadásul – ha nem is azonosíthatóan pontosan – viszonylag szűk időintervallumban, két-három éven belül játszódnak a történetek. Vannak, akik ciklusnak tekintik, ehhez jó érv a megjelenés első változatainak, illetve a kötet tartalomjegyzékének összevetése. Hogy tekinthető-e elő-modern/posztmodern regénynek a mű? Kereshetünk példákat Gion Nándortól Tar Sándoron át Bodor Ádámig. Mindenesetre akár regény, akár novellaciklus, értelmezéséhez elengedhetetlen a virtuális világ leírása!

A sikeres író és Szeged

A két kötet keresett íróvá tette Mikszáthot: hírlapi tudósításaira éppúgy figyeltek (pl. ír az 1883-as tiszsaeszlári perről), mint sorra születő elbeszéléseire. Az 1884-es év azt a sikert hozza, amely tíz évvel előttem kellett volna: megszületik Kálmán fia és megjelenik első regénye, a *Nemzetes uraimék (Mácsik, a nagyerejű)* – ebben lépett színre először a Mikszáth Kálmán-i külön. Ekkor úgy tűnik, hogy Fortuna hozzájuk szegődött. A *két koldusdiák* (1885) című kurucokori ifjúsági regénye az első egyike ebben a műfajban (Thaly Kálmán vonulata), s különösen életképei maradnak meg az olvasó emlékezetében Dobos bácsiról meg a babonás sorsú kutyákról. 1886-ban megszületik Jánoska; a beérkezés örömeinek könnyedsége szólal meg a másik kuruc-török regény, *A beszélő köntös* (1889) lapjain. A legendás szabólegény története többek közt az akadémiai levelező tagságot is meghozza, amely szép ajándék Albert fia születésére.

Regényeiben Jókai Mór mellé zárkózik fel; a Jókai-féle regénytípusokból az ún. életképfomat műveli, történelmi témáiban pedig ugyanazak a fantáziával dolgozik, mint mestere. Ráadásul az anekdoták el-elértik a cselekményt a főszáltól, de a közönség ezt a romantikus népiességet várta a kor íróitól, s Mikszáth „fölkapott” a lóra, mint Koperczyk főispán Bontó vármegyére. Az öröm és a siker világát azonban 1890-ben beárnyékolja Jánoska halála. A difteritisben elhunyt kisfiúról később is csak visszafogottan emlékezik, haláláig viseli két gyermeke elvesztésének sebeit (még Jókainak

is szemére hányja, hogy neki bezzeg nem kellett gyermekoporsókat kikísérnie). A magyar elbeszélés-irodalom egyik legszebb darabja a kisfia emlékét idéző *A ló, a báránka és a nyúl* című vallomása.

Szeged viszonylag kevés szer említődik meg a későbbi művekben. Büszkéek lehetünk arra, hogy az egyetemes szerkesztésű, világában is harmonikusabb regénye, a *SZENT PÉTER ESERNYŐJE* (1895) Szegeden is játszódik! A glogovai történetek *A JÓ PALÓCOK* folytatásának is tűnhetnének, a besztercebányai anekdoták az ifjúságot idézik, míg a bábaszéki intelligencia karmosabb, karcosabb bemutatása a javakorabeli mikszáthi stílusnak. Bélyi Veronka és Wibra Gyuri története úgy is tökéletes idill lenne, ha az egész fölött nem lebegne ott az ütött-kopott, kampós fanyelű vörös esernyő. A mű nyelvezete pedig olyan, hogy külföldön ha ezt olvasza az ember, mindjárt hazatál (probatum est)!

Mi adhatott volna erőt Mikszáthnak a jövőhöz? Családi élete holdog, az Akadémia neki ítélte az évi nagydíját és tiszteleti tagjának választotta, írói munkásságának negyven éves jubileumán (május 16.) az egész nemzet meleg szeretete vette körül, a kormány visszavásárolta ősei felvidéki birtokát, Szklabonyát pedig Mikszáthfalvának nevezte el, a király a Szent István-rend kiskeresztjével, a Pázmány Péter Tudományegyetem tiszteletbeli bölcséleti doktorsággal tüntette ki. Az ünnepségnek meghatározó mozzanata volt, hogy édesanyjának, Veres Máriának még az író gyermekkorában tett jóslatát valóra váltva (hogy nevesítette azt az apa, Mikszáth János) a jubileum estéjén egész Balassagyarmatot kivilágították a megyeházától a városvégi utolsó házikóig. Kívánhatunk-e, kívánhatott-e mesébe illőbb befejezést?

Az ünnepségek után visszatér a közéleti szerephez. A fogarasi választói körúton megfázott (pedig Móra Ferenc megírja, hogy mennyire hívták a melegebb éghajlatú Szegedre képviselőnek), és május 28-án eltávozott közülünk.

A változás előszelei

Száz év telt el. Mikszáth Kálmán életművét mindig kicsit gyanakodva vizsgálták az irodalomtörténészek. Mintha csak erőszakkal lehetne önálló világnak tekinteni; s ezért gyakran próbálták meg Prokrusztesz

módjára beleerőszakolni különféle ideológiai koncepciókba. „Parasztábrázolása”, „dzsentikritikája”, „római katolikus egyház-ellenessége” a realizmus „úttörőjévé” változtatta. Gondoljunk arra, hogy olyan művek születnek Mikszáth virágzásával párhuzamosan, mint Bródy Sándornak a *Kaál Samuja* (1894), *A nap lovagja* című regénye (1902), *A dada* című drámája (1902) – igaz, ez utóbbi Mikszáth tanácsára –, vagy Móricz Zsigmond *Sárárany* (1911) és *Az Isten háta mögött* (1911) című regényei! S hol van a Hét írógárdája, a költészeti megújulásról nem is beszélve?

Mikszáthból a mikszáthi világ visszahozhatatlanul elsüllyedt azzal a korrallal, amelyet ábrázolt, amelynek befogadói az első olvasás örömeivel olvashatták a teremtett világokat. Valószínűnek tartom, hogy a történelmi Magyarország összeomlása torzított legtöbbet e művek megítélésén, a holdog békeidők, a dicső múlt emléke ivódott bele mindabba, amelyről ő írt (s ez nemcsak Mikszáth életművére igaz). S akinek nem kellett ez a mézeskalácsivá édesített világ, az legfeljebb nyelvécrt élvezte – vagy azokért az „eredeti alakokért”, amelyek egyediségükkel ellene mondanak a típusnak, s így éppen a realista címkét fakíthatták el.

Ma Mikszáth, ha a kötelező olvasmányok temetőjéből kiemelkedik, a mentalitás és az életérzés érzékeltetésével hat. Nem annyira a jellemrajzban, mint inkább a szituáció érzékeltetésében, a részletekben, mert ez utóbbi segít annak a vizsgálatában, amit úgy hívnak: néplelek. Jusson eszünkbe Esterházy Péter elődkereső, teremtő gesztusa a *Termelési regény* című művében, vagy ugyanott a nevezetes ál-anekdotára: „Hány óra?” (290-292. o.)! De házunk táján is találunk példát: a Szív Ernő-tárcákon fölmagasodó Darvasi László alkotásai!

A szövegelmélettel foglalkozók pedig dűskálhatnak a finom mívű Mikszáth-szövegekben, s keresetik a titkát az élőbeszéd irodalmivá emelésének. Az olvasó pedig – éppen az évforduló miatt – leemel egy tetszőleges Mikszáth-kötetet a könyvespolcra, s olvasni kezd: „ELSŐ RÉSZ // A LEGENDA // VISZIK A KIS VERONKÁT // Özvegy tanítóné halt meg Halápon. Mikor tanító hal is meg, szomjasan maradnak a sírások...”

Árpás Károly

2012. évi év - tizenkét emlékhely

AZ ELPUSZTULT ÉS PUSZTULÓ MAGYAR FALVAKÉRT

Mint a földkerekségen mindenütt, az örök változás az egyedüli állandó, minden mozgásban van. A tétel a településekre és hálózatokra ugyancsak érvényes. Alakulásuk hol lendületes, hol stagnáló képet mutat. Hazánkban, a Kárpát-medencében hasonló a helyzet, ahol a bekövetkezett történeti folyamatokat általában a honfoglalás idejéről vizsgáljuk és elemezzük, jóllehet célszerű visszatekinteni korábbi időkre.

Így áll a dolog a településekkel is. A neolitikum óta különböző népek által folyamatosan lakott Kárpát-medencében a különböző kultúrákat teremtő népek a nekik megfelelő lakóhelyeket hozták létre, és azok hálózatát alkották meg. A neolit kor letelepedett, földműveléssel foglalkozó népei például az élővizek, (folyók, tavak) partjain alakították ki ún. tell településeiket, a nomád nagyállattartók pedig életmódjuknak megfelelően gyorsan változtatható lakhelyeken éltek. Már ebben az időben hajózták az arra alkalmas folyókat és egyéb vizeket, továbbá kialakultak a fő útvonalak, és átkelő helyeik. Gondoljunk csak a nagy nyugat-keleti utak átkelőhelyeire, Budára és Pestre, valamint Szegedre, ahol a Maros és Tisza mentén haladó utakon járók és a folyókon hajózóknak vehették az irány nyugat felé. E helyeknek és sok társuknak régészeti emlékeit már feltárták. Honfoglaló elődjaink, akik már ismerték a téli-nyári szállások rendszerét, faházakban és sátrakban egyaránt laktak, valamint az előtűk járók által kitaposott utakon és használt vizeken közlekedtek.

A településhálón egyre inkább azok a helyek kaptak hangsúlyos szerepet, amelyek forgalmi csomópontok lettek, továbbá a vizek melletti téli szállásokból jöttek létre az állandóan lakott falvak, amelyek éppen úgy sorakoztak egymás mellett a hegyes vidékek folyóvölgyeiben, mint az alföldek folyói és tavai mellett. A kisebb, nagyobb települések körül a vizektől távolabb ideiglenes lakott helyek, állattartó szállások alakultak ki. Így jött létre már a korai időkben a települések hierarchikus rendje a honfoglalás után.

Eme állapoton jelentős változás akkor következett be, amikor az egyes úri nemzetségek birtokaikban osztályt teremttek, azaz egymás között felosztották őket, és ki-ki szolgálta népeivel a saját birtokára költözve letelepedett. E mozgalom során sok 5-10 házas apró falu, szolgatelepelet keletkezett. Közülük az életképtelenek hamar megszűntek, az erősek megizmosodtak, és faluvá fejlődtek. E helyzetet maig őrzik a Dunántúli aprófalvas vidékei. Az ún. falupusztasodás okai között a gazdasági mellett a háborús események, valamint természeti és egyéb katasztrófák (árviz, tűzvész) játszottak szerepet. A falupusztasodási folyamatra erősen hatott az Alföldön a tatárjárás, majd a 15. században a nagyállattartás legelő igénye, végül a török hódoltság és a visszafoglaló háborúk kora. Eme elnéptelenedett helyek emlékét oklevelek őrizték meg, valamint régészek ásói tárták fel nyomukat.

A törökök és a Rákóczi-szabadságharc után az országon belül bekövetkezett vándorlás és a betelepítések nyomán új falvak sokasága született, ám nem minden korábbi helyet ülték meg. Ilyenek voltak például a mezővárosi szinthez közel jutott egyes óriásfalvak, mint például a mai Hódmezővásárhely határában állott Csomorkány, vagy a Szentés közelében feküdt Donátornya, vagy a középkori templomromjáról híres, Nagybecskerek melletti Aracs. Mégis, ezen időtől kezdve a lakosság, és ennek megfelelően a települések és az egyes településeken élők száma folyamatosan gyarapodott egészen az első világháború végéig, amellyel egyúttal egy rövid ideig tartó népességrobbanás időszaka zárult le hazánkban. Ez a nyugati országokban jóval hosszabb időt tett ki. A tárgyalat időszakban a településhálón annyi változás következett be, hogy a vasút kiépítése szerkezeti változásokat hozott. A Dunántúlon, például Szombathelynek mint vasúti gócpontnak a jelentősége megnövekedett, Kőszegé aláhanatlan, Sopront messze megelőzte Győr. Az Alföldön egyes Tisza menti helyek jelentősége csökkent, mások emelkedett.

A két világháború között az ún. demográfiai átmenet időszakában a népesség növekedése lassan megállt,

és a 20. század utolsó harmadában száma csökkenni kezdett. Mint mindig, a folyamatnak főképp a kis és gyenge települések estek áldozatul. Megindult a falvak lakosságának csökkenése, amelybe a mezőgazdaság kolhozosítása nagymértékben belejátszott. A minden tekintetben meggyengült helyiségek sokasága ma egyre kilátástalanabb helyzetben a létéért küzd.

A fenti, dióhéjban bemutatott hosszú időszakot (longue dure-t) a Magyarország történeti statisztikai helynévtárának munkálatai során tanulmányozó főszerkesztő, Dr. Kovacsics József, az újkori magyar történeti demográfia atyja és emellett sok tudomány művelője tapasztalatai nyomán vetette fel és szervezte meg a Pusztuló és Elpusztult Magyar Falvakért Egyesületet ismert demográfusok és egyetemi tanárok részvételével, amely már öt éve fejt ki tevékenységét. A gondolat nem a tudós íróasztala mellett, könnyhalmazok közepette, hanem a településhálózat legszámosabb, ám leggyengébb egységének, az aprófalvak csoportjának a létéért aggódásból született. Időszerezését példázza, hogy a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége hasonló célú mozgalmat indított el, továbbá sok emberben, köztük kortárs tudósokban fogalmazódott meg a törődés igénye. Kelemen Ferenc később egyesületünk alelnöke, például a Nógrád megyei Szűcs határában 2002-ben a valamikor Pusztaszűcs néven ismert, a török korban elnéptelenedett helyen keresztet emelt, amelyet megcsodálhat, aki a Bükk és a Mátra nyúlványában kanyargó útról feltekint az Egyház-hegy felé. Egy nem hazai példát említek még, a nemrég elhunyt aradi történész, Kovács Géza Eltűnt települések Arad megyében című, 2005-ben megjelent kötetét.

Az egyesület 2003 nyarán tartotta alapító közgyűlését Kovacsics József alapító elnök vezetésével, és még az év szeptember 15-én a Fővárosi Bíróság be is jegyezte. Az alapító elnök betegsége, majd halála következtében a munka megtorpant, majd 2005 februárjában indult újra az új elnök, Blazovich László vezetésével. A kis közösség tevékenysége azóta folyamatos. Emlékoszlopok állításában, emléktáblák elhelyezésében és hozzájuk kapcsolódóan előadássorozatok rendezésében fejeződik ki.

Az Egyesület célja, hogy az ország területén elnéptelenedett falvak emlékével és a 18-19. századi népességszámhoz képest 50 %-kal nagyobb mértékben fogyó falvak sorsával foglalkozzon. Ami az elpusztult falvakat illeti: csupán a Dunántúlon 2300-nál több elnéptelenedett faluról rendelkezünk azonosított adatokkal. Elnevezése csak néhánynak maradt fenn dűlő vagy határrész elnevezéseként.

Egyesületünk továbbá feladatának tekinti, hogy a pusztásodott faluhelyeket mint kulturális örökségünket a területileg illetékes önkormányzatok részvételével megemlékező ünnepség keretében emlékoszloppal vagy táblával jelölje meg. Az egyesület hangsúlyozott feladatának tekinti a pusztuló falvak demográfiai látéletének elkészítését és bemutatását.

Az elnéptelenedett falvak emlékének az ápolása mellett Egyesületünk gondot fordít arra is, hogy rámutasson a visszafejlődő és leépülő községek népességtörténetének bemutatása által arra, hogy ezeknek a falvaknak a népessége már olyan fogyást mutat, amely a leépülés okainak és körülményeinek a gondos elemzését teszi szükségessé. 2001-ben Magyarország községeinek a 35,5 %-ában a népesség száma az 500 lakost sem érte el. Jelentős a 200 lakosnál kisebb falvak száma is. Ezek a lakosság alapellátását és a népesség reprodukcióját már biztosítani nem tudják. A fent leírt eszközökkel (emlékhely kialakítása, konferenciák rendezése és a gondok feltárása) révén kívánja az Egyesület a szülőföld ismeretét, a népesség megmaradását és gyarapodását szolgálni. A rendezvények a települések közösségének összekovácsolását kívánják szolgálni, az emlékhelyek pedig turisztikai látványosságként hatnak. Legyenek ezen helyek és emlékező pontok zárandók helyei azon települések lakóinak, amelyek határában felállították őket. Erősítsék a helyi azonosságtudatot és lokálpatriotizmust, amelyek nélkül nincsenek kis és nagy községek, sőt nemzet és ország sem.

Az első emlékoszlop avatására 2005 május 16-án, pünkösd hétfőn került sor Hárshegyi József, egyesületünk alelnöke, monostorapáti polgármester ügybuzgósága révén a Monostorapáti mellett egykor állt Almád benedekrendi kolostor romjainál. Az ünnepi program a délelőtti folyamán helytörténeti matinéval kezdődött, amelyen több előadás hangzott el a kolostor és a község történetéről, majd megemlékező szentmisét mutatott be Korzenszky Richárd (OSB) tihanyi apát. Délután került sor ünnepi műsor keretében a szürke gránit emlékoszlop avatására, amely az egész község lakossága számára élményt jelentett. Azóta minden pünkösd hétfőn helytörténeti napot tartanak a hagyományörzés szép példájaként. A monostorapáti ünnepség a további rendezvények számára példát adott.

Almád egykor az úri nemzetségek által alapított nemzeti kolostorok közé tartozott. Bencések laktak benne. 1117-ben alapította az Atyusz nembeli Atyusz és testvére, Miska Szűz Mária és Mindenszentek (mindazon szentek, akik nem rendelkeztek naptári ünneppel) tiszteletére. Az apátságot 1121-ben szentelték fel. Birtokai: Verestó, Magyar, Kapólc, (Balaton)Szabadi, Válus, Pesze föld, Keszi, Sasdikál és Monostorapáti főképp a Balaton-felvidéken feküdtek. Az apát-

ság a törökkor állt fenn, hiteleshelyi tevékenységet is ellátott. 1548-ban azonban már üresen állt, birtokai világi főurak kezére kerültek, a kolostor pedig az idők folyamán elenyészett.

2005 őszén, október 18-án a Levéltári napok keretében Hódmezővásárhely határában a középkori Szentkirály falu helyén emeltünk emlékoszlopot Lázár János polgármester, Almási István alpolgármester támogatásával és Hegedűsné Dékány Magdolna szervezésében. A márvány emlékmű (Návay Sándor szobrászművész alkotása) az egykori szentkirályi iskola kertjében emelkedik. A népes középkori település (mintegy 40 állt a mai város nagy határában), amelynek tép-loma búcsú engedélyt kapott a 14. század elején, a törökkorban enyészett el. A 19. században helyén sűrű tanyahálózat jött létre, ezért épült az iskola. Falu mégsem fejlődött ki. A kolhozítás a tanyákat elsöpörte, ma már magányosan áll az iskola épülete. Az avató ünnepséget helytörténeti konferencia előzte meg. Meghatódtunk, hogy az iskolát lakó utolsó tanító özvegye mellett az egykor ott oktatót nevelők ugyancsak részt vettek az ünneplők népes táborában. A köszöntők, koszorúzás, az emlékmű megszentelése és megáldása mellett az ünnepi hangulatot a vásárhelyi Szent István plébánia templom énekkara emelte Horváth János vezetésével.

2006 június 3-án ugyancsak pünkösd hétfőjén Gyarmati Tiborné polgármester asszony fáradozásának eredményeként több támogató segítségével emlékfát állítottunk a Vas megyei Ivánc határában egykor volt Lugas falu, majd major helyén. Az ünnepség Vilmos községi verbita atya által celebrált szentmisével kezdődött, amelyen nagy hatású homiliát tartott, majd Lugas történetét bemutató előadások következtek. Megszólalt a major utolsó lakóinak egyike, oda kötődő élményeit mondta el. Az emlékhelyen, amely azóta több megemlékezés színhelye lett, kis ünnepség keretében avattuk fel az emlékfát. Amint Gyarmati Tiborné elmondta, az ünnepség és az ott folytatott társas beszélgetés több elgondolás és ötlet megvalósítására indította.

Lugas, a középkori falu azon helyek közé tartozik, amelyek helyi energiái arra képesek, hogy éltsék a kis települést, majd pusztásodása után újra sarjadjon az élet, hogy ismét megszünjön, annak reményében, hogy egyszer újra éljed majd. A török világ után uradalmi majorként indult benne az élet. Fényes napjait élte, amikor falai között szervezték 1922-ben Gróf Sigray Antal földbirtokos támogatásával az utolsó feyveres felkelést az elcsatolt magyarok lakta területek visszaszerzéséért. A külterületi lakott helyet az 1950-es közigazgatási átszervezés során számolták fel.

2006. szeptember 28-án a mai makói határban a középkorban a Szarászér mindkét partján hosszan elnyúlva feküdt Igás

faluhelyét örökítettük meg emlékoszloppal, amelyet Karsai Ildikó tervezett. A Levéltári napok keretében szervezett avató ünnepséget konferencia előzte meg, majd a színpompás ünnepség következett, amelynek hangulatát a makói fúvószenekar emelte. Az emlékhely kialakítását Gilicze János önkormányzati képviselő és Makó város anyagi támogatása tette lehetővé. A kialakított helytörténeti téren azóta többször tartottak koszorúzással egybekötött ünnepséget.

Igás, amelynek neve a helyen végzett igás földművelésre utal, már az Árpád-korban létezett templomos helyként. Az írott forrásokban csak 1508-ban fordult elő először. A korábbi adatokat a régészeti ásatások adataiból ismerjük. Az 1551-52-es Maros-völgyi török hadjáratok során elhagyták lakói, majd újra megülték, ám 1583-ban már pusztaként emlegették a források. Helyén később tanyákat építettek, ám hírét az igási csárda, melyet betyárok is látogattak, messze vitte. Folyamatosan üzemelt, és ma is fogadja az előre bejelentkezett vendégeket. Tulajdonosa adta a helyet az emlékoszlop felállításához.

A 2007-es év két látványos, magas színvonalú avató ünnepséget hozott egyesületünknek. Május 27-én vasárnap pünkösdi tanyanap rendezvénysorozatának keretében Makó-Rákoson avattuk a középkori és újkori Rákos (ma külterületi lakott hely) tiszteletére emelt oszlopot. A gondolat Igáshoz vezet, ahol Nagy-György József vállalkozó és települési képviselő elhatározta az emlékhely létrehozását. Anyagi ráfordítást sem kímélve Gilicze Jánossal közösen végzett szervező munkával Karsai Ildikó tervezésében valósult meg az alkotás, amely szintén zárandokhely lett. Az ünnepségen a kezdeményezést Buzás Péter polgármester, országgyűlési képviselő méltatta, a vendégeket Nagy-György József köszöntötte. A helyi rokonsággal a helyhez kötődő Siket Judit, a regionális közigazgatási hivatal vezetője mondta az avató beszédet, Kovacsics Józsefné a köszöntőt, majd a felszentelés és áldás (Katona Pál, Kotormán István) következett.

Rákos, az Árpád-kori település a középkor során mindvégig létezett, feltehetően a 15 éves háború idején néptelenedett el. A török világot követően a Csanádi síkon a puszták feltörése idején tanyás hely lett, majd a 19-20 század során falumag jött létre. Templom építésébe kezdtek, malom örölt a településen, sőt 1954 és 1963 között önálló tanácsú község lett a környező tanyákkal. Onnan Makóval a 10 km-re fekvő várossal egyesülve külterületi helyként létezik. A lét és nemlét határán álló települések példája.

A Szódligethez közeli Derenket Lengyelországból hazánkba érkező gurálok alapították a 18. században, akik megtartották lengyeliségüket (nyelvüket és szokásaikat) egészen addig, amíg a két világháború között környékén kormányzói vadászterületet alakítottak ki, és emiatt a lakosokat teljes

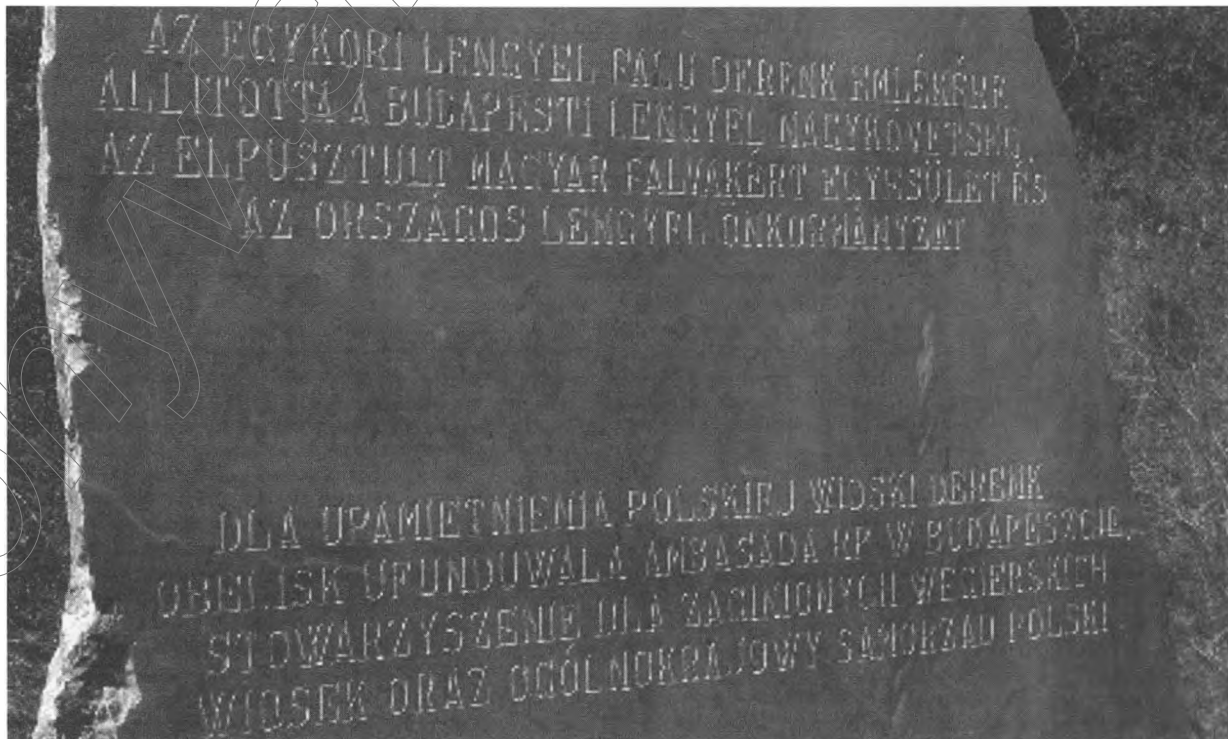
kártérítéssel magyar falvakba – jobb helyekre – költöztették. A még élő derenkiek visszajárnak rokonaikkal, és megünnepelik az egykori falu búcsúját minden év július 28-án. Eme nap eseményeihez kapcsolódva avattuk a derenki emlékoszlopot több száz búcsús és Krakkóból érkező vendégek jelenlétében.

Derenk a magyarországi lengyelek zárandokhelye, ahol kápolnát építettek, és a még álló iskola épületét rendbe hozva múzeumot alakítottak ki. Az egykori faluból a volt főutca két oldalán a fával benőtt területen még látszanak az egykori épületek földből kiemelkedő halmjai, távolabb a korabeli temető sírdombjai. Néhányat gondoznak még, ám a természet, a zöld angyal lassan visszahódítja magának a falu területét. Oszlopunk dacolva az idővel a határátkelőhöz vezető földes út mellett áll azon a helyen, ahol a földes „országútról” a faluba kanyarodott az út.

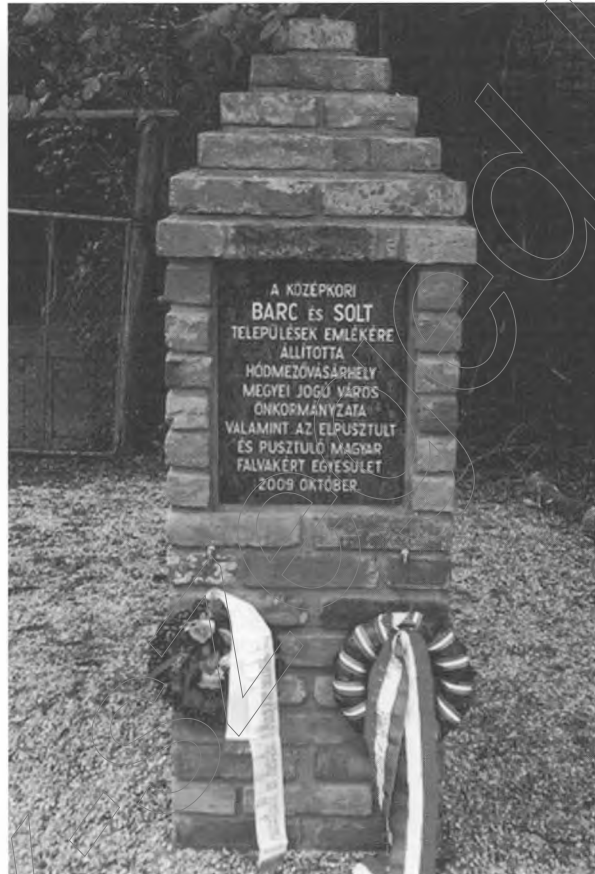
Egyesületünk eddigi legnagyobb vállalkozását a Magyarországi lengyel Önkormányzattal, a Hermann Ottó Múzeum képviseletében a derenki gyökerű Rémiás Tiborral közösen végezte. A hazai lengyel önkormányzatok között gyűjtést indítottunk. Hárshegyi József alelnökünk a gránitömböt szerezte Siklóról, és bevéslette a kétnyelvű feliratot Monostorapátiban, és onnan szállították és állították fel az emlékművet Rémiásék. Oroszlánrész vállalt a munkából Biernacki Karol, önkormányzati alelnök, ma szegedi levéltárigazgató. Ha ő nincs, ma oszlop sincs.

A 2008-as évben főképp előkészületek folytak, és megtartottuk a szokásos monostorapáti helytörténeti napot. Mégsem maradt az év avatás nélkül, köszönhetően a mindnyájunk által nagyra becsült, fáradásban fáradhatatlan Simor Ferenc bátyánknak, aki a Baranya megyei Szentlászló melletti Riticspusztán az egykori major és iskola emlékére ünnepség keretében emléktábla elhelyezését szervezte meg, megmentve egyesületünket attól, hogy az évben avatás nélkül maradjunk. Az alkalom szép példája a honismerők és az egyesület összefogásának, amelyet reméljük, sokan követnek majd, ugyanis az oszlopavatásainkon eddig is szép számmal részt vettek.

A 2009-es esztendő sem indított bennünket nagy reményekkel. Mégis három eseményre került sor. A Magyar Urbanisztikai Társaság Észak-Magyarországi régiója 2009 július 1. és 3. között tartotta éves tudományos konferenciáját a Nógrád megyei Magyarnándoron. A konferencia második napján emlékeztek meg a hajdan volt Kelecsény nevű községről, amelynek helyét ma a Kelcsénypuszta nevű lakott hely jelzi Magyarnándor határában. Az esemény során a művelődési ház kertjében emlékfát ültettek el, ahol Kovacsics Józsefné a társaság tiszteletbeli örökös tagja tartott

egyesületünk képviseletében méltató beszédet.

További lendületet adott munkánknak, hogy jelentkezett nálunk Németh Tibor Szegeden élő néprajzos kollega, a faluja, Bakonytamási történetének odaadó kutatója, hogy szervezzünk ünnepséget a falutól egykor 3 kilométerre fekvő Gerencsér település emlékére. Az együtt munkálkodás eredményeként végül október 17-én Gerencsérpusztán keresztet állítottunk a település emlékére, az egykori Gerencsérhez vezető út torkolatában pedig Wittmann Ildikó díszítés nélküli 10. századi gabonáról hombárt ábrázoló emlékművét avattuk. Az ünnepséget előadássorozat követte, amely kötetlen beszélgetésben folytatódott. A helytörténeti nap programját részletesen ismerteti Németh Tibor a Honismeret 2009/6. számában, ezért bővebben nem szólunk róla.

A bakonytamási rendezvény után szélesebben következett Hódmezővásárhelyen egy újabb téglaszlop állítása. Vásárhely Makó mellett élen jár a hagyományápolásban. Nagy határában gondozzák a csomorkányi emlékhelyet, amely név Németh László Égető Eszteréből ismert már, a ráósit, valamint az általunk emelt, már említett szentkirályit. A szikáncsi iskola emlékét pedig már ványtábla őrzi.

A vásárhelyi ünnepi hetek keretében október 20-án adtuk át Almási István alpolgármester fáradozásának eredményeképp a bodzasi iskola épülete előtt a középkori Barc és Solt települések emlékét vigyázó téglaszlopot az immáron szokásos módon zajló ünnepségen. Az avató beszédet Varsányi Attila a helyi levéltár igazgatója, a Szeremlei Társaság titkára tartotta, e sorok írója pedig az egyesület munkájáról beszélt. Németh László plébános szentelte fel az emlékhelyet. Bagóczki Zsolt szavalatával, valamint a zeneiskola rézfúvós quartettje emelte az ünnepség fényét.

A kora-Árpád-kori Barc nevében mint személynévben a borz szavunk rejtőzik. A 15. századig biztosan fennállt, a defterekben már nem találjuk nevét. A 19. században sűrű tanyahálózat alakult ki területén, amely a teszítés nyomán eltűnt. Solt ugyancsak Árpád-kori település volt (neve a szultán, Zoltán, Zsolt nevekké köthető össze), amely ugyancsak a 15. századig állt fenn. Nevét az 1570-es defterben már pusztaként említették. Területén a 19. század során tanyákat emeltek, amelyek a Barcon lévők sorsában osztoztak. Barc és Solt az egykori téli szállásokból kialakult kis falvak (az

előbbi templomos helyként létezett) emlékét ma az általunk állított téglaszlop őrzi.

Reménykedünk abban, hogy munkánk folytatódik. 2010-ben a mezőhegyesiek támogatásával a középkori Fűpercek helyét kívánjuk megjelölni. Bízunk benne, hogy sikerül.

Eddigi fáradozásunk alapján néhány összefoglaló megállapításra van módunk azok számára, akik kedvet kapnak hasonló elképzelések megvalósítására. (Anyagunk egyébként bővebb formában megtekinthető a <http://csm-honismeret.uwhu> honlapon, és szívesen nyújtunk segítséget írásos és szóbeli megkeresésre)

Az emlékhelyek kialakításához az arra vállalkozókat fantáziájuk és pénzügyi lehetőségeik befolyásolják. Így van ez nálunk is. Születtek gránit oszlopok, emlékfák, emléktáblák, téglaszlopok és figurális alkotások. A felállításához méltó helyet szemeljünk ki, lehetőleg út mellett vagy könnyen megközelíthető helyen. Ez által teremthetünk helytörténeti kultikus teret, amint számos esetünk bizonyítja. Nemcsak az avató ünnepségek melegítik a résztvevők lelkét, hanem a később oda látogatókat is elgondolkodásra, megállásra és pillanatnyi elmélyedésre készítik az egyes objektumok. Ezen helyek informatívak, nem hagyják feledni a múlt egy részét, jelenlétükkel részben visszaperlik azt.

Az egyes helyek története rávilágít arra, hogy bár a történelem, az idő nagy gőzhengere végigsöpör a településeken, azonban sorsuk mégis egyedi a rajtuk élő emberekéhez hasonlóan. Amint felsorolásunkból látszik, a bemutatott települések története csak elnéptelenedésükben azonos, minden másban egyéni karakterrel rendelkeztek, útjuk megszívlelendő tanulságokkal jár.

A településhálózatban, a települések hierarchikus rendjében – mint a bevezetőben láttuk – vannak erősebbek és gyengébbek. Hagyjuk élni az előbbieket, óvjuk és védjük a még meglévő utóbbiakat, amellyel életükhöz lehetőséget adunk. Fontos feladat, mert színesítik kultúránkat és humanizálják a tájat, élesen látszanak rajtuk a társadalom és gazdaság változásai. Reméljük, korunkban nem lesz tömeges azon települések száma, amelyek helyén utódaink majd emlékhelyek állítására kényszerülnek.

Blazovich László

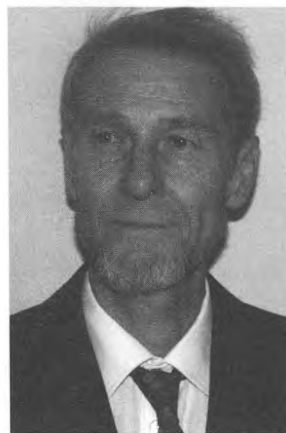
MA Hutter-család portréi

KALANDOS ÚT A MÚZEUMIG

Dr. Hutter Károly (*1941), a városunkból elszármazott gyulai kardiológus és unokatestvére, a Szegeden élő **Hutter György** (*1948) mechanikai műszerész az adományozásnak szokatlan módját választotta az apai nagyszülőket - **Tömörkény István** (1866-1917) egykori könyvtár- és múzeumigazgató rokonait - ábrázoló arcképek közgyűjteménybe juttatására.

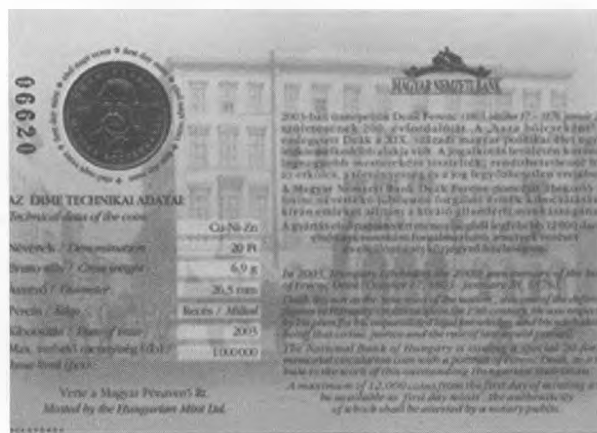
A nemzedékeken át megőrzött, számos hanyattatást átvészelt helytörténeti jelentőségű festményekért csupán jelképes összeget, két darab 20 forintos pénzérmét kértek a Móra Ferenc Múzeumtól. Feltételük annyi volt, hogy az érmék azok a Deák Ferenc-képmásos veretek legyenek, amelyeket korlátozott számban „a haza bölcse” születésének 200. évfordulójára bocsátottak ki. A nagylelkű képadományozók számára az intézmény megszerezte a 2003-ban vert pénzek forgalomba soha nem került, különleges gyűjtői csomagolású példányait. A „csereüzlet” 2008. szeptember 19-én létrejött. Így a régi

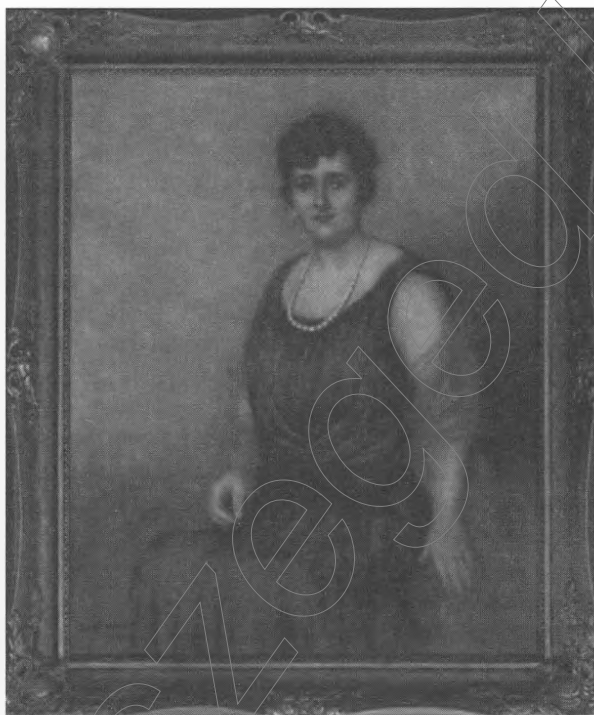
Szeged egyik utolsó sör- és bornagykereskedőjének, **Hutter Károlynak** (1877-1949) és feleségének, **Myk Margitnak** (1889-1957) restaurált arcképe Budapestről újra városunkba, a nagyközönség tulajdonába került.

A portrépárt a család megrendelésére, az egykor közismert helyi festőnő, **Balogh Margit** (1898-1965) készítette fényképek fölhasználásával az 1920-as évek elején. Noha festői kvalitásuk mérsékelt, helytörténeti értékük kiemelten jelentős. Egyedüli ábrázolások a szegedi Hutter-család nemzedéke két tagjáról; jelképezik a hajdani **Hutter-Ferencsevits sör- és bornagykereskedést** és a familia szerteágazó rokoni kapcsolatait. A közkereseti társaság mintegy 60 éven keresztül, 1885-től 1944-ig folytatott nagykereskedelmi tevékenységet: Szeged XIX. és XX. századi ipar- és kereskedelem-történetében, mint az egyik fontos családi vállalkozást tartjuk számon.

AZ ADOMÁNYOZÓ HUTTER-
UNOKÁK:
KÁROLY ÉS GYÖRGY
2008-BAN

FELÜL: A "DEÁK 20 FORINTOS" ELŐ- ÉS HÁTOLDALA, 203
ALUL A PÉNZÉREM ELŐ- ÉS HÁTOLDALA DÍSZCSOMAGOLÁSBAN, 2003

HUTTER KÁROLY ÉS MYK MARGIT TÉRDKÉPE BALOGH MARGIT FESTMÉNYÉN 1920-BAN ILLETVE 1924-BEN

Az adományozók visszaemlékezései és a helytörténeti kutatás mindeddig ismeretlen részleteit tárta fel a család üzleti és rokoni kapcsolatainak. Az unokák nagyapja, beltagként 1917-ben vette át a cég irányítását, ám a *Hutter-Ferencsevits sör- és nagykereskedés* megalapítója Hutter Károly nagybátyja és gyámja, *Hutter József* (1841–1917) volt. Német anyanyelvűként, Josef Hutter néven született szegény iparos családban a monarchia nyugat-magyarországi területén fekvő *Nagy-Német-Szentmihályon*. (A község neve ma *Großpetersdorf*, az ausztriai Burgenland tartomány keleti területén, Szombathelyhez közel található. 1899-től a trianoni békeszerződésig a Vas vármegyei felsőöri járás kis faluja *Nagyszentmihály* néven szerepelt a nyilvántartásokban.) Az Alföldre az 1870-as évek közepén már bizonyosan áttelepült. Fiatalabb korában nemcsak az alkalmazottja volt, hanem később a sógora is lett *Steingassner József* (1825–1883) szegedi- és makói nagyvendéglősnek, Tömörkény István író édesapjának. Üzleti pályáját, mint fizetőpincér *Steingassnernél* kezdte a makói *Korona Szállóban*, amelyet sógorbátyja 1877-től a csanádi püspökségtől bérelt. Munkaadója, a maga is német származású Josef Steingassner – akit bizonyítvánnyal már korábban ismert –, a stájerországi (alsó-ausztriai) *Hörersdorfból* vándorolt át Magyarországra a XIX. század közepén. Kezdetben ő is mint felszolgáló pincér dolgozott, előbb Pesten, később városunkban. A városi tanácshoz 1851-ben benyújtott „lakosítási” kérelme, azaz a polgárjog megszerzése után telepedett

le végleg Szegeden – írja Péter László a *Tömörkény szülei* című tanulmányában (Irodalom- és művészettörténeti tanulmányok. MFM évkönyve 2., 1999).

A portrépár és a Hutter-család sorsa a háború végén

1944 kora őszén a festményeket és a család ingóságainak javarészt a *Hutter-házként* is emlegetett egykori Korda–Dáni-ház emeleti lakrészében és pincéjében, a *gróf Apponyi Albert utca 18.* alatt raktározták el. A vagyontárgyak itt vészelték át az angolszász szövetségeseknek a város vasúti hídja és rendező pályaudvara elleni sorozatos, olykor jelentős céltévesztéssel járó stratégiai bombázásait. A Palánkban így kapott súlyos találatot az Apponyi utcai családi házzal szomszédos egyik bérpalota az augusztus 29-i légitámadáskor.

A Hutter-Myk házaspár és a család nőtagjai, valamint négy éves unokájuk (Károlyka) a bombázások következtében beálló közellátási szolgáltatások megszűnése miatt, majd a Vörös Hadsereg Szegedre bevonuló katonai egységei elől a Dunántúlra, nászuknak a Székesfehérvár közeli *Antónia-pusztá* nevű majorságába húzódtak. A ma már nem létező pusztán volt tanyája a makói származású *dr. Szőke Gyula* (1881–1945) ügyvéd, felsőházi tagnak és feleségének, *Glattfelder Katalin Olga* (1911–1988) műfordítónak, aki a híres *Glattfelder hintó- és kocsigyáros* család leszármazottja, *Móri Glattfelder Gyula*

(1874–1943) csanádi püspök unokahúga volt. [A Hutter-házaspár nagyobbik fia, *dr. Hutter Károly* (1909–1984) magyar királyi honvéddorvos még 1937-ben vette feleségül *Szöke Mártát* (1913–1995), Szöke Gyula leányát. A család kényszerű itt tartózkodás ideje alatt, a fronton szovjet fogságba esett a házaspár kisebbik fia is, *Hutter György* (1919–2000) banktisztviselő.]

A front elvonulása után a Hutter-család ugyan hamarosan visszatért Szegedre, de az előzetesen lezárt házat és a kereskedés pincéjét kifosztva, az arcképek közül Károly nagypapa portréját megrongálva találták. E vészterhes időkről így írt dr. Hutter Károly visszaemlékező levelében 2008. szeptember 6-án: *„Előtte nagyanyám, amit csak lehetett, elrejtett a pincében vagy beadta a zálogházba. A legenda szerint egy alkalmazottjuk irányította az „illetékeseket”, hol vannak a burzsujok elrejtett javai. Egyes pletykák szerint talán ki is végezték volna őket, ha otthon maradnak...”*

Az arckép a Szegedet 1944. október 10-én éjszaka

megszálló 2. Ukrán Front katonai egységeinek házkutatásai és garázdálkodásai során sérült meg. A leszármazottak egykori szemtanúk elbeszéléseire hivatkozva elmondták, hogy az értékeket kereső szovjet katonák egyike „burzsuj, burzsuj” fölkiáltásokkal döfte szuronyával többször keresztül a festményt. [A vászon roncsolódásainak körvonaláról készített fényképfelvétel megerősíti a szándékos károkozást.] Örök rejtély marad azonban a cselekmény tényleges motivációja: pusztán föltételezhető, hogy az „osztályidegen” úri személy ábrázolásán akartak kárt tenni.

Az új városparancsnokság – a Hutter-család távolléte alatt – már 1944. október közepétől lefoglalta és az újjáalakuló rendőrség részére birtokba vette a ház helyiségeinek jelentős részét. *„1947. május végéig díjfizetés nélkül használták...”* – írta Myk Margit egy 1949. március 14-én keltezett levelében a budapesti Közületi Ingatlan Központ részére, az egykori vállalkozás bérleti telephelyének jogi helyzete kapcsán a gondnoki felügyelettel megbízott *S z e g e d - C s o n g r á d i*

A HUTTER-FERENCSEVITS BOR- ÉS SÖRNAGYKERESKEDÉS ÉPÜLETE, A KÖBÁNYAI ELSŐ MAGYAR RÉSZVÉNY SERFŐZDE FŐRÁKTÁRA SZEGEDEN A GRÓF APPONYI ALBERT UTCA 18. ALATT

MYK MARGIT, FÉRJE ÉS SAJÁT PORTRÉJÁVAL A CSALÁDI LAKÁSBAN-GRÓF APPONYI ALBERT UTCA 18. ALATT, 1930 KÖRÜL.
 JOBBRÓL: SZÓKE MÁRTÁVAL (1913-1995), KÁROLY FIA FELELÉSÉGÉVEL UGYANOTT, 1937 TÁJÁN

Takarékpénztár fölhívására.

A városba a háború megpróbáltatásai után visszatért, kereskedelmi tevékenységét már nem folytató Hutter Károlyt a *Szegedi Rendőrkapitányság* „népellenesség alapos gyanúja miatt” 1945. május 22–26 között őrizetben tartotta – ami a megváltozott társadalmi és politikai viszonyokra jellemző módon a *Szegedi Népügyészségnek* a 970/1945. számú határozata alapján történt. Ezt követően a volt nagykereskedő a *Szegedi Fegyház és Börtönben* „egy napot előzetes letartóztatásban” töltött. (Dr. Kökényesi Antal altábornagy, a Büntetés Végrehajtási Intézet Országos Parancsnokának 12/9/2008. számú hivatalos értesítése.) Végül azonban a lakossági följelentésre tett „német kapcsolat” koholt vádja alól bizonyítékok hiányában fölmentették.

Az 1947 őszen bekövetkezett kommunista hatalomátvétel, majd az 1948-tól életbe léptetett államosítási törvények után a Hutter-Ferencsevis cég létezésének jogi alapja is megszűnt. A házaspár abból tartotta fent magát, ami korábbról megmaradt, illetve a gyermekeik segítségére és gondoskodására szorult. A méltatlan megaláztatások, a kereskedés tönkretétele és a mindennapi megélhetési nehézségek végül felőrölték Hutter Károly egészségét és erejét, 1949 nyarán elhalálozott. Myk Margit 1957 tavaszán követte férjét: „...már nem érték meg, hogy a házat, ahol életük nagy részét leélték, lebontották. Teljesen elfeledtként, csendben haltak meg választott, szeretett városukban.

A családon, néhány régi jó baráton és ismerősön kívül senkinek sem tűnt föl, hogy Szeged utolsó sörkereskedői már nincsenek közöttük. Az országban szovjet proletárdiktatúra és osztályharc dúlt” – folytatta levelében visszaemlékezését unokájuk.

*

A Hutter-szülők portréi 1967-ig voltak a család leszármazottai számára meghagyott lakrészben. Az épületegyüttesnek a hátsó, az egykor sörraktárnak és csomagoló üzemnek is helyt adó részeit 1964-ben a város annak ellenére kezdte elbontani, hogy a teljes háztömb-együttes műemléki védetség alatt állt. Végül 1967-ben lebontták az 1838-ban emelt klasszicista stílusú, rendkívül impozáns, időközben elhanyagoltá vált főépítményt is. Jellegtelen, négyszintes lakó- és üzletházat építettek a helyére; pontosabban az egykori épület homlokzatvonalától három és fél méterrel beljebb – az utca kiszélesítését tartva szem előtt. Az új lakóház végleges terveit 1966-ban *Borvendég Béla* (*1931) építésmérnök, a szegedi Tervező Vállalat (DÉLTERV) tervezője egy korábbi elképzelés alapján készítette el. Az első lakók 1968-ban már be is költözhettek. Az új ház földszintjén napjainkban *Férfi- és női fodrászüzlet*, a *HAMM* nevű hamburgeres üzlet és a *DÓM* cukrászda üzemel.

Az 1967. évi kényszerű kiköltözés után a családi arcképeket Károly kisebbik fia, Hutter György banktisztviselő évtizedekig őrizte.

Elhalálása után az ő fiához, ifj. Hutter György műszerész birtokába, a *Bécsi kert. 8-16.* alatti blokkházba jutottak a képek, azonban tárolási nehézségek miatt 2005 nyarán az unokatestvér, a Gyulán élő dr. Hutter Károly vette azokat magához. Végül még ezen az őzön leányához, a szintén orvos dr. Hutter Katalinhoz (*1974) kerültek a dédszülők portréi Budapestre, ahol 2006-ban a család elvégeztette a számottevő költséggel járó helyreállítást. [A háborús sérüléseket a restaurálás ugyan nyomtalanul eltüntette, ám megváltoztatta a portré eredeti karakterét, az arc lágy színeit és lazúros plaszticitását.]

PORTRÉRÉSZLET A SZURONY OKOZTA 1944 ÉVI SÉRÜLÉS-
WEKKEL ÉS A HELYREÁLLÍTÁS UTÁN, 2006-BAN

A Hutter-Ferencsevits nagykereskedés

Mint említettük, Hutter József több évi makói pincérkedés – valamint még „lábon álló” zöldséggel folytatott kereskedés – után, az 1870-es években telepedett le végleg Szegeden. Feleségül *Ströbl Jusztinát* (1842–1896), *Ströbl Ignácnak* (1796–1868), a híres, az *Arany Oroszlánhoz* címzett Oskola utcai vendéglő és kávéház egykori tulajdonosának leányát vette el. Jusztina egyik nővére, *Ströbl Mária* (1826–1893) volt Tömörkény István édesanyja, aki Steingassner Józseffel 1852. április 14-én kötött háttasságot. Sógora 1880-ban vette át apjuk nagy múltú vendéglőjének vezetését testvérétől, *Ströbl Józseftől* (183?-1887), a kávéház korábbi tulajdonosától. (Péter László: *Tömörkény szülei* In.: Irodalom- és művészettörténeti tanulmányok. MFM évkönyve 2., 1999.)

Az 1885. évi cégalapításban Hutter József társa a szabadkai születésű *Ferencsevits György* (1838–1905) korábbi sörcsarnok-tulajdonos volt. Közös vállalkozásukat együtt jegyeztették be a társas cégek jegyzékébe, ahol mindketten azonos tulajdonosi és beltagsági joggal bírtak. Ferencsevits György bérlőként 1869-ben nyitotta meg a 19 éven át átműködtetett, a Kölcsey u. 6. szám alatt legendás hírűvé vált *Próféta* nevű vendéglőjét és sörcsarnokát. 1878-tól már „*A hétválasztófejedelemhez*” címzett vendégfogadó tulajdonosaként volt ismert. Később az Iskola utcai *Wagner Szálló* éttermének társbérlője volt, melyet *Hungária* néven üzemeltetett. Ferencsevits a régi szegediek mint „Kotyel Gyurkát” emlegették – humorral incselkedve bőbeszédűségén. (Kotyel = kotyog, jár a szája, be nem áll a szája.) Első feleségét *Voróczi Erzsébetnek* hívták, annak elhunya után *Miklósvári Etelkát* vette el. A Rudolf tér (ma

Roosevelt tér) 13. szám alatt laktak. Örökbe fogadta és a nevére vette *Govořkovich Irmát* – írja *Habermann Gusztáv* (1903–1994), a neves ügyvéd és történész a *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez* (1992) c. könyvében.

A *Hutter-Ferencsevits* közkereseti társaság pontos alapítási éve vitatható. Noha a vállalkozást Hutter Józseftől megöröklő Hutter Károly

felesége, Myk Margit – a cég későbbi, tényleges irányítója – egy 1949. március 14-én kelt levelében az 1885-ös esztendő tünteti fel, a társulás létezéséről elsőként csak a *Szegedi Útmutató* 1898. évi kiadásából értesülünk. Viszont a *Szeged Szabad Királyi Város törvényszékileg bejegyzett kereskedőinek* 1899. évi lajstroma az 1890. február 6-i dátumot jelöli meg a bejegyzés időpontjául.

Tény – s ez az utókor számára mindeddig nem volt közismert –, hogy a vállalkozás 1893-ban a *Dugonics tér 12.* alatti *Krausz-házban* és annak udvarán működött. (A cég fejlcés keresetlevele a város *Javadalmi Tanácsához*, 1893. május 23. Somogyi-könyvtár, Helyismereti Gyűjtemény.) Az építmény 1884-ben nyerte el a ma is látható alakját, nagyjából megtartva a helyén állt *Krebsz-ház*nak még az 1708-ban épített formáját és az utca eredeti nyomvonalát. [Napjainkban Katolikus Ifjúsági Ház néven, újra a Belvárosi Római Katolikus Egyházközség tulajdona. Jelenleg felújítás alatt áll.] A ház pincéje és terjedelmes udvara szolgált telephelyként a közkereseti társaság számára, de az utcafronti helyiségekben egyéb üzletek is helyet kaptak. A társulás kezdetben legfőbbképpen fehér- és vörösborok, valamint különleges csemegeborok forgalmazását végezte, ugyanakkor foglalkozott a sör nagykereskedelmi árusításával is.

Miután Ferencsevits 1898-tól a *Ströbl Kávéház* bérlője lett, 1899-ben kilépett a Hutterrel közös társulásból. Tulajdonosi jogigényének törlésekor beleegyezett, hogy az üzlet továbbra is Hutter-Ferencsevits néven működhessen. Mint jómódúvá lett szegedi polgár, 1900-tól hat éven át, 1905-ben bekövetkezett haláláig részt vehetett a város törvényhatósági bizottságának döntéseiben. Hutter József egy évvel korábban, 1899-től lett Szeged törvényhatósági bizottságának tagja, a város kereskedőinek egyik legtekintélyesebb képviselője. Tisztségéből adódóan aktívan kivette részét a város kereskedelmi tevékenységének szervezéséből. (Kulinyi Zsigmond: *Szeged új kora*, I. 1901.) Mint Szeged város jelentős adót fizető polgára, karitatív adományaival kiemelten támogatta a város nincstenjeit és a rászorulókat – nem felejtve el saját sze-

gény családi származását. (Bátyai Gitta: *A hídon át Újszegedre*, Szeged, 2008.)

*

A Hutter-Ferencsevits kereskedés elsősorban a hazai nagy sörgyárak – mint a budapesti *Kőbányai Első Magyar Részvény Serfőződe*, később a *Dreher Serfőződe*, majd az ezek egyesüléséből utóbb létrehozott *Első Magyar Részvényserfőződe-Dreher-Haggenmacher Rt.* – készítményeit továbbította *Hutter-Ferencsevits Szegeden* feliratú boros- és sörös üvegekben. A számos helyi kimérő kocsmán és vendéglőn kívül a kereskedés ellátta a Délvidék területeit, később pedig bevezette a rövid italok (konyak, pálinka, rum) valamint a pezsgő nagykereskedelmi árusítását is.

1906-ban Hutter Károly nagybátyja meghívására társult beltagként került a vállalkozásba, amely föltételezhetően már 1905 előtt áttette székhelyét a Palánkban álló egykori *Korda-Dáni-házba*, az Iskola u. 18. alá. (*A társulás a város tanácsához írt új firmás fejlécű panaszlevele, 1905. febr. 8.* Somogyi-könyvtár, Helyismereti Gyűjtemény.) A társaság voltaképpen itt és ekkor vált Szeged és környékének egyik legjelentősebb bor- és sörnagykereskedésévé. Károly 1917. január végén – nagybátyja halálát követően –, Myk Margittal 1909. január 11-én megkötött házassága után nyolc évvel lett a társaság egyedüli tulajdonosa. (*Csongrád Vármegye Vármegyei szociográfiák I.* Szeged, 1938. Felelős kiadó: Nyers István) Az üzletbe később ő is bevonta családjának tagjait.

A vállalkozás kizárólag bérleti jogokkal bírt, amit egy szerződés módosítás után 1932-től kezdve négyévenként meg kellett újítani az ingatlan tényle-

ges gazdjával, az *Első Magyar Részvényserfőződe-Dreher-Haggenmacher Részvénytársasággal*. [A csupán bérleményi jog az 1989-es rendszerváltás után, a kárpótlási igény benyújtásakor derült ki a leszármazottak számára.] A sörgyár tulajdonosi jogosultsága az árukészletre és a különböző göngyölegekre is kiterjedt. 1905-től igazolhatóan, a tulajdonosok helyi felügyeleti képviselőjét, illetve a gondnoki teendőket először a *Magyar Királyi Postatakarékpénztár*, majd jogutódja, a *Szeged-Csongrádi Takarékpénztár* látta el. A nagykereskedés 1944 nyaráig folytatott tényleges üzleti tevékenységet; jogilag azonban az államosítás idejéig, 1949-ig létezett.

A Hutter-Myk család sírja

A Hutter-Myk (Mjk) házaspár és a család számos egykori tagjának áthelyezett sírhelye a Belvárosi temetőben, a bajai úti kaputól jobbra, a kerítésfal tövében található. (Csúri és Márki nevű sírkőkészítők munkája 1938-ból.) A leszármazottak meggyőződése szerint a Myk-család morva területről származik. Nevük formája, etimológiai értelmezés szerint a Miklós keresztnév középkori alakjából (Moyk, Myk) alakult ki. Feltehetően egy korábbi elírás okán szerepel a „Mjk” családi névváltozat a Myk névalak helyett a síremlék feliratán, csakúgy, mint Hutter József 1917. január 30-án kiadott gyászjelentésén. Az értesítő hátoldalra tintával feljegyzett címzés valószínűsíti, hogy a gyászoló család postázta ki Grasselly László (1841–1925) szegedi vaskereskedő és felesége, Zieritz Vilma (1851–1927) részére. (Gyászjelentési értesítő Engel Lajos nyomdája, Szeged; Somogyi-könyvtár, Helyismereti Gyűjtemény.)

Szabó Tamás

A MYK-HUTTER CSALÁD 1938-KÖRÜL ÉPÍTETT SÍRHELYE A SZEGEDI BELVÁROSI TEMETŐBEN

Szeged elfeledett portréfestője

BALOGH MARGIT

2008 szeptemberének közepén nagylelkű adományozás útján jutott a szegedi múzeumba Budapestről Balogh Margit (1898–1965) festőművésznék két, eddig ismeretlen alkotása. Hutter Károly (1877–1949) és felesége, Myk Margitnak (1889–1957) olaj- és pasztell portréja, a hajdani szegedi sör- és bornagykereskedő házaspárt ábrázoló festmények tovább gyarapítják a Móra Ferenc Múzeum egyedülállóan gazdag Balogh Margit-gyűjteményét. A napjainkra több mint 130 darabra növekedett kollekciónak alapja 1965-ben, a festőnő halála után, hagyatékozás útján jött létre.

A képadományozás kapcsán emlékezzünk meg a 45 éve elhunyt, mára szinte elfeledett szegedi képművészről, akinek a Farkasréti temetőben álló impozáns síremlékét nem sokkal a halála után Pándi Kiss János (1905–1981) szobrászművész készítette. „...Balogh Margit művészi hagyatékának java része ugyan a múzeumban található, de emléke mindazok szívében él, akik ismerték, vagy akik naponta műveire nézhetnek” - írta dr. Nagy Ádám (*1945) jeles numizmatikus és muzeológus kollégám 2009. augusztusában, amikor részletesebb biográfia híján a festőnő életútjáról kérdeztem. [Családjá, szoros baráti kapcsolatot tartott a festőnővel, aki Nagy-Kovrig család több tagját lefestette és lerajzolta.] Az élettörténet a művésznő unokaöccsének, Gaál Endrének a feljegyzésében és „házi életrajzán” alapszik, amihez társult a Budapesten élő Dr. Palóc Pálné Hézer Margit (*1925) - Fischhof Ágota (1895–1976) egykori szegedi könyvtáros leányának - szíves adatközlése is, hogy hitelesebben idézhessük föl városunk egykor ismert és elismert portréfestőjének alakját.

Balogh Margit Mohácson született 1898. április 7-én és Budapesten halt meg 1965. február 18-án. Édesapja szegedi volt: Balogh Bertalan, a Horthy-féle tengerészflotta kapitányaként szolgált az egykori Osztrák-Magyar Monarchia Császári és Királyi Haditengerészetnél. Édesanyja a hajdani pécsi káptalan jószágkormányzójának leánya, Gyulai Gaál Aranka volt. A lánygyermek születése után néhány évvel a család Szegedre költözött. A kis Margitka itt nőtt fel, iskoláit is itt végezte. A család jó barátja volt Nyilasy Sándor (1873–1934), az ismert helyi festőművész, aki a leány első tanáraként fejlesztette tanítványa rajzkészségét, és továbbtaníttatásra ösztönözte a szülőket.

Balogh Margit az I. világháború utolsó évében kezdett behatóbban foglalkozni a festéssel, amikor is 1918. őszén Deák-Ébner Lajos

(1850–1934) festőművész magántanítványa lett a budapesti Női Festőiskolán. A következő években külföldi festészeti iskolákban és akadémiákon csiszolta tovább tudását, tanulmányozta a különböző stílusirányzatokat. Münchenben a portréfestészet fortélyaira az idősebb Hugo von Habermann (1849–1929) festőművész tanította. 1920 körül Párizsban időzött, ahol már arcképfestőként is dolgozott, s valószínűleg Spanyolországban is megfordult. Hazatérése után 1926-ban volt Szegeden első tárlata. Megnyerő festői stílusával a helyi polgárság körében is népszerű, sokat foglalkoztatott arcképfestővé vált, de az alakábrázoláson kívül a táj és a városi utcakép megörökítése is érdekelte. A Múcsarnok tárlatain 1924-től sűrűn szerepelt. A '30-as években állandó résztvevője volt a szegedi Képzőművészeti Egyesület által rendezett kollektív kiállításoknak, valamint Budapesten a Nemzeti Szalonban megrendezett bemutatóknak. 1935-ig alkotott városunkban; ez idő alatt hosszabb-rövidebb tanulmányutakat tett Párizsba, Rómába, sorra bejárta az európai országokat, s eljutott Törökországba és Egyiptomba is. Ekkor alakult ki sajátos stílusa: „...Határozott irányhoz nem kötöttem magam. Nem csináltam előre teóriákat. Tisztán és szabadon akartam festeni” - írta egyik visszaemlékező levelében.

Végleg 1935-ben költözött a fővárosba. A háború végéig a művészeti-, tudományos-, politikai és egyházi élet több ismert személyiségét örököltette meg. Horthy Miklós kormányzó portréját például a család kenderesi kastélyában készítette el, de szívesen eljárta távoli vidékekre is arcképeket festeni, mert a polgári családok gyermekeiről készített pasztellrajzai is igen népszerűvé tették. A fővárosban baráti köréhez tartozott korának számos jeles művésze, így Aba-Novák Vilmos (1894–1941), de mindennapi és szoros kapcsolatot ápolt a Budapestre költözött régi szegedi barátokkal és ismerősökkel, mint Fischhof Margit

HÖLGY FEKETE ESTÉLYIBEN 1937

(1897–1944) virágkertész. A legjobb barátain keresztül tartozott a társaságához *Muráti Lili* (1914–2003) a közismert színésznő, a már jelzett *Fischhof Ágota*, valamint *Galafrès Elza* (1879–1977) Elza von Dohnányi, a német származású egykor ünnepezt színésznő és táncosnő is. [Aki 1919 és 1949 között volt hivatalosan *Dohnányi Ernő* (1877–1960) zeneszerző második felesége.]

A háborús évektől kezdve Balogh Margit az édesanyjával élt annak 1950-ben bekövetkezett haláláig, utána egyedül. A második világháború után, majd az ötvenes években a kor elvárásának megfelelően munkás- és zsánerképeket is festett. Utazási kedve az évek múlásával is változatlan maradt: 1954-ben Kínában járt, majd a Szovjetunióba is eljutott. 1963–64-ben a már idős Galafrès Elzának a meghívására egy évre Kanadába ment. [Elza 1947-ben ment ki Vancouverbe az első házasságából született fiához, *dr. Hubermann János*hoz (1911–19??) – *Bronisław Huberman* (1882–1947) lengyel zongoraművésszel közös gyermekükhöz – s ott is maradt haláláig. Miután Dohnányi 1949-ben elvált tőle, harmadszorra ment férjhez Clifton Stewarthoz. – Kiszely-Papp Deborah zongoraművész, a Dohnányi Alapítvány elnökének szíves adatközlése.]

Balogh Margit a Vancouverben készült akvarelljeiből, vázlataiból és portréiból több kiállítást is rendezett. A dekoratív kanadai kikötők és a hazai,

HEGEDŰS ISTVÁNNÉ TÉRDKÉPE 1947

lány tónusú utcaképek készítése között csaknem fél évszázad telt el, alkotójuk természetszeretete azonban változatlan maradt. Művészi munkájának elismerését jelzi, hogy Kanadából történt hazatérése után a British Columbia Egyetem meghívta egy festészeti kurzus megtartására; erre azonban a betegsége, majd 1965 februárjában bekövetkezett halála miatt már nem kerülhetett sor.

*

A festőnőnek Budapesten 1965-ben bekövetkezett elhunytja után, hagyatékából – végrendekezése szerint – elsőként a múzeum válogathatott. Ez az első kollekció *dr. Nagy Györgyné Kovrig Emma* (1912–2000) kecskeméti népi iparművész – *dr. Nagy Ádám* édesanyja – közreműködésével került az intézménybe, aki örökösként a végakaratot hűen teljesítette. 1981-ben újabb olaj- és pasztellképek érkeztek be a művész alkotásaiból: így a neves kecskeméti könyvkötő házaspárnak, *Hegedűs Istvánnak* (1891–1974) és feleségének, *Hegedűs Istvánnénak* (1904–1980) – az igényes magyar könyvkötészeti hagyományok továbbadójának – 1947-ben készült portréi, valamint fogadott leányuknak, *Hegedűs (Szűcs) Rózsának* (1924–1980), a későbbi *Verbőczy Istvánnénak* 1950-ben készült arcképe. 2008 előtt, egy 1987. évi hagyatékozásakor jutott a múzeumba a festőnő édesanyjának, *Balogh Bertalanné Gyulai Gaál Arankának* (1871–1951) 1931-ben festett nívós arcmása.

Szabó Tamás

MA "második honalapító"

IV. BÉLA SZEGEDI SZOBORPÁLYÁZATA

IV. Béla uralkodói nagysága a tatárjárásoktól elszenvedett vereség (1241) utáni országépítés idején mutatkozott meg igazán. Várat épített, kiváltságok adományozásával is segítette a városok fejlődését. Történetírásunk „a második államalapító” jelzővel ruházta fel. Megerősítette a tatárok elpusztította szegedi várat is, amely

királyi kiváltságai és adományai folytán a Dél-alföld központjává vált. A szegedi elődök az 1247. évi birtokadományát értelmezték a város szabad királyi városi rangra emelésének. Ez a várostörténeti motívum a Panteonban Szentgyörgyi István szobrász domborművében, illetve a Tisza Lajos krt. 7-9. számú házban – Lapis András műveként –

reprezentatív formában megörökített. E hagyomány tiszteletben tartásával IV. Béla személyében második honalapítóját tiszteli Szeged városa is. Az idén lesz trónra lépésének és királlyá koronázásának 775 évfordulója.

Ebből az alkalomból tervezi fölállítani lovas szobrot a város, a Széchenyi téren. A lovas szobor megtervezésére és kivitelezésére, amelynek nemes anyagból – bronzból – kell készülnie, Szeged Megyei Jogú Város közgyűlése 2009. októberében hirdetett országos, nyilvános, névaláírási szobor pályázatot. A mű létrehozására bruttó 20 millió Ft-ot biztosítottak, mely az alapozás, a talapzat és a környezetrendezés költségeit nem tartalmazza.

A király lovasszobrának tervezett avatása 2010. május 21-e, a város napja. A pályázóknak 1:10-es léptékű makettet, műleírást, munkatervet, költségvetést és elhelyezési tervet kellett bemutatniuk 2009. november 30-ig.

A benyújtott tervek bírálatára a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátust kérték fel, szakértőként Benedek György, Gyórfi Lajos, Kiss Jenő Ferenc, Popovics Lőrinc szobrászművészek, dr. Tóth Attila művészeti író, Török Péter tájépítész, a Lektorátus részéről pedig Prokai Gábor osztályvezető közreműködtek. A pályázatra 13 szerző, illetve szerzőtárs összesen 15 pályatervet mutatott be.

A pályázat szigorúan betartandó formai és tartalmi követelményeinek a pályaterveknek és a dokumentációnak együttesen meg kell felelnie. Ezek a feltételek nem teljesültek azonban minden pályázat esetében, ezért a szakértők a tervek pályázati kiírásnak való megfelelést vizsgálva 6 pályamunkát bírálat nélkül kizártak. A kiírásban elvárt 1,5-es életnagyságnak nem megfelelő (kisebb) terveknek bizonyultak: Balogh Sándor terve, Imre Péter terve, illetve Józsa Gábor két terve. Lapis András tervének léptéke szintén nem felelt meg a pályázati kiírásnak, illetve a megadott költségkeretet is túllépte. Raffay Dávid 1:9-es léptéket mutatott be talapzat és makett nélkül.

A pályázók nem voltak könnyű helyzetben. Nemcsak a költségkeret méltatlanul alacsony mértéke miatt, hanem főként azért, mert az éppen csak „lecsengett” Szent István szoborkultusz friss élményének hatása alatt valójában nem könnyű államalapítónk ábrázolási sémáitól markánsan különböző reprezentatív köztéri királysobrot tervezni. A kor lényegét tekintve ugyanaz a történelmi periódus, IV. Béla személyéhez nem kötődnek közismertté lett ábrázolási minták, hiteles arcmása sem ismert. A királyi méltóságot jelző jelvényekben sincs választék. Marad a ló, a talapzat, az elhelyezés, a kompozícióban megjeleníthető gesztusok eszköztára, a várépítő, városalapítói tett szimbolikus megfogalmazásának megrendelői igénye, mint igazából szobrászt próbáló, megoldandó feladatok.

A pályaterv ismertetése, a szerzői elképzelések összefoglaló ismertetése mindezek teljesítése, avagy teljesítés lehetetlensége miatt igazán érdekesek. Talán a pályamunka fotója mond el legtöbbet a szerzők elképzeléseiről, de a hozzájuk tartozó szerzői műleírások is tanulságosak. A szakmai bírálat mindkettőre kiterjedt, a kettő egymásnak való megfelelése fontos követelmény volt, de döntő a szobrászi megoldás minősége, szakszerűsége volt. A pályázók szakmai érdekeinek védelme miatt a zsűrijegyzőkönyvben megfogalmazott bírálatok közül csak a pályázatnyertes mű: Tóth Béla és Tóth Dávid pályamunkájáról alkotott szakértői véleményt, illetve a szakmai kvalitásaik hangsúlyozására a díjazott pályamunkáikat ismertetjük.

BARÁZ TAMÁS - ERŐS APOLKA

BARÁZ TAMÁS - ERŐS APOLKA

A szoborterv a város alapításának szituációját modellezi. Ennek megfelelően „beszélő” talapzatot alkalmaz, így annak közvetlen környezetében nagyobb méretű nyers kőek, sziklák beépítésével. Ezek között, a „természeti közegen” belül emelkedik ki az architektonikus talapzat, amely tulajdonképpen város leegyszerűsített szimbóluma, ezen áll IV. Béla király lovas szobra. A ló statikus, nyugodt testhelyzetben van, magabiztosságot és erőt sugall. A király alakja karddal a kezében, hasonlóan magabiztos attitűdöt tükröz. A ló nyakára helyezett, elengedett gyepő is inkább erre utal, semmint, hogy nyugtalanítana. A király és lova a kor modern fegyverviselési stratégiájának megfelelően láncvérten és páncélban jelennek meg, ami arra utal, hogy IV. Béla tudatában a nyugati nehézlovas hadviselés védelmi jelentőségének, nem csak várak építését kérte az ország számos településén, de bizonyos számú nehéz páncéltartó lovas katona kiállítását is.

A bronz lovasszobor hagyományos öntészeti technikával, rozsdamentes belső vázzal és horgonyzással készülne, hasonlóan a Hősök terén lévő Zala György által készített és a közelmúltban felújított honfoglaló vezéreikhez ez a lovas is közvetlenül a kő felületen állna, önálló öntött bronz plintosz (a görög oszlop talapzata, a szobrászatban a szobor talplemezét jelölik ezzel a kifejezéssel.) nélkül.

A szoborterv tartalmi vonatkozásai megegyeznek az előzőével, a város alapítás ténye lenne megörökítve. A talapzat környezetében nagyobb méretű, de ez esetben laposabb nyers sziklák, kőelemek lennének beépítve. Az architektonikus talapzat ezúttal is a város leegyszerűsített szimbóluma. A ló és lovas viszonya ezen a terven is utalás a történelmi helyzetre, a király és az ország viszonyára. Az emlékműterv IV. Béla királyt zászlójával a kezében ábrázolja. A ló fékező, azaz inkább befékezett testhelyzetben áll, ami a szerzők szándéka szerint a tatárjárás okozta veszteségekre, a visszaesésre utal. A király alakja azonban zászlójával kezében kiáll a nyeregből, azaz „tehermentesíti a nyeret, ergo „indulás” jelzést ad a lónak. Tekintete és testtartása a háborúban megedződött és tapasztalt katona királyé, mely magabiztos attitűdöt tükröz.

A király alakja ezúttal is a kor modern fegyverviselési stratégiájának megfelelően láncvérten és páncélban jelenik meg. A bronz lovasszobor kivitelezése, elhelyezése azonosan történne, mint az előző szoboré.

BÍRÓ LAJOS

A szobrász a lovas figurát egy sziklára épülő, korabeli erődítményre utaló, rusztikus talapzaton jeleníti meg. A körbástyára emlékeztető várfalat, felül enyhén profilozott mészkő lap zárja le. Eleje ívelt, hátsó részét támpillérek tartják. A szobor talapzatának megformálása utalás arra, hogy IV. Béla volt, aki kiépíttette a történelmi Magyarország középkori várrendszerét. Az egyszerű formájú plintosz alárendelődik a plasztikailag, mozgalmasságú lovas szobornak. A ló feszült, szinte kitörésre készül, de Béla király uralja az állatot. Mozgása dinamikus, erei megfeszülnek, első lábát kapálva fölemeli. A király stabilan ül meg lovát, kezében kardot tart, ami a királyi hatalom jelképe, testét enyhén elfordítja, ezzel is fokozza a kompozíció erejét. Ruhája a korabeli lovagi viseletet tükrözi. Sodrony páncélt visel, fölötté köpenyt, fején koronával díszített sisakot. Az eredeti szobron visszafogott formában megjelenne a lószerszámzat.

A szakértők a pályamunkát a 2. díjra javasolták. „Mind az egyes elemeken (talapzat, szobor), mind a szobron belül jó aránnyal, jól szerkesztett, mozgalmasságú kompozíció. A ló és lovas harmonikusan megformált, főleg oldalról, de szemből is értékes nézeteket ad. A kard tartása erőt, energikusságot sugall. A figura kissé túllöttytetett. A talapzat utal a várépítésre, de kissé merev, a lezáró fedlap túl profilozott

ENGLER ANDRÁS

A szobor a térségből kissé kiemelkedő dombon helyezkedik el, posztamense, amely öntött beton magra rögzített kőlapokból áll. A talapzat egy késő román kori pilléres struktúrájú épületet idéz meg. A szobrász szándéka szerint IV. Béla alakjában egy intelligens karakterű, jó helyzetfelismerő, kiváló szervező készségű politikus jelenik meg, aki bölcsen maga mellé tudta állítani hűbéreseit. A kváderekből épített mészkő talapzat utal az általa épített várakra, az újjászervezett országra. A ló ropant erőből duzzadó tömege szimbolizálja a földesurak erejét és hatalmát, legfelül pedig a mindent erősen kézben tartó uralkodói értelem, az intellektus, az egyetlen ami az egész építményt uralni és irányítani tudja. A kezében tartott és földbe szúrt dárda, amely a ló mozgásirányának ellen tart, a maradás és kijelölés gesztusát hordozza. Azt üzeni: ragaszkodunk földünkhöz és a hitünkhöz bármi áron. A kompozíció érezhető transzcendens jelleget hordoz, amelyen a szobrász a formák önmagukból fakadó kifejezésére apellál, és nem gesztusokra.

A szakértők szakmai értékeire tekintettel, ezt a pályamunkát is díjazásra javasolták, 3. díjas lett. Finoman, szépen kidolgozott, részletezetten előadott kisplasztika. Előkelő, rómaiás tartású alak, de energia, súlypontok nélkül; felnagyítva az erőtlenség fokozódna. A szobor tehetséggel végiggondolt, bár kissé finomkodó formálásához a posztamens nem illeszkedik.

BÖJTE HORVÁTH ISTVÁN

A szoborterv IV. Bélát mint a második országalapítót ábrázolja, határozottságot, erőt sugárzó figuraként. Egyenes derékul ül a lován. Előre tekint, figyelve művét, melyet létre hozott. Bal kezében a fejedelmi jelvény a címeréből ismert kettős keresztet, jobbában pedig egy városmakettet tart, amely a középkori ábrázolási hagyományokat követve utalás a város alapítására. A terv a lovat is egy erőteljes stabilitást sugárzó paripaként ábrázolja, amely ugyan kicsit kilép nyugalmi helyzetéből, de ugyanazt a határozottságot mutatja mint lovasa. A király fején a fennmaradt ábrázolásokról ismert egyabroncsos korona van, ruházata, lovának szerszámai a korabeliek alapján lett megmintázva.

MAJOROS ISTVÁN

A pályamunka a tatárjárás után a feldúlt országot újjáépítő életszakaszában jeleníti meg. IV. Bélát lovon ülve, büszke tartással, egyfajta szemlélődő, építő karakterként jeleníti meg a kompozíció, aki éppen egy várépítésen vagy egy város alapításánál – ez esetben Szegeden – jelenik meg. Lová megtorpan, a király bal kezével erősen a kantárt tartja, másik kezében pedig egy irattekeresztet, mely lehet egy vár tervrajza, de lehet egy város alapításának hivatalos okirata is. A kompozíció az alkotó szándéka szerint a szellemi, történelmi vonatkozások mellett mélyebb, spirituális tartalmakra is utal.

A király teljes uralkodói és harci díszben ábrázolt, a fején látható korona nem a Szent korona – mivel ezt csak koronázáskor viselték –, hanem egy a korabeli ábrázolásokon, pénzérméken is látható stilizált "kis" korona. Az újjáépítő és alkotó király két oldalán a pihenő kard és a pajzs az elmúlt harcokat és a királlyal együtt járó feladatot, a haza védelmét jeleníti meg.

A szobor fehér mészkő-posztamensének formája egy valamikor lerombolt vár vagy építmény felújított részére utal. Ennek megfelelően az alsó talapzat kövei rusztikusabbak és szabálytalanabbak, míg a ráépülő valódi kőépítmény feszes, szigorú, szabályos kövekből áll.

A szoborterv az alkotó szándéka szerint a nyugalom és a tettekészség finom feszültségét igyekszik érzékeltetni.

SZANYI PÉTER

IV. Béla királyt nem győztes csatái, hanem Magyarország újjáépítése az új honalapítás emelte nagy uralkodóink sorába. Hosszú uralkodását kül- és belháborúk, a tatárjárás, cselszövés, fogság, megannyi gyászos esemény kudarc kísérte. A vesztett csaták és csapások ellenére haláláig megtartotta hatalmát, betelepítette és újjá építette a feldúlt országot, megszervezte védelmét, kővárokat építtetett, városokat alapított. A szoborterv ezt a történelmi szerepet hangsúlyozza. A szoborkompozíciót belső dinamika feszíti. Az előrenyújtott nyakú feszült testtartású ló (figyelő fültartással, horkantó, tág orrcimpákkal és nyitott szájával) a tatár dúlta kiégett ország szimbóluma. Az őt méltósággal megülő király figurája nyugodt, erőt sugárzó, mozdulata a kegyosztó gesztusa. A jobb kezében előre nyújtott jogar (melyet a tájolás szerint a városháza irányába emel) rendelkező, (városalapító), egyben áldó mozdulat is. A király nem harci öltözéket visel, lovagi kardját palástja nagyrészt eltakarja.

Az emlékmű tájolása a fő sétánnyal párhuzamos, elülső nézetét a városháza irányából mutatja. A király tekintetével és adományozó jobbával a középtengelytől mintegy 30 fokkal jobbra, a városháza irányába fordul, míg a ló balra, a tér közepe felé fordítja kinyújtott nyakát. A ló feje nem takarja királyt, és a kompozíció többi nézete is mozgalmasságot mutat. A talapzat falvastagságú üreges hasáb. Anyaga kőlapokkal burkolt vasalt beton, de a teherviselő szerkezet anyaga kisméretű tömör téglából is lehet.

TÓTH SÁNDOR

A szoborterv királyt utazó öltözékben kaftánban, övvel ábrázolja. Jobbjában a városalapító okirat tekercsét tartja. Bal kezével a járó, lépésben lévő lovát éppen megállítja. Bal oldalán a Szt. István kardja, mivel a monda szerint a tatárvész előtt véres kardot hordatott szerzte az országban. A király fején a magyar királyság privilégiumaként használt zárt korona van.

A király ábrázolása leginkább a Képes Krónikából ismert képet idézi. IV. Béla az ország feldúlása után keresztény hittel fogott neki az újjáépítésnek. A szobor-terv ezt az üzenetet önti képi formába. Az uralkodó harci öltözetben, nyugodt biztonsággal ül büszke tartású lován, a kettős keresztet intő példaként tartja jobb-jában. Ez a gesztus jelképezi királyi feladatát: a tatárdúlás után keresztény hittel újjáépíteni az országot. Büszke méltósággal halad célja elérése felé. Lova mozgása is ezt a szellemiséget tükrözi. A mészkő talapzat a szegedi vár karakterét idézi, de inkább általános vár jelképpé egyszerűsödik. A szobor anyaga bronz, 335 cm, a talapzat téglából épített, felfelé összetartó trapéz alakzat, várfal párkányzatot imitáló mészkő lezárással, 330 x 140 x 330 cm. Az egész együtttest egy 50-60 cm magas a meglévő virágágy méretével megegyező füves dombra tervezik.

TÓTH BÉLA ÉS TÓTH DÁVID

A szakértők mindannyian egyetértettek abban, hogy szakmai kvalitásai alapján ez

a legkiérleltebb szobor-terv, a pályamunkák közül egyedül ennek megvalósítását ajánlották a szoborállító városnak. A szerzők elnyerték a pályázat 1. díját is.

A szakvélemény így foglalható össze: Minden vonatkozásában kiérlelt, részleteiben is összehangolt, jól szerkesztett kompozíciót mutat a terv. A posztamens és szobor között szerves a kapcsolat, a talapzat formájának élei a szoborra vezetik a szemet. A lezáró faragott rész mives. Nagyvonalúan, de részleteiben is elhihető a ló megformálása. Ló és lovas kapcsolatát megoldott, szép az együttmozgásuk, közös az akaratuk, az alak uralja az erőteljes csatamént és a széttartó lábaival a teret, gazdagok az oldalnézetek. Meggondolandó a ló fejének mozdítása és csökkentése, miáltal a nyak hosszabbodna, valamint ugyancsak ajánlott a ló farkának kimozdítása. A hármastalapot a szakértők nem javasolják a posztamens alá. A talapzat anyagaként elképzelhető a téglafalazat – mint az Alföld jellegzetes építőanyaga – de a lezáró

ró párkányzat (várfok) tömbmészkő legyen. A téglahasználatot befolyásolhatja a parkrendezési terv burkolati anyaghasználat. Konzultáció, egyeztetés javasolt a tervezővel.

A Széchenyi tér ma még szabadon álló parktűkrét májusban újra lovas szobor fogja ékíteni. Ma már talán kevesen emlékeznek arra, hogy itt állt 1930-ig Vastagh György impozáns lovaszobra, II. Rákóczi Ferenc emlékműve. Török Péter tájépítész - együttműködve a pályázatnyertes szobrászokkal - a tér tervezett rekonstrukciójához igazított környezettervet készített, amely várhatóan méltó környezetet teremt majd a városalapító királynak tisztelő emlék mű köré.

Még decemberben megkötötték a nyertesekkel a szerződés a szobor megalkotására. Január első napjaiban Tóth Béla csongrádi műtermében megkezdődött a munka. Az eredeti méretű szoborkompozíció agyagmodelljének bírálatára várhatóan még februárban sor kerül. Apa és fia közös műve néhány szűk hónap alatt készül el. Nem mindennapi erőfeszítésekkel jár majd a komoly szemlemi koncentrációt, szervezést, fizikai készenléletet is igénylő, példátlanul rövid határidők közé szorított alkotómunka. Megnyugtató sőt, biztató körülmény, hogy mindketten tapasztalt szobrászok, korábban készült lovas szobraik révén kiemelt tisztelet övezi őket - főként Tóth Bélát - a szobrászok körében. Van persze még egy momentum is, amit azért ezúttal is megjósolhatunk, még ha a csodák, a pusztaspekuláció körébe tartozik is. Az ezredfordulón Makón is szobrász szerzőpáros műveként készült el Szent István lovas szobra - Györfy Lajos és Kiss Jenő Ferenc alkotásaként - s az a legkiválóbbak egyike a közel kétszáz Szent István emlékmű között. A tehetség ott összeadódott, szerintem a szegedi IV. Béla emlékmű esetében sem lesz ez másképp. Az emlékmű felavatására május 21-én, Szeged város napján kerül sor.

Toth Attila

TÓTH Béla szobrász (1941)

1959-66: Magyar Képzőművészeti Főiskola, mesterei: Viski Balás László, Somogyi József, Szabó Iván, Pátzay Pál. 1976: Mezőgazdaság a képzőművészetben kiállítás, különdíj; 1995: XXVIII. Nyári Tárlat, Szeged, a Csongrád Megyei Önkormányzat díja; a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt (Polgári Tagozat). 1967 és 1982 között a Tungsram Amatőr Képzőművész Kör vezetője, 1976-tól 1982-ig a budapesti Művészeti Szakközépiskolában tanított. 1980-ban Csongrádon telepedett le. Emlékműveken, mellszobrokon, kispasztikákon és érmeiken kívül domborműveket is készít. Anyaghasználatra választékos, dolgozik bronzal vagy kővel éppen úgy, mint terrakottával. Érmeivel, kispasztikáival köztéri műveikhez hasonló sikereket ér el.

Fontosabb köztéri szobrai: Végvári vitéz (lovas szobor, 1974, Gyula), Kincsem (bronz, kő, 1977, Budapest, Kincsem-park), Kubikos (1979, Csongrád), Kőrösi Csoma Sándor (1984, Budapest, X. ker.), Tatai Diana (lovas szobor, 1988, Tata), gr. Zrínyi Miklós (lovas szobor, 1989, Zalaegerszeg), Feszty

Árpád (portrészobor, 1995, Ópusztaszer) A világháború áldozatainak (1992, Csongrád) [Lantos Györgyvel, Máté Istvánnal].

TÓTH Dávid szobrász (1974)

1988-92: Budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola, szobrász szak, mesterei: Czinder Antal, Meszlényi János, Kubisch János. 1992-97: Magyar Képzőművészeti Főiskola, mesterei: Somogyi József, Bencsik István, Karmó Zoltán. 1992: Kerényi Jenő tanulmányi-díj; 1995: Tárgyi Különdíj, Budapest, Mezőgazdasági Múzeum. Az állatvilág figuráit választotta szobrászata tárgyául. A természetes animális formák és azok redukálási lehetőségei érdeklik

Köztéri szobrai: Keresztelő Szent János szobor (Verőce, 2002), Szent Kinga szobor (Budapest, 2002), Wass Albert szobor, (Verőce 2005) Géza fejedelem lovas szobra (Verőce, 2008), Nyilazó lovas szobra (Verőce, 2009), Szent Hedvig szobra (Budapest, 2009)

Egy szegedi költő

JULESZ JÁNOS

Első évemet jártam a bölcsészkaron, amikor a Tiszatájban olvastam egyik kedves oktatóm értékelését egy hallgatótársamról, aki verseket írt. A később a filozófia egyik vezető hazai alakjává váló diákról a szerző megállapította: csupán műveltségköltő.

A számomra addig ismeretlen fogalom annyira bevésődött, hogy máig foglalkoztat, noha az eltelt bő négy évtizedben nyilván több száz más tanulmányt olvastam, s nem emlékszem rájuk. Ezt viszont nem felejttem, évtizedekre gyanákvóvá is tett.

Mi is az a műveltségköltő? Biztosan az, aki azért ír verset, mert széleskörűen tájékozott. Ezért tud ilyet tenni, ez viszont explicite föltételezi: az igazi, a jó költő kicsit buta - vigyék csak végig a gondolatsort! Az életben a dolog szerencsére nem így áll. Művelt és műveletlen egyén egyaránt ír verset bizonyos életkorban, azonban az előbbi típus időben abbahagyja. Amikor ezt a teóriát ismertettem egy kiváló, részben szintén szegedi költővel, Szepesi Attilával, ő elmeorvoshoz irányított.

Az eddig papírra vetett sorok el is maradhattak volna, ha... Ha a versíró és a költő azonos lenne, ha bárki is pusztán műveltsége révén válhatna költővé, ha a költészet is az alapvető javak közé tartozna, melynek művelését alanyi jogon bárki megteheti. Ezekben az esetekben nem kellene semmit sem írnom azon kívül: Julesz János jó szegedi költő. Mert amennyiben eddig közölt állításaimból egy is igaz, akkor éppen az utóbbi az.

Nem azért ültem a gép elé, hogy részletes elemzést adjak költészetéről, ezt majd legkésőbb mintegy tíz év múlva biztosan megteszi egy erre hivatott, saját feladatának mindössze azt érzem: mutassam őt be, hiszen visszhangtalanul hiába a költészet. Alkalmam volt kiváló szakemberrel is beszélgetni róla, nagy élvezettel tettük, azonban minden megállapításunk hiábaváló marad, ha ez a költészet nem válik ismertté. Ami viszont ismeretlen marad, nem lehet irodalmunk része. Egyetlen célom tehát: közölni a világgal, hogy van.

Költőnk Budapesten született 1943-ban. Édesapja Kossuth-díjas egyetemi tanár, így a fiú gyermekkorában természetesen a legkülönbözőbb különórákra járhat, nyelveket és zenét tanulva, emellett minden bizonyítványába csak ötös kerül. Tulajdonképpen a szíve szerint a bölcsészkarra menne, ám a gondos apa tudja, mi is a különbség egy jó tanár és egy jó orvos presztízse között, a szofogadó ifjú ezért az orvoskari végzi el - kitüntetéssel. Aranygyűrűs orvosává avatják, megkezdődik klinikai karrierje, melyben ő is egyetemi tanárrá avanszál. Százötvennél több tudományos cikke jelenik meg, negyven évet tölt el gyógyító munkával, valahol le is írja: „három-négy évtized alatt a bőrömre nőtt a fehér köpeny”. Igazán sok tehát a gyanús momentum ahhoz, hogy őt is béskatulyázzuk a műveltségköltő kategóriába. Mentségünk viszont: a rimes és esetleg ritmusos szöveg ugyan még beléfer a vers skatulyájába, az igazi költészetébe azonban semmi esetre sem.

A költészethez ennél több kell! Dolgunkat nehezíti, nem pedig könnyíti az a tény: Julesz János nem csak az orvostanhallgatóknak adhatna elő, amint az friss nyugdíjasként még teszi is, hanem verstant is oktathatna a BTK-n. Miért sajátította el a szonett szigorú formarendszerét, annak alfajaival egyetemben, a szapphói strófát, a limerick, a hexameter és a haiku meg a többi szabályait, amennyiben sosem használta tudását? Úgy járna akkor ő is, mint sok egykori bölcsész, köztük magam is, aki ugyan valaha tanulta, mára azonban egyszerűen elfelejtette a részleteket. Am ő nem felejtette el, mivel

mindegyik versforma ismeretére bizonyosság több költeménye is.

Akkor viszont mi az indoka a késői pályakezdesnek? Nincs kései kezdet, mindössze kései publikáció - vélem én. Első kötetéről így ír: „A benne foglalt írások lélekönnyítő magányos játszadozásaim melléktermékei. Tehát magánügy... Örömet okoz egy véletlenül kitalált szójáték vagy annak féltésvére: a rím. Csakúgy mint a vízparton lelt kavicsok és kagylóhéjak színe, mintázata, különös alakja. Összeszedem, egy darabig megtartom és nézegetem, azután - mert nem vagyok megszállott gyűjtő - kidobom.”

Nem tudom, más hogy áll ezekhez a sorokhoz, melyek az első kötet élén állnak afféle bemutatkozásként, ráadásul pedig a folytatásban azt is megtudhatjuk, mind-egyik csupán bök-verseket írt, melyekből néhányat elfelejtett a megfelelő időben a papírkosárba dobni.

A történet annyira kerek, annyira szép, hogy nem is lehet igaz. Bármennyire tiszteljük az igazmondást, barátként szeretjük a szerzőt, mégsem hisszük el. Mintha, mondjuk a szegedi kézilabdázóknál hirtelen megjelenne valaki, elmondva: ő ugyan ismeri a sportág szabályait, de még sosem játszott. Erre talán viccből is beteszik a csapatba, s az újonc pontosan olyan produkciót nyújt, akár a többi, már évtizede gyakorló valaki.

Ilyen tehát nincs, a csak és kizárólag bökverseket elkövető valakiből nem lesz varázsütésre költő. Tudjuk be a férfiszemérem megnyilvánulásának az idézett mondatokat. Talán annak is, hogy mindig az első kötet a legfontosabb, meghatározója annak, lesz-e következő? Tehát óvatosságból is jó szerénynek lenni, célszerű letagadni - ugyancsak szerénységből - az előzményeket. Egyébként ugyanebben a kötetben, három oldallal arrább kiderül, már öt-hat esztendővel korábban írt szerzőnk publikálásra szánt szonettet. Azaz nem bökverset...

Csak játszom a szavakkal címmel jelent meg Julesz János első kötete 2006-ban, két évre rá követte ezt a Michelangelo golyvája című. 2009 nyarán már harmadik kötetét vehettük kézbe, ennek borítóján A visszanyert szélesség olvasható címként. Száz és százharminc oldal közötti könyvek ezek, összesen mintegy háromszáz verssel. Természetesen van olyan lap, melyen három-négy rövidebb darab is elfér, ugyanakkor akad versregény is. Utóbbi három fejezetben és három énekben egy orvos életéből idéz föl emlékeket. Anyaghy Jenő odüsszeája a történet címe, a versforma pedig Puskin verses regényéből ismert. Ilyen igényű és terjedelmű versregényt tuda-

másom szerint még egyetlen bökversíró sem követett el, ahogyan szonettkoszorút sem. Mindkettő megmarad az igazi költőknek, akik a szabályok ismerete szerint megtöltik a formákat. A fősoroltak közül a második kötet kettő, míg a harmadik mindössze egy esztendő terméke. Bökversből ennyit lehet ugyan írni, r'em is ezek gyártása lenne bravúr, hanem ezekben az igazán könyvinséges időkben mindehhez kiadót találni.

Ismételjük meg tehát tételünket: Julesz János jó szegedi költő. A szegediség nem pusztán abban nyilvánul meg, hogy itt érettségizett és végezte az egyetemet, e városban lett egyetemi tanár, s lakcíme is itt van több mint ötven éve. A Boszorkányballadák (1-6.) című ciklus zárójeles alcíme: legújabb kori gyűjtés, Szeged. A Radnóit, egy időben az ország egyik vezető gimnáziumát csaknem fél századon át vezető Bánfalvi igazgató úrnak megzenésítésére írt nótaszövegek két szegedi munkájává színesítik a harmadik kötetet, a Halottaim egyre többen soraival egykori kollégáira emlékezik költőnk. Az orvosi munka gondjai és nehézségei valószínűleg az összes magyarországi intézményben hasonlóak, mi természetesen a szegedi tapasztalatokat ismerjük meg. Az viszont nem föltétele a szegediségnek az irodalomban, hogy a Tisza okvetlenül szerepeljen a költemények között. Mégis megjelenik.

*Harmadik emeleti ablakom
mögül a télvégi Tiszára látnék,
de csábítani magam nem hagyom:
lenézni bennem sohasem volt szándék.*

Nemcsak a doktori léttel járó klinikai tevékenység valóságát ismerjük meg a három kötetben, a közönséges halandók által olyan irigyen számon tartott külföldi tanulmányutak mára - legalábbis részben - túlhaladott negatív oldalain is nevetünk, igaz kesernyésen. Négy magyar orvos izraeli tanulmányútja során gyalog és kopálva járja be Jeruzsálemet, ám a kifejezetten röhejes valutakerettel el kell számolniuk, ezért az étel árát a buszpályaudvaron eldobált jegyek összegyűjtésével gazdálkodják ki, a konkurencia, a csikkkszedő „kicszerzett arab koldusok” nem kis megrökönyödésére. Montrealban minusz negyven fokos hidegben egy helyi köldus szólítja le, majd soványságát és öreg kabátját látva végül az ad neki fél dollárt. (Jegyeket nem kutattam sosem Európa nyugati felének állomásain, ám elküldött hazám közszolgálati rádiója három dollárral egy hétre oda, ahol hús márká volt egy keltáposztá főzelék. Pénzt kellett tehát csempésznem, amúgy természetesen.)

Természetesen egy verset nem lehet így, egyetlen körmondatban elmesélni, persze hosszabb prózában sem. A téma fölemlítésével mindössze a magyar sors groteskségére lehet utalni az elmúlt század második felében. A mi életünkben, úgy ötven esztendője. Bizonyos Piroska néni, távoli rokon rendre halkonzervvel kínálja vendégeit, ám azok nem kérnek. A sokadik alkalommal a vendégek a szokottnál tovább maradnak, ezért elfogadják a szíves kínálást. Ekkor derül ki, nincs is konzerv, nem is volt tán soha. A ma mélyszegénységnek nevezett állapotot korosztályunk minden tagja ismeri, ha a szerencsésebb nem is otthonról, akkor az ő Piroska nénijétől.

Édesapja, Julesz Miklós 1971-ben könyvet írt Kirándulás a pokolba címmel. A már neves budapesti belgyógyászt 1944-ben Németországba hurcolják, kilenc hónapot tölt a buchenwaldi és az ohrdrufi táborban. A könyv második kiadását 2007-ben már az író fia, költőnk rendezte sajtó alá. Ennek alkalmából, ennek ürügyén - ajánlás formájában - A visszanyert szüzesség című kötetben a költő számot vet egész életével, fölvezolvá kettejük kapcsolatát. Tény, hogy halálod után magam is azon az orvosi részterületen találtam meg a helyemet, a melynek hazái művelését te kezdeményezted. Összetartozásunk igazi lényege azonban nem ez, hanem hogy rávettél a humaniorák megismerésére a nyelvektől a zenéig, a tréfásan fecsegő prózától az ujjbegyeken kiszámítható versformákig. Kétségtelenül arra is figyelmeztettél, hogy mindez legfőképpen lélekkönyvitő szórakozás. Munkánk,

kenyérkeresetnek, foglalkozásnak, hivatásnak az orvoslást jelölted meg; és ebben volt, vagy legalábbis lehetett igazad.

De mondd, Apa! Hogy jöttél te ahhoz, hogy történeted megírásával rám égedes a zsidóságot, mint valami billogot. Miközben magad ismered ugyan, de már nem követted a rituálékat, engem pedig meg sem tanítottál rájuk.”

Az eredetileg a kötetben tízegynéhány (sört kitevő) mondatok tulajdonképpen közölnek minden lényegeset. Itt most nem annak szűkszavú összefoglalására gondolok, amit én egész oldalon fecsegttem különórákról, munkáról és a közös versírás öröméről, hanem a maig meglévő kettősségről, a költő és az orvos lélekről egyetlen testben. Ebben volt igazad - kezdi a mondatot édesapjához, majd kiigazítja az állítást, „vagy legalábbis igazad lehetett”. Szerintem egyértelműen sűt a nosztalgia, a természetesen soha meg nem fejtethő kérdésre való válasz iránti igény, mi lett volna, ha mégis a bölcsészkarra megyek? Mi, olvasók biztosan jól jártunk volna, ám nem lehet tisztünk tanulmányokkal mérni emberléteket. Az édesapa Buchenwaldban a takarodó után ceruzával ír a sötétben zsirpapiírra verset, ami nyilván lehet lélekkönyvitő, ha nem is szórakozás.

A másik, az orvosban és költőben egyaránt jelenlévő, Nessus ingeként viselt bélyeg, az ő nyelvén billog, sosem olvad le. Épeszű ember a huszadik század végén nem hihette, hogy valaha is aktuális lehet ismét.

*Nem vágyom keresztre, vagy kopjafára, De
megbocsáss, ha nem kívánkozom Kadissal
sem jelőtni meg családom.*

Visszatérő versforma a Józsefi Születésnapomra, ennek legalább három változatát ismerhetjük meg, ám biztosak lehetünk még újabb variációk érkezésében. Számomra külön ciklust jelent az öregedés folyamata, ennek szintén több, részben még azonos történetet elmesélő változata is van: a villamoson helyét átadó fiatal az idős ember munkahelyét gátlástalanul veszi el.

Számomra a legkedvesebb vers a második kötetben megjelent, Küldetéstől a hivatásig című. Mert úgy érzem, én is írhattam volna, mert engem is eltalál, mert a legnagyobbaink immár kultikus alkotásai mellett ez hív, hogy olvassam el időnként.

*A fagyos félelemtől holtra válva
hány főnöködnék hány papírra véstéd
(és mindig némi biztatásra vágyva)
a munkacélot és a küldetésed.*

*Ma vén fejedben ész helyén a mész.
Nincs már küldetés. Csak elküldenek.
Legjobb lehet, ha langymelegbe mész.
(Maró a zúzmará s a reggelek.)*

*Ne kérdjed, mostan mi következik.
A csontod eztán molyos nagykabáttól
Szálkás és szűkös fadobozhoz pártol,
ha majd a húsból is kivetkezik.*

*Örülj, ha hív, s homályos gödröt és
a pihentető végső hivatás.*

Egyetlen dologban tér el Julesz János az általam ismert költőktől. Teljesen hétköznapi, hogy ne mondjam, normális a magánéletben. Talán ezt köszönheti másik foglalkozásának. Orvosírók már legalább negyven éve alkotnak Magyarországon szövegséget, valaha többször készítették interjút a vezetőivel. Nem tudom, Julesz János egyáltalán tud-e róluk? Remélem, hogy nem, mert ő nem orvosköltő.

Hanem csak költő. Jó költő.

Kremsér Péter

Több a zászló

EGY TEMESVÁRI KÖNYVRŐL

*Csak bot és vászon,
De nem bot és vászon
Hanem zászló.*

(Kosztolányi Dezső)

Örömmel látjuk, hogy Katkóné Bagi Éva-Orbán Imre „Két évszázad zászlói” című kötete, után, melyet a Móra Ferenc Múzeum adott ki, egy nagyon szép kiállítás munkát vehetünk kézbe, amely a Bánságban egykor virágzó magyar kultúra tanúbizonysága is.

Hedy M-Kiss asszonynak 2009-ben a temesvári Brumar kiadónál megjelent könyve az első kísérlet arra hogy egyszerre tudományos és ismeretterjesztő igénnyel mutassa be a temesvári Bánát Múzeum történelmi részlegének textília gyűjteményét. A szerző, aki textilművész és országosan ismert restaurátor, átfogóan és szuggesztíven mutatja be a gyűjtemény darabjait.

A régi Bánságra jellemző formák, anyagok, gyártási módok, képek, címer reprezentációk, történelmi üzenetek leírása számos magyarázattal alapvető munkává teszi Hedy M-Kiss könyvét ezen a területen, és felhívja a figyelmünket arra, hogy Európa ezen régiójában a temesvári Bánát Múzeum birtokolja a legteljesebb zászló gyűjteményt.

Megtiszteltetésnek véli, hogy először teheti közzé a bemutatott műemlékek adatait és korát, ami a 137 éve létező temesvári múzeum erkölcsi kötelessége is. Ezek a zászlók, lobogók, szalagok, címerek a XVIII - XX században készültek kisebb műhelyekben és manufaktúrákban. A textíliák az idők folyamán gyakran elpusztultak, elhasználódtak, kivéve a nemesi zászlókat, lobogókat és címereket, melyeket a vexilológia (a zászlókkal foglalkozó történelmi segédtudomány) tanulmányoz. Sajnos, a bánati régióban jórészt csak a nemzeti és a különös jelentőséggel bíró zászlók kerültek az érdeklődés középpontjába.

A könyv előszavában olvashatunk a zászlók és címerek megjelenéséről az emberiség története folyamán. A címben szereplő kategóriákat (a címereket kivéve) a zászló szinonimáinak tekinti a szerző, egy-egy forma és

méret megfelelt a különböző használati alkalmaknak. A zászló egy közösség jelképe ősidőktől fogva, egy közösségé, amely egy ügyért harcol, dolgozik és ehhez hű marad. A zászló erőt ad, és ennek megfelelő a szimbolikája ha felemelt, leengedett, vagy lobogtatott. A lobogó az 1600-as évek körül alakult ki a nemzeti hovatartozás megjelölésére. A keresztény világban Jézus dicsőségét jelképezi a templomi zászló. A kis méretű jelzőzászlókat a hadsereg és vasút használja.

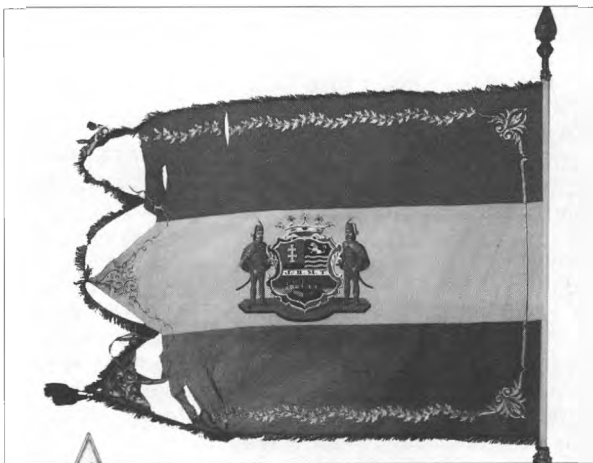
Hedy M-Kiss asszony hat tematikus csoportban mutatja be a különböző zászlók és címerek fényképeit szöveges leírással.

Az első részben 20 (közülük néhány csak részletekben maradt meg) modernkori zászlót találunk, amelyek a Bánságtörténetének eddig ismeretlen dokumentumai a XVIII századtól kezdve. A feliratoknak köszönhetően majdnem mindegyiket azonosítani lehetett.

A második csoportban következnek a céhek és ipartestületek zászlói. A bemutatott 6 darabból álló anyag szervezett ipari tevékenység létét illusztrálja a Bánság területén. A XIX-XX században Temesváron virágzó zenei, sport, iskolai és tűzoltói tevékenységek

bizonyítékai a civil szervezetek zászlói (13 darab) .Csüngő zászlók alkotják a negyedik részt. Nemesi címereket viselnek. A 34 bemutatott szalag jórészt valamilyen közösségi, főleg kórus működéssel kapcsolatos. Közülük 15 zászló-tartozéknak bizonyul. A könyv utolsó fejezete XX századi lobogókat, állami címet, jelző zászlók sorát tartalmazza és az 1989-es decemberi forradalom zászlóját.

Megtudhatjuk a szerzőtől, hogy mennyire különböző állapotban voltak és vannak ezek a relikviák. A súlyos rongálódások arra

engednek következtetni hogy a zászlók elvesztik jelentőségüket, amint nem szolgálnak aktívan egy közösséget, Hedy M-Kiss asszony sajnálatára, aki a kulturális különbségek fenntartásának, tiszteletben tartásának a híve, aktív támogatója.

Különleges muzeotechnikák szükségeltetnek ahhoz, hogy európai normáknak megfelelően gondozzák ezt az anyagot. A zászlók alapanyagára (selyem, bársony) gyakran fémszálal díszítés került, ami a súlyukat növelte, de ugyanilyen mértékben járultak hozzá az időjárás okozta körülmények is a kopásukhoz.

Különös nehézséget okoz a zászló mindkét oldalára festett ábrák restaurálása a vegyi, biológiai és mikrobiológiai károsodások miatt.

Eddig az itt bemutatott gyűjtemény 15%-át restaurálták. A nem megfelelő tárolási körülményeknek, valamint új technikák megjelenésének köszönhetően gyakran mindent előlről kell kezdeni. A szerző reméli hogy ez a könyv is egy lépés a figyelem felkeltésére.

A temesvári közönség 2008-ban ismerhette meg az anyagot egy időszakos kiállítás alkalmával, ami tematikájának és koncepciójának köszönhetően

országos és külföldi érdeklődésre is méltó lett, hiszen az egyik cél az, hogy a látogatók különböző kulturális tradíciókat ismerjenek meg. A Bánságra jellemző több nemzetiségű kultúra egyedi dokumentumai a könyvben bemutatott műtárgyak.. Történelmi fontosságukon kívül művészi és esztétikai szempontból is remekművei a XVIII-XIX század kézművességének.

Vegyük szemügyre az egyes fejezeteket. Az elsőben bemutatott legrégebbi emlékek egy török harci zászló 1716-ból, valamint a

temesvári olasz garnizon 1718-ból származó zászlója Savoyai Jenő családjának stilizált címerével a közepén. Az 1780-as évekből származik a Szerb Bírók Testületének zászlaja igen rossz állapotban, ahogyan az illusztráción is látható, kivéve a réz zászlórúd csúcspdíszét latin felirattal és az osztrák uralkodóház szimbólumával. Hasonló állapotban láthatjuk a német bírói testület zászlóját is, viszont szép olajfesték díszítés maradt meg a szerb polgári társaság 1816-ból származó zászlóján. Az 1848-as Carolina Augusta zászlón Magyarország kis címere

látható az osztrák sason és nagy hozzáértésről árulkodik a hátsó oldalon lévő festett betét „C. Hunger 1848” aláírással.

Élénkebb színekkel büszkélkedhetnek a XIX század második feléből származó emlékek, mint például Az Új Aradi Kerület főispánjának, Ormós Zsigmondnak a zászlaja, vagy Temes vármegye zászlója „II. J. M. T.” (II. József, Mária Terézia) címer felirattal.

Szép a barokk motívumokkal körülvett festett rátét egy Temes vármegyei-
Insigne Comitatus
Temessiensis feliratu
zászlón. A medalion Mária
Teréziának és fiának, II
Józsefnek alakját örökíti
meg.

A reprodukciók első fejezete egy XIX-ik századi magyar nemzeti trikolórral és egy „12-ik Huszár Ezred feliratu zászlórúddíszszel zárul.

A Bánát fejlett ipari (kézműves) életének tükrét adják a második részben bemutatott céhek és ipari szervezetek jelképei. Ez a fejezet a Német Szabók céhe 1815-ös zászlójának leírásával kezdődik, majd a Kerékgyártók és Patkókovácsok lobogója következik 1818-ból.

Az utóbbi háromszög alakú, barokk díszítéssel körülvett olajfestmény

technikával készült középső medalionnal, ami egy fehér lovat és két emberi alakot ábrázol (valószínűleg a céh alapítói). Az Osztrák Császárság, Magyarország és Temesvár címere veszi körül, valamint a Patkókovácsok címere 18-18 felirattal.

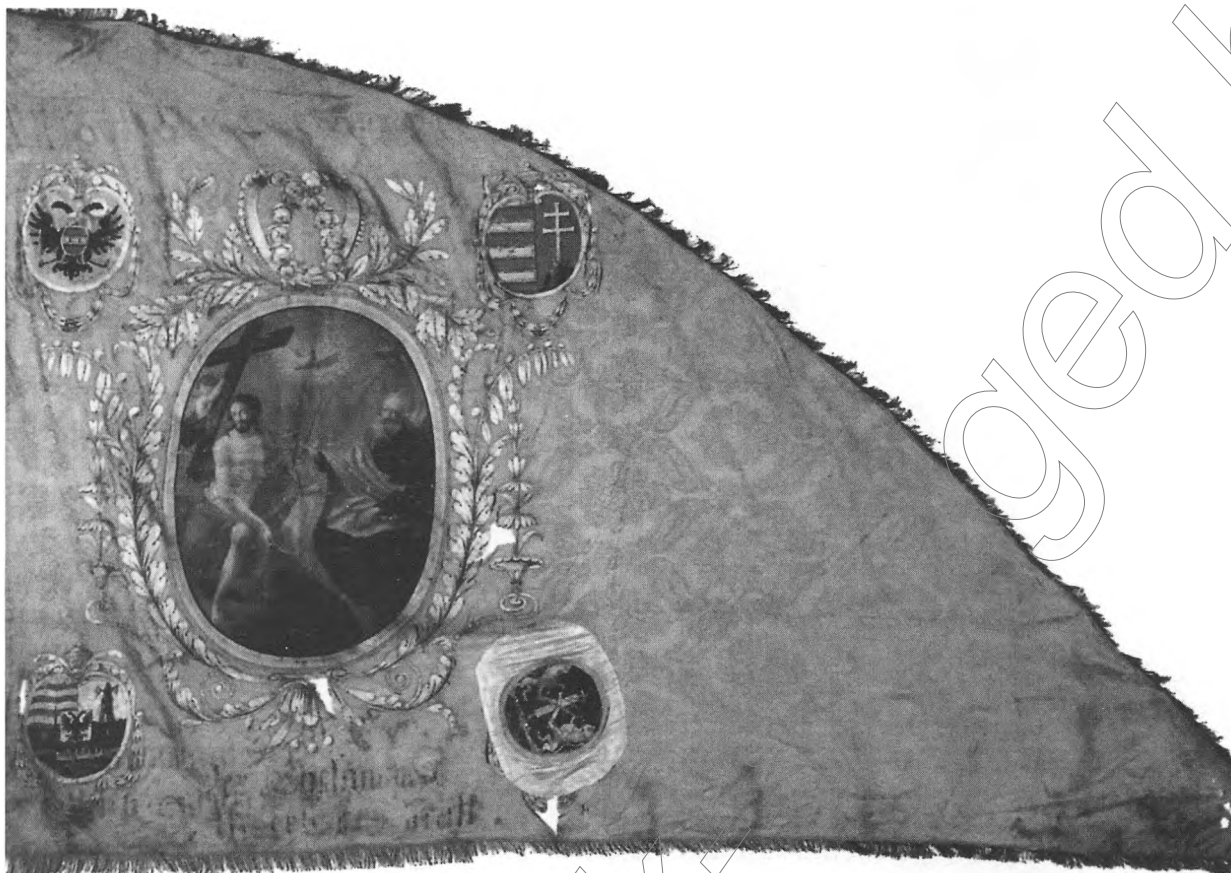
A tímárok és cserzővargák lobogóján a Szentháromság ábrázolása jelenik meg német gót betűs (ma már olvashatatlan) felirattal. A Dél-magyarországi Gépészegylet zászlója jó állapotban

látható, egyik oldalán egy kulcsot tartó Szent Péter ábrázolással, a másikon pedig feltehetően egy gőzgépet ábrázoló medalionnal.

A Temesvári Hentesipari Társulat lobogóját (1884) egy eltávolítható, Szűz Máriát és Mihály Arkangyalt ábrázoló medalion díszíti. A Molnárok lobogója újabb keletű, német felirattal, Temesvárnak a két világháború közti időszakából származó címerével Nepomuki Szent János áldását kérve.

Fennmaradt számos civil szervezet zászlaja a XIX-ik század második feléből, melyeket a következő fejezetben láthatunk. Jó állapotban van A temesvári m. kir. Állami főreáliskola felirattal ellátott négyoszög-

letes zászló. Ez a felirat az 1886-os hímzett dátummal egy Szent Imrét ábrázoló textil kollázssal készült medalliont vesz körül, a másik oldalán Magyarország címerével.

A Temesvári Zenekedvelő Egyesület bársony zászlajának egyik oldalán az egyházi zene védőszentje, Szent Cecília barokkos alakja található, míg a másik oldalon a következő felirat: „Dalban élet, bú s'örömben teljes összhangzat legyen / Jeligenek ez s'hozzá híven kelünk dalra ébredjen 1871-1891.”

A Millenáris Ünnepekre Temesváron készült emlékHzászló piros-zöld alapon Szűz Mária és a Kis Jézus alakjával, továbbá 896-1896-os felirattal díszített, a hátsó oldalon Temesvár XVIII századbeli címer motívumával.

Szent Flóriánnak, a tűzoltók védőszentjének alakja díszít egy 1898-as zászlót magyar felirattal. A temesvári önkéntes tűzoltó egyesület II (belvárosi) parancsnoksága.

Szintén magyar feliratú két címeres csüngő zászló. Az egyik Furluki Palik-Ucsévnyi János táblabíró úr (1842), a másik Murányi Murányi Ignác Temes vármegye főispánjának emlékére készült (1869).

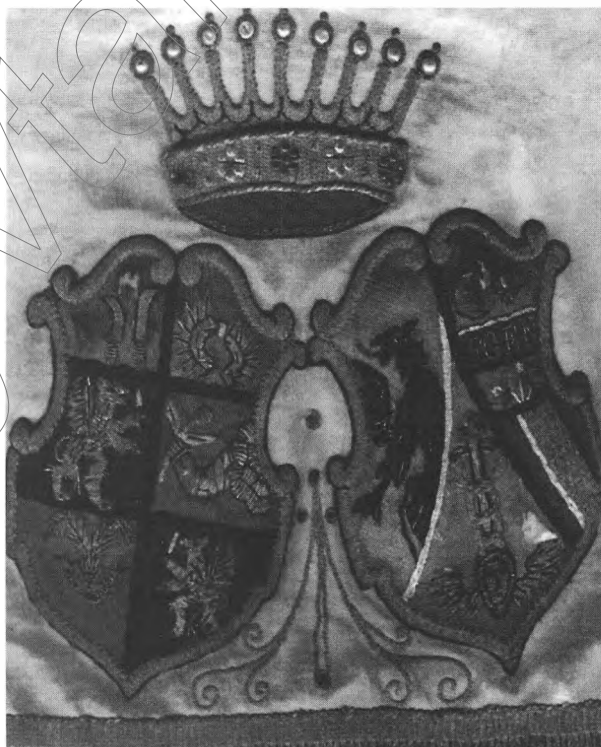
A bemutatott zászlószalagok jó állapotban maradtak fenn. Pazar díszítésű Carolina Augusta 1843-as kék tisztaselyem szalagja Temesvár Szabad Királyi Város címerével. Piros-fehér-zöld alapú az Arany János társaság 1907-ben készült szalagja Brocky Károly festőművész születésének századik évfordulójára. A temesvári zenei életet tükröző szalagok mellé néhány lugosi és resicai is került.

A könyv befejező része az angol nyelvű ismertető előtt néhány XX századi román zászlót tartalmaz: Az 1918-as Nagy Romániát üdvözlő lobogót, valamint az 1989-es forradalom Iyukas lobogóját, de itt találhatjuk a piros-fehér-zöld emlékHzászlót is, ami a Román Magyar Barátsági Egyezmény megkötését szimbolizálja.

A zászlótartónak bátor szívűnek, hadban sokat forgott embernek kellett lennie hajdanán. Mikor a zászlót átvette, megesküdött, hogy „ a zászló mellett becsületesen élni és halni akar, meddig ereje és esze léssen”.

Hedy M. Kiss asszony kiváló zászlótartónak bizonyul ezzel a könyvével.

Csotó Nagy Mária

K

Ez komoly? SZÜCS ÉDUA KARIKATÚRÁI

Karikatúrák 4.

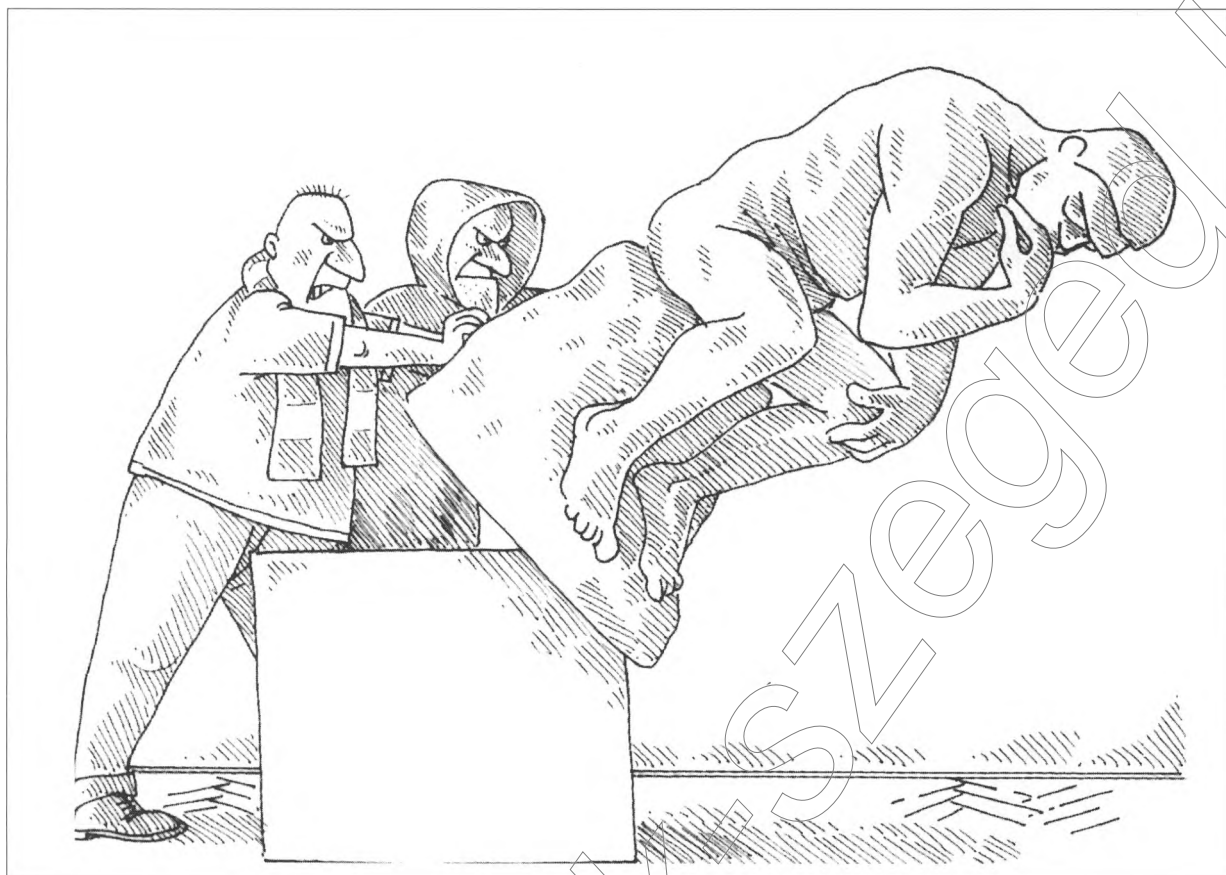
Nemrégiben a fenti címmel rendezett kiállítást Szücs Édua Szegeden, a közelmúltban pedig megjelent negyedik önálló kötete. A szegedi származású művésznő három évtizedes pályafutása során évekig a kecskeméti rajzfilmstúdió munkatársa volt, jelenleg szabadúszó, aki lapokat és könyveket illusztrál, kiváló grafikusművész, de saját maga „csak karikatúristának nevezi magát”. Arról, hogy miként vélekednek munkáiról, álljon itt néhány idézet az előző kötetek előszavaiból. Édua rajzainak az egyik legfontosabb jellemzője, hogy hihetetlenül kompaktak, mindent elmondanak a látvánnyal...másik legfontosabb jellemzője, hogy tündérik...harmadik legfontosabb jellemzője, hogy a szerző nő...negyedik legfontosabb jellemzője, hogy politizálnak, de úgy ahogy senki más e Honban./Szántó Péter/”Orvosi látleletek, kíméletlen kardiogramok, vonalas autonómia Édua művészete.” /Kass János/ „Mert az rendben van, hogy a rajzaiban ott van valami gyöngéd realizmus, valami elnéző mulattatás, figyelmes – mondhatnám: könyörtelen -, de sohasem megszégyenítő tettenérés. Ez rendben van. De honnan tudja ilyen pontosan? Talán onnan, hogy sellő /Schäffer Erzsébet/ „Szücs Édua jelenkori képzőművészetünkben azok közé a kiforrott grafikusművészek közé tartozik, aki a hite és hivatása szerint műveli a karikatúrát.” /Bereczky Lóránd/ „Úgy érzem, hogy itt a mai állandóságok, mint egy a karikatúra születési fénykorára, a 19. századra visszakacsintó maiság jelennek meg...” /Vámos Tibor/ „A karikatúra fogalma nagyfokú rajztudást, az arányok pontos ismeretét, kiváló komponálási készséget foglal magába. Ennek a grafikai műfajnak a túlzás a legalapvetőbb módszere.” /Kaján Tibor/ „Szücs Édua... úgy ölti ki a nyelvét, hogy a szeme egy pillanatra sem szűnik meg szeretet sugározni. Furcsa módon én Mikszáth Kálmánnal rokonítom őt.” /Baranyi Ferenc/ „Édua sose harsány, hadonászó: halkan, néha elnézően mesél el minket nekünk a dilijeinkkel együtt, s bár mosolyog rajtunk, érezzük: a móka is lehet csiklandós, gyöngéd és maradandó” /Diurnus – Bodor Pál/.

És most térjünk vissza ama emlegetett kiállításához, s annak címéhez. A kérdőjel apoteózisához. Merthogy a magyar nyelvben háromféle mondatatórózó írásjelet ismerünk: a pontot /kijelentő mondat/, a felkiáltó jelet /felkiáltó és óhajtó mondat/ és a kérdőjelet /kérdő mondat/. Édua legutóbbi kiállításának éppúgy kérdőjeles címe volt, mind karikatúrái egészének. Ez komoly? Meditáljuk egy csöppet azon, a mondatatórózó jelek mennyire fejezhetik ki használójuk személyiségét. Kijelentő, azaz „pontos” mondatokat használunk mindennapjaink során legtöbbször. Megállapítunk, információkat közlünk, beszámolunk – objektív üzeneteket közvetítünk. Am aki életében csupán kijelentő mondatokat használ, azaz csak „pontosan” fogalmaz, annak unalmas, örömtelen, érzelemmentés a sorsa. Szürkéék és sötálanok a napjai. Aki a felkiáltójelet csakis óhajtásaira használja, az vagy bigott hívó vagy nagyon kiszolgáltatott. Am aki a felkiáltójelek keretei között él, az vagy érzelmi zsarolásra, rémületének kifejezésére, populista szólamok puffogatására, vezéri szövegek diktatori hajlamaira utal. Viszont aki kérdez, az lehet ugyan bizonytalan /de hát mi a biztos ebben a világ-

ban?/ az kételkedik, aki kételkedik az gondolkodik, aki gondolkodik az elemez, gyökerek után kutat, okokat és összefüggéseket, megoldási lehetőségeket keres, az szeretne tisztán látni és másokat erre sarkallni. Mert kételkedni kérdéseket föltenni bátorság kérdése. A kérdőjel az értelmes ember írásjele. A kíváncsié, a dolgok mélyét kutatóé, a dolgok lényegét megismerni szándékozóé, a pontos válaszokat igénylőé. Ha ebből indulni ki, akkor kérdezzünk! /Ez itt egy felkiáltójelet/

Ki is az a Szücs Édua?

Maga fogalmazza azt, amit fontosnak tart: „1959-ben születtem Szegeden. Biológia-rajz szakos diplomám van. Szabadúszó rajzolóként dolgozom. Mint grafikus, karikatúrista és illusztrátor számos újságban és könyvben jelentek és jelennek meg rajzaim. Karikatúráim rajzaim nem a napi politikai történésekkel, hanem az általános emberi problémákkal foglalkoznak. Szüleim /édesanyám szurrealista, édesapám konstruktivista-pointilista/ „nyugatmajmoló festői stílusuk” miatt a 60-as 70-es években nem nyertek felvételt a Művészeti Alapba. Az ő tiszteletükre semmilyen művészeti szakmai szervezetnek sem vagyok tagja”.

MÁSKÉNT GONDOLKODÓK

Talán nem néhai Kováts Margit és Szűcs Árpád festőművészek kisebbik leánya? Talán nem az a grafikusművész, akinek karikatúrái rendszeresen jelennek meg például a Nők Lapja hasábjai, aki gyerekkönyveket, tudományos műveket, népszerűsítő köteteket, tankönyveket illusztrál. S nem ő az, akinként önálló karikatúra kötetekkel jelentkezik? Akinek férje a kiváló publicista Föld S, Péter? Akinek három gyereke van? Igen valamennyi Szűcs Édua művész, a társ, az anya, a jóbarát.

Mi a karikatúra?

Rajban elmondott vicc? Humoros rajz? Groteszk arc-kép? Gunyoros ábrázolat? Vicces-rajzos jegyzet? Éles kritika? Görbetükör? Vizuális fricska? A világ rajban kifejezett görbetükre? Filozófia? Kérdések sorozata mindennapjaink visszásságairól? Csak nem a szomszédokról, főnökeinkről, munkatársainkról, családjainkról és szeretteinkről, ellenségeinkről és ellenfeleinkről készített „önportrék” sorozata? Groteszk vallatószerző, komikus ítélethirdetés, szelíd szellemi szellentés? A csak a mások tekintetében moshatod meg arcodat öni-róniája? Talán mindegyik? Vagy egyik sem? Mindezen kérdésekre keresi a választ a karikatúra, Szűcs Édua munkái is.

S mi a téma?

A köz életének napi aktualitása? Az én életem napi gyöttrődése és öröme? Reflexiók a mindennapi impulzusokra? Megérlelt tapasztalatok esszenciája vagy elszaháló ellentmondások tettenérése? Mások butasága? Az én gyengeségem? Mások hatalmaskodás és az én esendőségem? Politikai idéetlenkedések fazonírozása? Búvópatakokként fel-feltörő témák vándorlása? Bosszantó jelenség? Felháborító döntés, felkavaró élmény? Mindezekre választ kaphatunk a rajzok láttán. Mire figyel leginkább Édua?

Az olyan klasszikus értékek jelenvalóságára, mint humánus /vagy elembertelenedés/, szociális érzékenység /vagy emberarcúnak vélt szocializmus/, demokrácia /vagy szocialista demokrácia/, magyar

identitás /vagy mélymagyar attak/, gondolkodás /vagy másként gondolkodás/, értékörzés /vagy értékisajátítás/, pluralitás /vagy diktatúra/,? Egy-egy jelzővel ugye, mennyi vélemény fejezhető ki? S egy-egy rajzi jelző hogyan nyit utat a befogadó gondolkodásának? 2009-ben, Kazinczy jubileumán, a magyar nyelvnek szentelt emlékvénben lehetne-e figyelmeztetőbb kérdőjel, mint a pesti körfolyosós bérház grafikai hangzavara és nyelvi zürzavara? S áttehető-e ez a nyelvi primitívség, zavar, silányság, durvaság, terror, büntett akár a parlament, a média világára is a hétköznapi élet mellett? Ez hát „édes anyanyelvünk” rajzban elmesélve? Édua szinten rajzában felteszi a kérdést: kié és hol az igazság? Van-e igazság, ki melyiket sajátítja ki? Nem lenne elég talán csupán törekedni az igazság megismerésére?

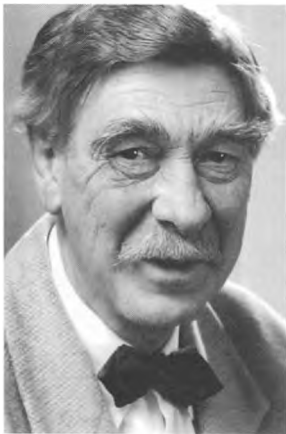
Miért fest újabban Édua?

Elég volt-e ehhez az inspirációhoz, hogy édesanyja halála után megörökölte a festékeket és ecseteket? Nem bujkált-e benne, hogy a tustoll finom vonalai után belekóstoljon újra a festői színek világába? S vállalt program-e, hogy a magyar nyelv szenzációs leleményit fordítja a humor és groteszk vizualitására? Milyen értékek ezek a „műfordítások”? Ezek a nyelvi leleményekből született festői ötletek? Egy lőerő valóban egyetlen ló ereje? Egy zsiráf a retró-díszletben hogyan lehet celeb? Milyen egy ma született bárány? Valóban kutya bajom, ha bajban van a kutya? Lemosható-e a hónapos reték? Egy gatyá tényleg állhat úgy, mint a tehénen? És gyógyítható-e a sertésinfluenza? /Szerintem igen, főképp humorral/ S amikor a bohóc a száritökötélre aggatja csörgősipkáját, kiesek a szerepemből. Ennyi kérdés után jogom van elmondani pontos, kijelentő mondatban, ponttal a végén: Szűcs Édua jelentős művész, a kortárs karikatúra kiemelkedő egyénisége, megéli a József Attila-i sor üzenetét; játszani engedi a szép komoly hölgyet. Merthogy ez komoly! /Felkiáltó jellel!

Tandi Lajos

Receptek - másképpen

TROGMAYER OTTÓ LEGÚJABB KÖNYVÉBŐL

Az aratás idején zuhogó esőre mondják, hogy jót tesz az idei kavicstermésnek, és a tarhonya is hamarabb virágzik az ilyen égi áldástól. Ami így nem igaz, ám ha a gazdasszony megelégedik a száradó tarhonyáról, az előbb-utóbb szép zöld penésszel kivirágzik. Ettől aztán ehetetlen lesz a magyar makaróni, ahogy már Dugonics András elnevezte a 18-19 század fordulóján. Nem rokona a tarhónak, amely kefirserű, forralt, majd oltott tehén- vagy birkatej. Jómagam mindkettőt szeretem, a tarhót is, meg a tarhonyát is, sajnos lassan-lassan mindkettő kimegy a divatból.

A tarhonya esetében ezzel mintegy ötszáz éves karrier török derékba, a gépi tarhonya ugyanis nyomába se ér a napjainkban a szegedi piacon még kapható népi száraztésztának, amelynek csak egy mégiscsak pásztorétel, méghozzá ez is tartósított. A tarhonyáról úgy írják, hogy több évig is eláll, nálunk erre soha nem került sor, mert már nincs igazi éléskamra, csak spájz, abban meg nem lehet ritka szövésű zacskóban úgy kialakítani, hogy folyamatosan szellőzzön.

Csefkó Gyula 1933-ban könyvet is írt a tarhonyáról, sőt tarhonyakongresszust is rendeztek. Ennek mintájára szeretnénk volna Draveczki Balázssal bemutatni a tarhonyaételeket Ópusztaszeren, de a tervünk hamvába hűt.

A legszebben Bálint Sándor emlékezik meg a 19 századi tarhonyásokról a Szegedi Nemzet és a Szegedi szótár oldalain. Tudományomat legfőképpen tőle és néhány kubikostól merítettem.

Nagy igazság, hogy a tarhonyát kétszer kell elkészíteni, először amikor szárítják, másodszer amikor megfőzik. Nézzük először az elsőt.

VIRÁGZIK A TARHONYA

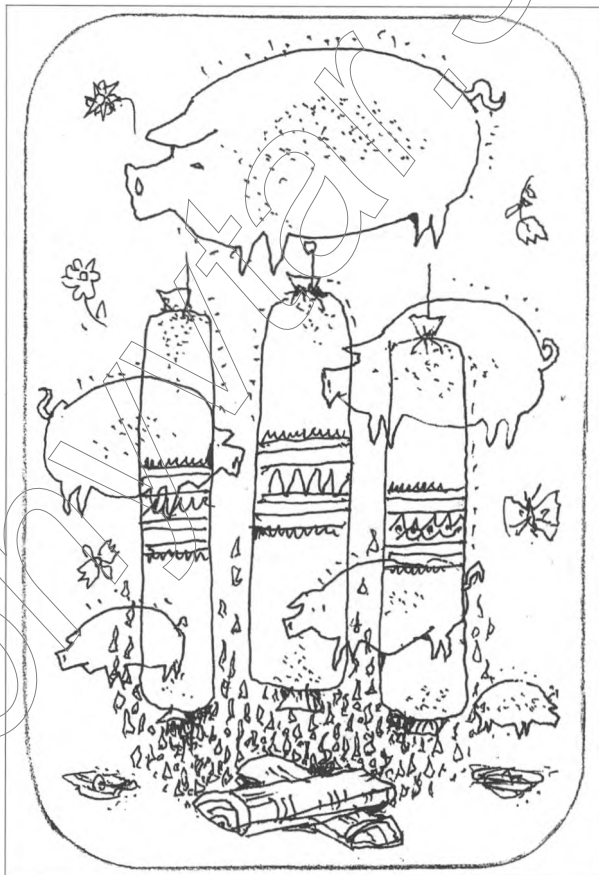
A jó tarhonyához jó liszt kell, ha lehet, újonnan őrölt finomlisztből gyűrik, egy kilo liszthez a takarékosabbak 1-2, a tétetősebbek 3-5 tojást számítanak. Az egyszerű műveletet fűzfaderekéből vajt dagasztóteknőben végzik. A liszthez keverik a tojást, sőt és kevés vizet. Gyorsan kell dolgozni, addig sodorják tenyérrrel, amíg morzsálni kezd. Ezek után a tarhonyarostán átpörgetik. Ami áthull, ujjak hegyével görgetik, néha még a külön tett tojássárgájával is bevonják. Szép kerekre kell az egyforma méretű szemeket alakítani. A rostában maradt nagyobb szemeket külön rakják, ebből lesz a nagy szemű öregtarhonya. Ezután tiszta abrosszal fedett asztalon vagy gyékényből és lécekből, székekből készült állványon szikkasztják, de nem a tűző napon, hanem árnyékos helyen. Egy-két nap alatt kemény, „pörgős” száraztésztá lesz belőle. Vászonzacskóban tárolják, a hűvös kamra valamelyik gerendájára lógatva.

Ha most felsorolnám, hányféle módon lehet elkészíteni, kis szakácskönyvet kellene írnom. Ettem már galambpörköltes tarhonyát, krumplis tarhonyát, amelyet kenyértarhonyának is hívnak, tarhonyalevest, hogy csak a gyakoriakat említsem. Ezeknél az ételknél nem pörkölik meg a zsiradékban a száraztésztát, amint manapság a tarhonyás köreteknél tesszük, hanem együtt fő a többi hozzávalóval. Nagyon szapora, egykori anyósom szerint falós étel, aki debreceni létére szerette a szegedi tarhonyát.

Ha a szakács vagy a szakácsné elvét a mennyiséget, gyakran kidagad a fazékból. Kubikosaim azzal tréfálták meg oda nem figyelő komájukat, hogy a kislábasba, amelyben a vacsora rottyogott, tükön még vagy fél-maréknyi száraz tarhonyát vetettek. Keményebbre főtt, mint a mai, elfuserált útburkolat.

A nyelvészet szerint a törököktől vette át a szegedi nemzet a tarhonyakészítés tudományát. Maga a szó perzsa eredetű, a szegedi várjanicsárjai bizonyára ették a tarhana nevű birkahússal ízesített tápláló ételt.

A szegedieknek pedig nem esett nehezére a sokféle kása helyett, mellett a tarhonya megmagyarítása gyaur szalonnával, kolbásszal vagy az ugyancsak a törököktől átvett fűszerrel, a paprikával (török-bors) való ízesítése.

NYÁRI KOCSONYA

GRENAĐÍRMARS

CICIPÖRKÖLT

Szögedében Tömörkény még Onozóné kocsmájában itta a halpaprikáshoz a szerémi borokat, mi, az ötvenes évek végén és a hatvanasokban, a Bajszár, a Tombác, a Nejlón, a Sanyi vagy a Hatsöcsü törzsvendégei voltunk. Ez utóbbi a magyar népköltészet egyik szép rigmusát is elnyerte:

*Három kislány hat cici,
Két forint a féldeci.*

Hiszik, nem hiszik, a mondás igaz volt, mert az ötvenes évek első felében negyven forintért adtak egy liter rumot. Igaz, tőken termett szőlőből való bort nemigen lehetett kapni.

A felsoroltakból kihagytam a felejthetetlen Kék Golyót, amelynek akkori gebinése csodálatos tőgyepörkölttel csalogatta vendégeit a Deák Ferenc utcai pincelembujba. Az ételnek mi adtuk néhány dúskeblű ismerősünk tiszteletére a „cicipörkölt” nevet. A dolog szépségéhez még az is hozzátartozott, hogy bandában jártunk nyáron hűsölni, télen melegedni a Golyóba. A múzeum közel esett, és nem tekintették bűnnek a délutáni sörözést. Igaz, akkoriban még a híd alatt is főzték a birkát, három hatalmas bogrács is rotyogott, messze ható illatot árasztva. Mai szemmel nézve hihetetlenül olcsó volt. No persze abban az időben a Hungiban egy vasárnapi menü tíz forintba került, a fizetésem pedig nem érte el az ezrest. Rég volt, tán igaz se volt.

Néhány ma már alig kapható étel, a háború előtt és után, a szegények eledelének számított. Pacal, pejsli, körömpörkölt vagy tőgyepörkölt nem található az úri-asszonyok szakácskönyvében, holott ez sok finom étel messze hajazza a mai flancos, extrafűszeres mismást. Struccéterem van Budán, de lómáját már sehol sem ehetünk.

No de térjünk vissza a Golyó csemegéjéhez. Hentesnél hiába keresünk tehéntőgyet, azt csak a nagy vágóhidakon lehet beszerezni kis protekcióval. Szavam ne felejtsem, a fentebb említett ételekből nem

lehet kicsit főzni. Ahogy a birka is akkor jó, ha a bográcsba egy egész állat darabjai kerülnek, úgy a pacal vagy a tőgyepörkölt is bőséges mennyiségű alapanyagból készül.

A többkilónyi tőgyet több órán át abáljuk. Amikor már puha, omlós, az abaléből kiszedve húlni hagyjuk, majd apróra vágjuk. Kockára, csikokra, kinek hogyan tetszik. Zsíron kellő mennyiségű vöröshagymát párolunk, majd bőven teszünk bele paprikát, néhány macskapöcsű sem árt, és beleforgatjuk a húst. Kevés vízzel, deci borral felengedve lassan rotyogtatjuk. Ekkor kell sózni, bár vannak, akik már az abaláskor beleszórák a sőt. Egyszer kilestem, miket hoz a főnök a vágóhidról. A tőgyek mellett marhaorrok, szájszelek is voltak a zsákban, ezeket kellő tisztítás után együtt főzte a tőgyekkel, sőt lép is került közéjük.

A tőgyepörköltet kanállal esszük - faljuk -, és ropogós friss kenyérrel tunkoljuk. Krumplit keverni hozzá szentsegtörés.

Az alapokat megtanulva, ételünk ízét tovább gazdagíthatjuk erdei gombával, majorannával, köménymaggal, fehérborssal, vagy amit alkotó élmenk hosszabb-rövidebb kísérletezés után beleálmodik a csemegébe.

Akkoriban több korsó sörökkel ágyaztunk meg az ételnek, és ugyanígy takartuk be, hogy békésen aludjunk a bendőnkben.

Nosztalgia ide, nosztalgia oda, akinek van bográcsa, próbálja ki, hátha sikerül.

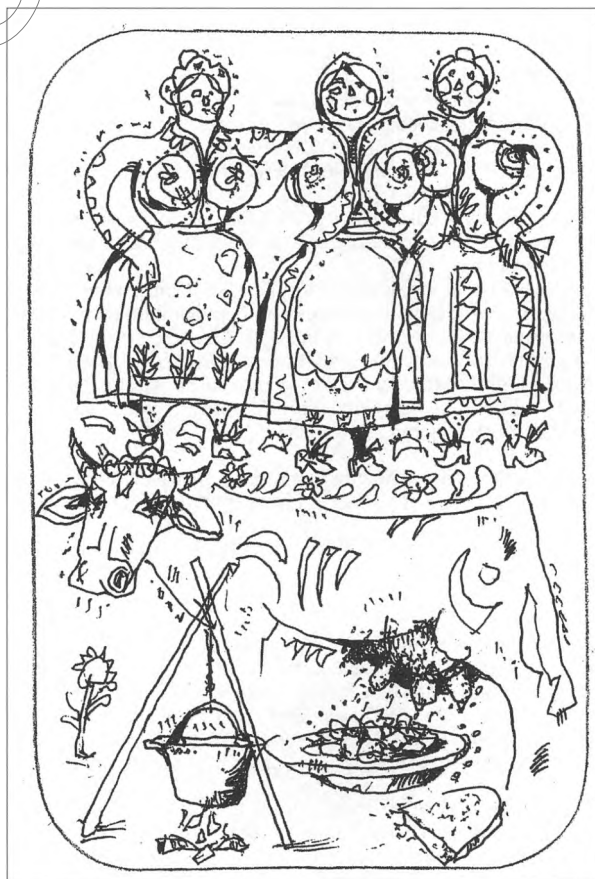
A Kék Golyóról is tudok egy húsvéti rigmust, amellyel nem kell feltétlenül az egykori - ma már vénasszony - személyzetre gondolni.

*Kék Golyó, vagy Zöld Golyó,
meglocsollak kis lotyó.*

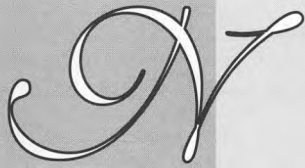
Azért egyszer még jó lenne dús lombú diófák árnyékában sörözve várni, mikor hozzák már a mélytányért karimáig megtöltő cicipörköltet. (A kötet rajzait Papp György grafikusművész készítette)

A BARÁT FÜLE

CICIPÖRKÖLT

Afrika masariki

EGY SZEGEDI ORVOS UTINAPLOJA - 1.

“Africa masariki”, azaz Kelet-Afrika, szuaheli nyelven. Jó, (vagy rossz?) sorsom arra készítetett, hogy már közel 40 éve járjam, - hol, mint egyetemi oktató, hol, mint gyógyító orvos, hol, mint egyetemi tanár, vagy egészségügyi szakértő, esetleg nagyon ritkán, mint turista is, - poros, de felejthetetlen útjait.

Érdeklődésem a világ e tája felé már kora gyermekkoromban kialakult, hiszen apám kedvenc szórakozása a vadászat volt, és sokat mesélt nekem arról, hogy milyen jó is lenne egyszer arrafelé vadászni. Tanárember lévén, a két világháború között ez nem lett volna egyszerű, - ráadásul meglehetősen nagy anyagi fedezet is kellett volna hozzá. Így azután (természetesen,) nem adatott meg neki soha, hogy a “Ruwana-steppen” süsse el márkás puskáinak egyikét.

Apám indíttatása sem volt véletlen. Iglói diák korában tanára volt Katona János, - akinek a testvére volt Kittenberger Kálmán, az elsők közötti híres magyar Afrika-vadász. (Ő ugyanis, testvérével ellentétben, nem változtatta meg magyarosabbra a nevét!)

Kittenberger a XX. sz. elején utazott először Afrikába, mint Damaszkini Arzen temesi földbirtokos és vadász kiserője, hogy azután egészen élete végéig Afrika legyen életének középpontja.

Német Kelet-Afrikában, (Deutsche Ost-Afrika, DOA,) vadásztak, és apám is a korabeli német vadász-irodalomból szerezte meglepően széleskörű ismereteit.

Azóta már Német Kelet-Afrika sincs, - helyette úgy 40 évvel ezelőtt, hosszú vajúdas után, megszületett a független Tanzánia, és az egykori „Ruwana- steppet” is manapság már “Serengeti Nemzeti Park” néven ismerjük.

jelentette, hogy „Isten hozott, üdvözlünk Afrikában!”

Közben teltek az évek, apámat a “felszabadítók” megszabadították mind a kilenc remek puskájától, és többé, szinte még vágyakozásszerűen sem, lehetett Kelet-Afrikát emlegetni.

A fegyvertáblája, viszont, még mindig megvan. Ennyi év után is szobám falát díszíti. Sok minden egyéb mellett, még fegyver is van rajta, ahogyan az dukál. A fiatalon (és régen) elhalt öcsém gyerekkori dugós-puskája... hiába, “tempora mutantur” (et nos in illis?) Ez utóbbiban nem vagyok azért teljesen bizonyos. Persze, mi is változunk, de talán nem “alapjainkban”. Csak így tudom ugyanis azt még önmagam előtt is megmagyarázni, hogy alapvető érdeklődésem a “fekete kontinens” iránt soha nem hagyott alább.

Persze, éltem a korabeli gyerekek és fiatalok megszokott életét, gimnázium, egyetem, munkábaállítás. Majd megnősültem és jöttek a gyerekek is.

Ekkor történt, hogy akkori főnököm, a felejthetetlen Jancsó Miklós professzor elhalálozott és így megragadtam az alkalmat, hogy a magyar és az egyetemi hatóságok beleegyezésével, a londoni Inter-University Council kérésére, családommal együtt, hivatalos kiküldöttként, a híres, kampaljai Makerere Egyetem Orvosi Fakultására, Ugandába menjek, mint egyetemi oktató.

Ekkor 1970-et írtak,

Ügyvéd feleségem, Magdi, egycsapásra főállású anya lett, (nagyon örült ennek a változásnak,) hogy gyermekeinket, Erikát és Andrást nevelje.

Ez volt “afrikai sagánk” kezdete, mely első nekifutásra több, mint 4 évig tartott.

Uganda.

Winston Churchill szerint “the pearl of Africa” azaz „Afrika gyöngyszeme”. Sok igazság volt (van?) ebben a megállapításban. Akkor, 1970-ben, nem sokkal függetlenségének elnyerése után, az ország még erősen „brit” volt. Eltek a gyarmati hagyományok, szokások, noha az ország soha nem volt hivatalosan gyarmat („colony”), csupán brit védnökseg alatt állt, („protectorate”).

Egy októberi hajnalon értünk Entebbébe, a belga SABENA légi közlekedési vállalat (ez sincs már...) akkor élvonalbeli Boeing 707-esén. Szombat reggel volt és a Victoria-tó partján épült légikikötő épületének falán kellő megilletődöttséggel olvastuk: „Welcome to Uganda”, - de számunkra ez tulajdonképp azt is

Beilleszkedésünk az ottani körülményekbe gyors és „fájdalommentes” volt, melyet csupán az zavart meg irtózatosan, hogy apám, akit karácsonyra vártunk és teljes egészségben hagyunk Szegeden, elutazásunk után öt nappal, szívinfarktus miatt, teljesen váratlanul áttért az örök vadászmezőkre kedvenc sportját űzni. Még azt sem adta meg számára a sors, hogy, ha már a puskái elvesztek, legalább lássa kedvenc Kelet-Afrikáját.

Nem sokkal érkezésünk után azután megvettük Agátát. Semmi leánykereskedelem! - a kis Fiat 850-es autónkat kereszteltük erre a névre. Am az még mind a mai napig nem teljesen világos, hogy miért kapta ezt a nevet? Talán Agatha Christie-ről, mert Magdi is és én is elkezdtük angolul olvasni a regényeit. Nagyon jó módszernek bizonyult a nem teljesen fényes angol-tudásunk polírozására, hiszen az embert mindig érdekli, hogy egy bűnügyi történetben ki a gyilkos?

Agátával azután, ha időnk engedte, - mert azért nekem dolgoznom is kellett, a gyerekek pedig iskolába, illetve óvodába jártak, elkezdtük az országot felfedezni. Erről már régebben, úgy 1975-ben, írogattam is egy néhány történetet a „Délmagyarország” akkori számaiban, „Agátával az egyenlítőn” címmel. Nem ismételném meg azokat a történeteket, hiszen hosszú afrikai éveink alatt annyi minden történt velünk.

Ezek a kis „emlék-töredékek” nemcsak a gondolataimban élnek mind a mai napig, hanem egykorú jegyzeteim, levelezésünk, fotóink és filmjeink (akkor még nem volt video!) is őrzik meglétüket. Tudom, azóta sok minden változott Afrikában is, főleg a politikában és a gazdasági életben, - ezért aztán vannak dolgok, amelyekre visszaemlékezve, talán, (sőt biztos), ma már nem aktuálisak, vagy éppen nehezen érthetőek, de a korabeli környezetben minden, amit leírok, igaz volt.

Szóval, minden olyan kellemes és „o.k.” volt, míg nem elérkezett 1971. január 25. Jól emlékszem, egy hettői nap volt.

Szokásunkhoz híven, a délutáni meleg elmúltával, estefelédbe beautóztunk a belvárosba. Az egyetemi campuson laktunk ugyanis, ami meglehetősen távol esik a belvárostól, és különben

A NAIROBI EGYETEM EGYIK ÉPÜLETE, ELŐTTE A HÍRES IMPALA SZOBORRAL

sem volt szokás, hogy az ember ilyen távolságra gyalog menjen, pláne két kisgyerekekkel.

Már úgy jöcskán este 8 óra után volt az idő, és a pazarul kivilágított és áruval teli kirakatokat nézegettük, amikor észrevettük, hogy András fiunk, aki akkor 4 éves volt, álmos.

Magdival úgy döntöttünk, hogy elég a bámészkodásból, irány hazafelé. El is indultunk, haza is értünk, a kölykök lefeküdtek aludni, mi pedig leültünk lakásunk teraszán egy kicsit az esti csendben pihenni. Úgy 9 óra után, egyszerre csak hatalmas zaj, dobolás, kiabálás és ünneplés zaja hallatszott fel a városból. (Az egyetem campusa ugyanis a *Makerere Hill*-en van, a város magja pedig alacsonyabban fekszik.) A zaj egyre nőtt és egyre közelebről hallatszott, számunkra pedig, mintha fenyegető is lett volna. Át is mentünk a szomszédunkhoz megkérdezni, hogy mi ez a zaj? „Oh, semmi, semmi”, kaptuk a választ, „csak örül a nép, hogy a hadsereg megdöntötte Obote elnök uralmát, (aki akkor Singaporem volt,) és Amin tábornok, mint vezérkari főnök, átvette a hatalmat.”

Akkor mindenki örült.

Senki sem tudta elképzelni, hogy az előző években mi minden fog történni az országban.

Mondtuk is viccesen, hogyha András nem álmos, akkor az államcsíny a belvárosban, a *Kampala Road*on ér bennünket. Nem mintha ez bármit is jelentett volna, mert az egész dolog teljesen simán, atrocitásoktól mentesen zajlott le, egy rádióban történt bejelentés formájában.

Az élet ment tovább, mintha misem történt volna. A korabeli nemzetközi sajtóból jól ismert történések csak később kezdődtek. Egyelőre az első változás, az is csak hónapok múlva, annyi volt, hogy az addigi és meglepően stabil (1 USD = 715 UGS) shilling bankjegyeket felváltották az Amin tábornok képmásával ellátott bankók.

Így azután folytatódtak autós kirándulásaink is.

Az első lehetséges alkalommal, amikor arra megfelelő hosszúságú szabadságunk volt, úgy döntöttünk, hogy átmegyünk Kenyába!

Kenya!

Szinte minden Afrikába látogató vágya, hogy eljusson ebbe az országba. Nekem is, nekünk is.

„Első gyarmati szolgálatom” idején, - akkor voltunk ugyanis 3 hónapig hivatalos kiküldötként, - mint az egyetem egyik legfiatalabb tanársegéde, - valamiféle „szocialista szerződés” alapján Szabadkigyóson, ahol nem volt körzeti orvos. A munkát, 3 havi

váltásokban, az egyetem orvosai látták el.

Ott volt a Wenckheim grófok kastélya, akkor már valami szakiskola működött benne, és a helyi lakosoktól megtudtam, hogy a híres Afrika-vadász grófné, - aki többször vadászott együtt Kenyában Horthy Jenővel, (a kormányzó öccse,) és Széchenyi Zsigmonddal, - a kastélyuk legnagyobb termét „Kenyának” nevezte, mert vadász trófeáit ott helyezte el. (Persze, akkor, 1962-ben, ennek már nyoma sem volt. A háború alatt minden elpusztult.) Amikor azután, úgy 2004 körül, a Rotary mozgalom keretein belül találkoztam egy Ausztriában élő Wenckheim gróffal, Engelberttel, aki az Ottakringer sörgyár tulajdonosa, - és említettem neki, hogy ismerem a kastélyukat, mire szerényen megjegyezte, hogy „az nem a miénk volt, a mi birtokunk Dobozone volt. Szabadkigyós, az a Denise néniéke volt...”

Na, de maradjunk 1971-ben es a valós Kenyánál!

Este elmegyek a Bombo Roadon levő Shell benzinkútra, meg-tankolom a kiskocsit, hogy másnap kora hajnalban indulhassunk.

Most már csak az kell, hogy kellő időben fel is ébredjünk, mert hiába olyan ennek az útnak a helyi megítélése, mint amikor mi Szegeden azt mondjuk, hogy „felszaladok Pestre”, azaz nem egy igazán nagy ügy, de azért a távolságok mások. Ez, a pestivel elengetben, olyan jó 600 km, közben egy határral és hegyeken-völgyeken átvezető úttal. Az út minősége kivételesen nem probléma, mert a tervezett és mind a mai napig meg nem valósult *Trans-Africa Highway* része. Ez a nagy, és mind a mai napig megépítésre váró, alapvető fontosságúnak ítéltető út a nyugat-afrikai Lagosból (Nigeria) a kenyai tengerparton lévő Mombasáig vezetett volna. Mombasától Uganda nyugati határáig már akkor kész volt, most is, ennyi év után is jó, - de azután a kongói határtól nyugatra egyszerűen semmi sincs mind a mai napig, amit tisztességes útnak lehetne nevezni. (Tisztességes útnak?? Sok helyen egyáltalán „útnak” ...)

Szóval, irany Kenya!

Vagy ahogyan szuaheliül illik mondani:

„*Safari njema katika Kenya!*” azaz „Jó utat Kenyába!”

Most, kicsi autónkban arrafelé tartunk Kampalából, hogy életünkben először, átlépjük határát. Oktatási szünet van és „nyaralni” indulunk Mombasába, - egy kis nairobi megállással, - a tengerpartra.

Peregnek a kilométerek, a kis Fiat, ugyanis, mint „Agáta”, szépen, nyugodtan fogyasztja a távolságot. Magunk mögött hagyjuk Lugazit. A kis település az indiai Mehta család hatalmas cukorgyáráról híres. Átmegyünk Uganda második legnagyobb városán,

Jinján is, amely viszont a Madhvani család vas és cukorgyárát tudhatja a magáénak. Abban az időben az ipar és a kereskedelem szinte 100%-ig indiai kezekben volt Ugandában. Jinja nemcsak a Madhvaniakról híres. Közélemben van Afrika egyik legnagyobb vízierőműve, a nilusi *Owen Falls Dam*. A gát hídként is szolgál a híres folyó felett. Átmegyünk rajta. Erre már jártunk, de ennek ellenére páratlan élmény, nemcsak a látvány, de a tudat is, hogy itt lehetünk, közel a Nílus "forrásához". Nem állunk meg, haladunk tovább. Az út két oldalán hatalmas cukornád és kávé ültetvények. Errefelé terem a világhírű ugandai kávé jó része. Nem olyan régen járt Kampalában a magyar "Konzumex" vállalat vezérigazgatója, és vásárolt Magyarországra részére egy millió (akkori!) USA dollárért kávét. Szóval Uganda is "felelős" azért, hogy mi, magyarok is annyira rászoktunk a kávézásra...

Jól ismerjük a mondást, mely szerint *"you never get a second chance, to make a first impression"* - azaz nincs második esély arra, hogy átéljünk egy első benyomást, - ezért is várjuk a határt, hogy megismerhessünk végre egy számunkra új országot. Elérjük *Tororot*, majd nem sokkal utána *Malabat*. Itt a határ.

Útvelem tanúsága szerint 1971. december 19, vasárnap délelőtt van, - volt.

Feltűnik a határ sorompó és már Kenyában is vagyunk. A kenyai határőr és a bevándorlási hivatal (*"Immigration Office"*) ellenőrei udvariasak, de kissé tündödvé forgatják magyar útveleinket. Abban az időben nem volt gyakori az arrafelé. (Gondolom, ma sem nagyon...) Ám, látva, hogy vízumunk rendszerben van, jó utat kívánva, pillanatokon belül tovább indulhatunk.

Szóval, - az a bizonyos "első benyomás": nagyon jó!

Ezen, első beutazásunk óta tulajdonképp fogalmam sincs, hogy az azóta eltelt majd 40 év alatt hányszor voltunk, voltam Kenyában. Valahányszor csak alkalmam volt, van vagy lesz, mindig meglátogatom ezt az országot, mert Kenya egy nagyon kellemes és „jól élhető” része a világnak.

Van, amikor egyedül jövök, volt, amikor Magdival, - azután az ő váratlan és lesújtó halála óta már a felnőtt gyerekeinkkel, - de mostanában már leginkább az unokáim valamelyikével. Ha olyan az elfoglaltságom, hogy nem tart sokáig, vagy nem túl bonyolult, és lehetséges is, akkor Babót (Eszter) vagy Dodót (Dorottya) a „hónom ala csapva” szállók fel a repülőgépre. Már gyakorlott utazók, és (nem kis örömmre!) már kellően még is kapták a szinte biztosan gyógyíthatatlan „Afrika-betegséget”

Vic Guhrs, a Zambianban élő angol festő (Norman Carr, a zambiai Luangwa Nemzeti Park megteremtőjének és a nemzetközi

leg jól ismert állatvédőnek a veje, akinek az afrikai vadállatokról készült festményei világhíretek.) írja:

"The trouble with Africa is that it gets into your blood. And that once it is in your blood, - like malaria, - it is almost impossible to get rid of it!" azaz,

„Afrikával az a baj, hogy a véredbe kerül. S, ha már egyszer a véredben van, - mint a malária, - akkor szinte lehetetlen tőle megszabadulni.”

Hat, igen. Ez az a „betegség”, melyet a britek a sajátos gondolkodásmódjukkal nem ismernek el, még angol neve sincs, - de szenvednek tőle, nagyon is! - a franciák „*mal d'Afrique*” - nak hívják, jómagam pedig szinte biztos vagyok benne, hogy a világ minden nációja ismeri. Az emberek talán 98%-a megkapja, ha csak egyszer is beteszi a lábát a Szaharától délre elterülő „Fekete-Afrikába”.

Az a nagyon kevés, aki „immúnis” ellene, azonnal távozzon, mert, ha itt marad, egész életére szerencsétlen lesz. Ilyenkor jönnek a jól ismert kifogások: tömeg a városokban, trópusi betegségek, meleg, piszok, más kulturális szokások, szokatlan ételek, és még ki tudja, mi minden...

No, de haladjunk utunkon tovább!

Az út lassan emelkedik és szinte észrevétlenül jutunk majdnem 3000 méter tengerszint feletti magasságba. A legmagasabb ponton ott egy tábla: *„Timboroa Summit, 9320 feet”*. (2842 méter). Nem messze tőle egy újabb, élénksárga tábla: a kenyai egyenlítőt jelzi az Eldoret és Nakuru közötti útszakaszon, 2658 méter magasságban. Megállunk egy fénykép erejéig, aztán gyorsan vissza a kocsiba, mert kellemetlenül hideg és erős szél fúj.

Lassú ereszkedésbe kezd az út, a világűrből is látható afrikai Nagy Hasadék Völgy (*Great Rift Valley*) alján járunk. Beérünk Nakuruiba. Szép, rendezett város. A bevezető út pompás látvány. A hosszú, vagy két kilométeres, út mindkét oldalán jacaranda fák (*Jacaranda obtusifolia*, nálunk „paliszander-fa” néven ismerik,) állnak, melyek épp virágoznak. Pompás látvány a sok-sok kék virággal teli fa. (Csak úgy mellesleg jegyzem meg, hogy késő tavasszal, a szegedi Tesco-express áruház előtt, a Dugonics-téren, hasonló virágú néhány fa áll, azok is nagyon szepek, amikor virágba borulnak!) Azután ismét felfelé megyünk, majd lassan feltűnik alattunk a főváros, Nairobi.

A 19-20. század fordulóján itt még semmi sem volt. A neve, *„Nairobi”*, nem jelent mást, mint „hideg víz” maszáj nyelven, mert itt volt és van egy kis hidegvízű folyócska az *Uaso nairobi*,

NAIROBI UTCA - 1971

amely egy kis sáros, mocsaras területen folyt keresztül. Az is maradt mindaddig, míg a vasút el nem érte ezt a területet a híres „Lunatic Express” megépítése során, - mely nem más, mint a Mombasától Kampalába vezető vasútvonal. Ekkor „elnyerte” a „327. merföld” nevet, (mert ilyen távolságra van Mombasától,) és ahol egy kis vasúti raktár-telepet létesítettek, hogy a vonal további építését megkönnyítsék. Ez hivatalosan 1899 május 24-én történt, Viktória királynő tiszteletére, a királynő születése napján. Ettől az időponttól számítják a város a létezését. Lassan-lassan mindenki elfogadta és használni kezdte a maszáj nevét, így maradt végleg „Nairobi”.

1971-ben már félmilliónál több embernek adott lakhelyet, 2009-ben pedig már metropolis. Több, mint 3 millió ember él most itt, és Kelet- valamint Közép-Afrika legfontosabb városa, - hihetetlenül modern épületekkel, óriási forgalommal és pezsgő üzleti élettel. Ugyanakkor az is igaz, hogy a város szélén nagy nyomortelepek is vannak (Kibera, Kayole, stb.) melyek körül a közbiztonság bizony nagy (nem is keves,) kívánni valót, és épp ezért, lefordíthatatlan szójátékkal, egyesek „Nairobbery”-nek is nevezik a fővárost. Ez azonban a belvárosra nem igaz.

Peregnek az emlékek előttem, mint amikor a kisgyerekek forgatják a szemük előtt a kaleidoszkópot. Mindig mást, újabbat, színesebbet, szebbet (vagy csak szebbnek tűnőt?) lát az ember...

Hatalmas a fejlődés és sok a változás is 40 év alatt. Nemcsak a város változott igen jelentősen, hatalmas metropolissá nőtt, - hanem a lakosai is. Jelentősen fogyott a fehér és az indiai lakosok száma, - felnőtt két új afrikai generáció. Jól öltözött, divatos és életrevaló közép-osztály képviselőit lehet itt látni mindenféle, és biztos vagyok benne, hogy jelentős részük külföldi, - főleg brit, amerikai és skandináv- egyetemeken szerezte képesítését, annak ellenére, hogy a Nairobi Egyetem is jó szakmai színvonalat képvisel. Így azután manapság már sokkal kevesebb külföldi szakértőre van szükség, mint a múltban. Persze, az is igaz, mint mindenütt a világon, hogy más egy főváros helyzete és más a vidék. Ez itt is így van.

De most irány a Government Roadon (ma már *Moi Avenue*,) a magyar Kereskedelmi Kirendeltség, ahol régi szegedi barátom, Kocsárdi Laci vár bennünket. Ő a „Medimpex” képviselője van Kenyában. Találkozunk, aztán irány a város másik oldala, a Ngong Hill, ahol tiszteletünket tesszük a nagykövetségen is.

Két-három remek nap telik el a várossal való ismerkedés jegyében, - de András és Erika szerint azért a legjobb és legfontosabb az volt, hogy decemberben tejszínhabos földiepret ehettek a Hilton hotel cukrászdájában. Ez a cukrászda még ma is üzemel „American Café” név alatt és falait a híres „Casablanca” című film plakátjai és a film főszereplőinek, Ingrid Bergmannak és Humphrey Bogartnak a fotói díszítik.

Csak mellékesen jegyzem meg, hogy mind ezen túl, még remek kávé is főznek. Persze, ez sem nagy kunszt a kenyai kávéból!

Süteményeit legutóbb, 2009-ben, Dodó tesztelte, - és ő is meg volt elégedve a minőséggel...

Mi viszont Magdival inkább a híres „Thorn Tree Cafe”-ra vagyunk kíváncsiak. Ez az a bizonyos hely, amelyet már Széchenyi Zsigmond is úgy említ, vagy 80 évvel ezelőtt, mint „rég helyet” s amely arról nevezetes, hogy a közepén ott áll egy tuskés, trópusi akácfa. („Thorn tree”, „tuskés-fa”, tulajdonképp ilyen nincs. Több olyan trópusi akác van, amelynek hosszú, hegyes és kemény tuskéje van.)

Itt rendszerint egy ernyőakác, *Acacia tortilis*, (a szavanna egyik legismertebb fája) szokott állni. Azért írom, hogy „szokott”, mert a fák élete is véges, és a kávéház teraszán nem igazán érnek meg

NAIROBI UTCA - 2006

hosszú éveket ezek a fák. De gondosan és mindig újraültetik őket. Az elmúlt 40 év alatt jómagam is már háromszor láttam közülük. Jelenleg, - 2009-ben, - épp egy nagyon fiatal példány látható.

Az apróbb-nagyobb cetlikre írt feljegyzések azonban változatlanul ott vannak körülöttem, amelyekkel mindenki üzen valakinek valamit a világ minden részéről. Ilyen üzeneteket lehet olvasni például: „Kedvesem, elmentem Kairóba, majd 28-án ott találkozunk, a szokott helyen” vagy „János, gyere utánam Lusakába, Tom.” Akiknek szól, biztosan meg is értik... Valamikor a régi, nagy Afrika-vadászok is itt és így üzentek egymásnak, - de az az idő már régen elmúlt. (Kenyában egyébként vadvédelmi okokból már régen megszűnt a vadászat.)

Ez a kávézó tulajdonképp a világhírű „New Stanley” hotel egyik része, kávézója, sörözője, terasza. Azért „új” a Stanley, mert az eredetit még 1902-ben építették, de az egy pár év múlva leégett, s így ez az „új”. Illetve most már hivatalosan nem is „new”, mert a legnagyobb és legjobb

kenyai, illetve nemzetközi hotel-lánc a „Sarova” nem olyan régen, - úgy 2000 körül, - átvette, és teljesen felújította. Így most már a Kenyatta Avenue és a Kimathi street sarkán álló szálloda csak az eléggé fantáziátlan „Sarova Stanley” nevet viseli.

De seba, akkor, 1971-ben, és a jelenben is, mindig jólesik egy kis-üveg „Tusker” sört „legurítani” a Thorn Tree Caféban.

Ezt a sört („agyaras”, „elefánt”,) két angol testvér kezdte el főzni még 1922-ben. Egy év múlva az egyiküket egy elefánt halálára taposta, s így, erre emlékezve nevezte el azután az életben maradt testvér „Tusker”-nek. Azóta már sok nemzetközi versenyt nyert és valóban nagyon jó világos sör.

Így aztán, ha „éppen arra járok”, mindig megfogadom a híres, pár év óta létező hirdetését:

„Baada ya kazi, - Tusker!” azaz „Munka után - Tusker!” Nem rossz tanács. Főleg, ha az ember a Thorn Tree Caféban engedelmeskedik a hirdetésnek, és a sör „ya baridi” vagyis jó hideg!

Sajnos, mint minden az életben, a nairobi napjaink is a végük-hoz közelednek, hiszen a rendelkezésünkre álló szabadság sem korlátlanul hosszú.

Előttünk áll még a tervezett utunk második része, a tengerparti kikapcsolódás.

Azért most már irány a „Bahari ya Hindi”, az Indiai Óceán.

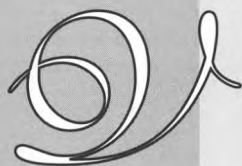
Az út hosszú, majdnem 500 kilométer, de alapvetően elfogadható minőségű. Itt a forgalom, - Nairobi és Mombasa között, - jóval nagyobb, mint Kampala felé, ezért az út is jobban megviselt.

A meleg nagy, a kis kocsiiban hátul a gyerekek hol szunyókálnak, hol énekelnek, hol pedig megjegyzik, hogy „meleg van.” Ez igaz, de hát mi is lenne itt, az egyenlítő alatt, a decemberi afrikai nyárban?

(Ekkor még nem tudtam, nem tudhattam, hogy úgy 30 év múlva ismét ezt fogom majd hallgatni naponta számolatlanul, amikor majd először lesz a kísérem Dodó. Na, de az még ebben a pillanatban messze van, a ködös jövőben....)

Most jól haladunk, két oldalt az út mellett a *Tsavo Nemzeti Park* terül el. Fel-fel tűnik a híres „Lunatic Express” vasúti pályája is, amely lényegében párhuzamosan fut az úttal. Sorban hagyjuk el a régi konyvekból jól ismert megallokat és kisvarosokat, - *Kiboko*, *Mtito Andei*, *Tsavo*, *Voi*, - míg végül nem sokkal *Mariakani* után feltűnik a távolban az óceán. Még vagy 30-35 kilométer és elérjük uticélunkat, Kenya második városát, *Mombasát*. (folytatjuk)

Bálint Gábor Sándor

Szeged közlekedéséről

DÖNTÉSEK ÉS HATÁSOK

Az autózás következményei

Ha valamely városrészben valamilyen ok miatt megszorodik a személyautó vagy a teherautó, akkor ott nagyobb lesz a zaj. Szeged legújabb zajtérképén láthatók azok a városrészek, ahol a zaj miatt már nagyon nehéz élni. Vannak olyan helyei is a városnak, ahol a zajszint magasabb a megengedettnél. A zaj miatt

viszont sok embernek megnő a vérnyomása, majd emiatt elszenvedi ennek összes káros egészségügyi következményeit. A zajban sokan nem tudnak pihenni. Egészségtelenebb lesz a levegő az autók által felkavart por, és a levegőbe juttatott kipufogógázok miatt. Fokozatosan eltűnnek a zöld felületek, mert kell a hely az autó parkolására. Az autók mozgása miatt megnő a balesetveszély. Romlik a városkép a nagy tömegű autó miatt. Megszűnik a korábbi nyugalom. Az autó különösen veszélyes az időseknek és a gyerekeknek, akiket szinte kiszorít az utcáról. Az autóval tehát valami olyasmi kezdődik, ami addig abban a városrészben nem volt.

Bármilyen furcsán hangzik, de **mindez számszerűsíthető**. A közgazdaságtan ezzel foglalkozó ága az olyan jellegű költségeket externáliáknak nevezi. Jó részük ezeknek olyan, amelyeket nem szívesen akarunk hallani, megismerni. Az egyéni érdekű autózásnak számtalan olyan költség jellegű következménye van, amelyek a közösséget terhelik.

Alapigazság az, hogy a közlekedés minősége meghatározza egy környezet minőségét, ezek együtt pedig az élet minőségét. Oda kellene tehát figyelniük arra, hogy mikor hol és mi miatt szaporodnak meg az autók.

A kompromisszum, a megalkuvás

Az autós minden utcát használni akar, és mindennütt meg is akar állni. Mindezt mindig úgy, hogy gyalogolni lehetőleg 5 méternél többet ne kelljen. A helyben élő viszont csendet, nyugalmat, biztonságot akar.

Nyilvánvaló, hogy a kettő együtt nem megy, mivel a kettő kizárja egymást.

A városban ténykedő közlekedésszervezőtől azt várja el a társadalom, hogy az egymást kizáró feltételek mégis együtt és egyszerre biztosítva legyenek. Nyilvánvalóan ez maga a lehetetlen feladat. Így mindig lesz olyan, aki bennünket „jogosan” szid, megaláz.

Jellemzője a városi közlekedési kérdéseknek

az is, hogy valamely érdek mindig sérül, mivel olyan megoldás nincs, amely mindenkinek megfelel.

A rossz szegedi példa, a minta

Évekkel ezelőtt TESCO áruház nyílt a Rókusi krt. mellett. A környék lakói évekig tiltakoztak a környező utcákon megjelenő az autós vásárlók keltette forgalom miatt. Az áruház volt előbb, mely után keletkezett a közlekedési és a környezeti gond. Miután a gond tudottá vált, és felismerték a baj okát, előkapták a közlekedési szakembereket. Utólag kellett orvosolniuk azokat a gondokat, amelyek nem lettek volna, ha előbb meghallgatták volna őket. Hiszen még az áruház ide telepítése előtt időben jelezték volna azt, hogy ebbe a környezetbe nem szabad ekkora áruházat építeni. Nyilvánvaló, hogy a közlekedési szakemberek utólagos beavatkozása már csak kárenyhítő lehetett. Nem véletlen az, hogy a nagy áruházakat jobb helyeken nem engedik be a lakott terület határvonalán belülre.

A nyilvánosság, az informálás

Magát mértékadónak tartó helyi médium írta: a téglával burkolt Kárász utcán nem fognak tudni a szegedi hölgyek járni, mert a cipósarkok beszorulnak. Tessék ma megnézni a Kárász utcát. Ennyi gyönyörűség a Világon nincs, szerencsére. De az elvárható lenne ennyi év után, hogy egy cikkecske megjelenne azzal a bonyolult tartalommal, hogy bocsánat tévedtünk. Szerinte, emelkedne az előfizetők száma. Ugyanez az új közlekedési megoldásokkal is, amikor az új dolgokon szórakoznak. Sajnos ritka, ha nem minősítik eleve balesetveszélyesnek, persze alátámasztás nélkül. Ha valaki csak a régi kottákat ismeri, akkor sajnos csak abból énekel, és ezzel félrevezeti olvasót. Ez, ha esetleg nem tájékozatlanságból ered, megbocsáthatatlan.

Új helyzetekkel tovább a helytelen úton, módon

a) Épül az új áruház a Londoni krt. – Bakay N. u. sarokra, és egy másik a Mars térre, a buszpályaudvar helyére. Következményeik valószínűen, mint a TESCO-nál. Valószínűen további nagy áruházak is vannak még, csak még nem kerültek nyilvánosságra.

b) Újszegeden a mai napig a nyugalom szigete volt a Szent-Györgyi Albert utca térsége. Valószínűen ez a múlt része lesz, ha megépül az élményfürdő, és bővül a Forrás Szálló. Jogászok vitájának eredményeként dől majd el az, hogy az új helyzetbe került szomszédos ingatlanok a megváltozott, a megnőtt forgalom miatt veszítenek értékükből, vagy értékesebbek lesznek. Ezután akik a csend

miatt építkeztek ide valamikor, majd dönthetnek.

c) A tervezett Déli-híd szegedi hídfőjében lesz a több klinikából álló klinikai tömb. Az új klinikák új betegeket, új beteglátogatókat is fognak majd jelenteni, akik főleg személyautón érkeznek majd. Nem is beszélve arról a hatalmas mennyiségű anyagról, amelyet naponta be és ki kell szállítani a klinikai tömbből ahhoz, hogy az működjön, amely az itt gyógyuló, dolgozó emberek mindennapi életviteléhez kell. A tömb miatt új helyzetbe fog kerülni a Boldogasszony sgt. és ennek Tisza felőli oldalán lévő Markovits, Liliom, Bokor, Oldal, Semmelweis u., és a Bánomkert sor által feltárt épületek lakossága. Itt szintén a nyugalom volt a terület jellemzője, annak ellenére, hogy a város közepén van.

d) Az a pénztelenséggel indokolható azon döntés, mely szerint a tervezett Déli-híd közös közúti és vasúti híd lesz, azt is jelenti, hogy valószínűen azon a tehervonatok is át fognak járni. A szegedi hídfőben egymáshoz nagyon közel lesz a tehervonat jártá vágány a klinikai tömbhöz, valószínűen nem rövidítve a gyógyulási időt. Nem sokkal jobb a helyzet a Déli-híd újszegedi hídfőjébe elképzelt szálloda, kutatóintézet, lakások esetén sem, hiszen a tehervonat ezek mellett is el fog haladni, csak itt még közelebb az új épületekhez.

e) Repülőteret fejleszt a város. Elkészült a kb. 1200 m hosszú kifutó, melyet egyesek 2500 m körülire akarnak hosszabbítani. Ez metszené a Bajai út burkolatát, amely az 55 sz. főút. Ez a főút biztosítja a város nyugati kapcsolatait. De a „fejlesztők” úgy gondolják, hogy a meghosszabbítás esetén a főutat meg kell szüntetni a nyugati elkerülő út és a belvárosi temető között. Oka: így olcsóbb a kifutó hosszabbítás. A bajai út forgalmát pedig a nyugati elkerülő úton be akarják hajtani az Izabella – hídra és a Kossuth L. sgt-ra. Arra a sugárútra, amelyen már ma is majdnem fővárosi méretű dugók vannak. Ennek költségei pedig nem számítanak bölcs beruházóink előtt, mert azok nem őket terhelik. Ugye milyen jó lenne, ha a Kossuth L. sgt-on nem egy autópálya csomópont forgalma jelenne meg, hanem kettő? Mi van ilyenkor a fejlett világban? Aluljárót építenék az útnak, a repülő egy hídra száll le. Mindkét üzem jól működik tehát egymás zavarása nélkül.

Amiben már benne vagyunk, és jó lenne végre megoldani

a) Ha minden autós célpont a Belvárosban van, akkor a Belváros személyautóval való használata, terhelése ellen nem sokat tudnak tenni a közlekedési szakemberek. Egészen más lenne a helyzet, ha az autós célpontok egyenletesen szét lennének terítve a város egész területén, nem pedig kis területre lennének összezsúfolva. Adókedvezményrel pl. el lehetne azt érni, hogy az autós célpontok a város teljes térképén egyenletesen szétoszlának. Ideális az lenne, hogy a célpontok minden városrészben azonos sűrűségben fordulnának elő.

b) Mára már beigazolódott az is, hogy helytelen volt feladat, funkció szerint szétbontani a várost különféle steril városrészekre, amelyre a korábbi építész nemzedék esküdött. Hasznosabb lenne, ha a feladatok keverednének. A cél az lenne, hogy a városon belüli utazások a lehető legrövidebbek, a lehető legkisebb gyakoriságúak lennének. Az kellene, hogy a lakótelepek megszűnhetnének steril alvóvárosok lenni, kellene bennük kellő számú munkahelynek, iskolának, és elit iskolának létesülni. Kedvezőtlen az, ha a város egyik részén lakótelep, míg a másikon iparterület/ipari park létesül. Azonnal indul az alvóvárosból az autós forgalom a munkahelyek felé reggel, majd délután vissza.

c) Gyakorlatilag ugyanez a Belváros - Újszeged ellentét alapja is. A gond alapja az, hogy a Város lakónegyed hozott létre Újszegeden, annak az „elit” részén, nem számolva annak a közlekedési következményeivel. Újszeged ezen része a szegedi „Rózsadomb”, mely gyakorlatilag egy steril lakótelep, egy egyfunkciós városrész. Az ide települők számára a Belváros elérése elengedhetetlen. Ezt ma csak a Belvárosi – hídon át érik el. Állíthatom: a mai napig megoldatlan az Újszeged-Belváros kapcsolat. Az új városrészszel lényegében megpecsételődött a Belváros sorsa. Ami jó az egyiknek, nagyon rossz a másiknak.

Aki Újszegeden épített magának házat nagy anyagi áldozattal, azt valószínűen azért tette, hogy ne lakjon tömegben, legyen a környezete nyugodt, csendes, sok zölddel, és főleg mentes az idegen autóktól. A „lehetőleg itt csak én autózzak, ha itt lakok, és más ne” – elgondolás szerint.

Ennek jegyében meg is akadályozták azt, hogy Deszk felől út érkezen a Fő fasorra. Ez Deszknak nagy eredmény lett volna, mert az ottani lakóparki telekárak emelkedtek volna. A Fő fasor mentén pedig valószínű ellentétes irányba változtak volna. Az újszegedi érdekérvényesítés tehát jól működik.

Az újszegediek többsége a szegedi oldalon dolgozik és iskoláztatja gyermekét, számukra sajnos mi sem természetesebb, mint átgázolni autóikkal a Belvároson. Az ott élőknek - egy részük szerint - nincs joguk arra, amit ők megvalósítottak maguknak. A Belváros minden időben álljon a rendelkezésükre, a belvárosi zöldterületek pedig lehetőleg alakuljanak át parkolókká, ahol ők megérkezvén, azonnal megállhatnak.

Vagy költözzön a Belváros Újszegedre? Nem áll anyagilag mindenki, hogy ezt megtehesse.

Tessenek kimenni az Oskola utcára amikor egyetlen autósor uralja a teljes utcát. Ez a belvárosi utca emberi létezésre gyakorlatilag alkalmatlan. Ami azzá teszi az a Belvároson áthajtó, Újszegedre menő vagy onnan érkező autótömeg.

Pedig ez az utca jobb sorsra lenne érdemes. Az Oskola utca a szabadtéri játékok főutcája. Szerepe és kiépítése, kialakítása teljesen hasonló lehetne, mint a Kárász utcáé.

Az ürgéket átköltözteti a zöld hatóság, ha számukra rossz körülmények kialakulását sejt, de az emberért nem szól. Az ember nem ér egy békát, vagy egy ürgét? Véleményem szerint a Belvárosban élő embernek ugyanolyan joga van a nyugodt emberi környezethez, mint az Újszegeden villát építőnek. A Belváros-Újszeged kapcsolat zömét buszra lehetne tenni. Ehhez a buszjáratokkal jobban fel kellene tárnai Újszegedet, továbbá a buszok követési időközét kellene csökkenteni a csúcsórákban.

d) Egykor a Széchenyi téren volt még az ipari húsdarálók szaküzlete is. Ez azt példázza, amikor valamely létesítmény nincs a helyén, nem a megfelelő helyen van. De példázza azt a tényt is, hogy Szegeden mintha baj lenne a tér fogalmával. A Mars tér tele új kerítéssel, őrző-védő szolgálattal. Csak úgy kószálni ma már is csak a korábbi tér egy nagyon kis részén lehet. Mintha a csepeli gyártelep ide költözött volna. Lehet, hogy az ország második legnagyobb laktanyájának, a vásárhelyinek, nincs olyan beléptető rendszere, mint Mars téri parko-

lóba a kapzsiság miatt tervezett beléptető lesz. A város főterére, a Széchenyi térre, nem az ipari húsdarálók boltja, nem a bankok és biztosítók valók. Olyan létesítmények, intézmények kellenének, amelyek vonzanák az embereket, mert egy téren találkozni, beszélgetni lenne jó. Persze csak akkor, ha igazi teret akarnánk. Az adók szabályozásával a megfelelő területhasználat kiváltható lenne, minden kényszer és tiltás nélkül.

e) Szintén egy autós kisebbség érdeke a Huszár Mátyás rakparti autós út is. Az itteni autós kisebbség érdeke az, hogy néhány percet nyerjen a Tisza Lajos körüti haladással szemben a Huszár Mátyás rakparton, mint párhuzamos úton való haladással. Az út miatt élvezhetetlen a Tisza-part.

Az út kerítés gyanánt kettévágja a belvárost. Elválasztja egymástól azt, ami összetartozik, a Stefániát, a Belvárost, az embert a Tisza partjától. Egy város, amely gyakorlatilag az összes terét tönkreteszi, ezt sem hagyhatja rekreációs területnek megmaradni. Az év nagy részében árvíz borítja a helyet. A város ezekben az időkben is él, a rakparti út tehát egyáltalán nem létkérdés. Ma itt roncsdერი zajlik, rettenetes motorbőgéssel. A motoros versenypálya is itt van. Ezekhez mindhez joga van, aki ezt szereti, de itt?? A folyópart a fürdés, a pihenés, a kikapcsolódás, a rekreáció területsávja lehetne, amely a hallgatag többség érdekét szolgálná. Gyerekekkel a Tisza partján sétálni csak úgy lehet manapság, ha az ember magához bilincseli. Egyébként a gyerek képes lenne fél méterrel arrább menni, ezáltal az autósok áldozatává válni.

f) Sportcsarnok, TIK, a klinikák és hasonlók telepítése kellő számú parkolóhely létesítése nélkül. A parkolás ma is súlyos gond. Ha letesznek egy létesítményt a város valamely pontján, akkor az ezt tervező feladatuk kapja azt, hogy bizonyítsa be: a tervezett létesítmény tervezett parkolóhelye bőségesen elegendő. Ha ugyanakkor megnézzük az előírásokat, kiderül, szó sincs erről. Ami folyik, az csak egy jó trükközés. A céljuk: a létesítmény költségét ne terhelje a parkolás költsége. A parkoló autók majd szétszóródnak a köztereken, ingyen, vagy majdnem ingyen. A közösség pedig majd megoldja a parkolási gondot, a közösség pénzén, ha annyira akarja. Hol? Hát le kell kanyarítani pl. egy csíkot a Népligetből.

Tudatosulni kellene annak, hogy a parkolás, az autó raktározása az autó tulajdonosát terhelő olyan költség, amellyel már az autó vásárlásakor számolni kellene.

g) A funkciók halmozása lehetőleg kerülendő. A Mars tér erre kiváló, látható példa. A buszpályaudvar, a piac, az alkalmi kiállító rész önmagukban is igényelnék a teljes teret, miközben az egésznek csak egy kis részét kaphatják meg. Sőt maga a tér is kérné az egész teret. Ma egymás nyakában ülve, egymást ellehetetlenítve kínlódnak. Mióta nincs normális megoldás, és ki tudja, hogy mikorra lesz, ez kinek mennyibe fog kerülni?

De: nem készül-e most egy kis Mars tér, a rengeteg odavitt funkcióval a REÖK előtti kis téren, a huszár szobra mellett? A zsebkendőnyi hely a gyalogosoknak, a kerékpárosoknak, a jogi kar hallgatóinak, a virágoknak, a fáknak is kevés. Kell itt még kiállító helyet, színpadot is kialakítani?

Nem készül-e vajon egy új Mars tér a Kálvária sgt. – Móravárosi krt. sarkon, ahol nagyon kis helyen új áruház, új buszpályaudvar, új rendezvényház, új parkoló épül? Kísérteties a hasonlóság a Mars térrel.

h) A meglévő nagy forgalom hizlalása a Nagykörúton az új áruházak odaengedésével. A nagyobb forgalom tény lesz. Az újonnan belépő autók zavarni fogják a már ott járó autókat. **A forgalom akadálya maga a forgalom lesz.** Bizonyított tény, hogy a zsúfolt útszakaszra belépő autó növeli azok közlekedési költségét, aki már ott van. Emiatt a legjobb az lenne, ha be sem lépne az új jármű a rendszerbe. A Nagykörúton a házak falai között már majdnem mindenütt út van. Hol van már a Lechner által megépített keresztmetszet a zöldsávokkal? Újabb forgalmi sávokra már nincs lehetőség, nincs hely, mivel a házak, a házfalak már nem tolhatók kintebb. Ha pedig kötött a sávszám, kötött a szakasz kapacitása is. Forgalmi dugót gyártunk, ha ezt az értéket közelítjük, esetleg meghaladjuk. A nagykörúti forgalomvonzó létesítményeket tehát máshol lenne célszerű elhelyezni.

Szintén a forgalom akadályoz forgalmat a Belvárosi-hídon. A buszok személyautók között vesztegelnek, mivel itt remény sincs önálló buszsávra. A busz általában tele van, az autókban pedig általában 1-2 ember utazik. Kb. 20-30 személyautó által szállított utast elvinne egy busz is. Mérséklődne a zsúfoltság, csökkenne a várakozási idő, és a buszok hamarabb célba érnének.

i) A közlekedési eszköz helyes megválasztása Talán az egyik legfontosabb dolog. Ha egyre drágul a busz és a villamosjegy ára, ha ugyanakkor járataik ritkulnak, ha járműveik koszosak, lepusztultak, rajtuk a biztonság kicsi, akkor autóhoz nyúl a városlakó. Ma sajnos arra haladunk, ahol az autó a legolcsóbb eszköz. Mai ismereteink szerint pedig éppen fordítva kellene lenni: **Az autózásnak kellene a városban a legdrágább közlekedési módnak lenni.** London és Stockholm bevezette dugódíj ezt a

célt szolgálja. Belvárosukba visszaköltött az élet. Szeged gyűrűs-sugaras városszerkezete az útdíj bevezetésére nagyon alkalmas. A teljesen automatizált úthasználati díjszedés műszakilag megoldott dolog. Szegeden nyilván legkevesebbet az fizetne, aki átlépi a Harmadik körút vonalát. Ennél többet az, aki metszené a Nagykörutat. Legtöbbet pedig a Tisza L. krt-on belülré hajtás kerülné. Tiszta, egyszerű rendszer.

A Belvárosi hídi tumultust is oldaná a hídhasználati díj, ahogy elődeink nevezték, a hídvam visszaállítása. Nincs szükség tiltásokra, kényszerítésekre. Megoldható a gond a piacgazdaság viszonyai között is. Ezek a beavatkozások a leghatékonyabbak. Döntéshez politikusi döntés kell, mely meghaladja a közlekedéssel foglalkozó mérnök jogosultsági körét. Ha a mai világunk csak a pénz nyelvét érti csak, akkor a közlekedési gondokat is le kell erre a nyelvre fordítani. Még az sem biztos, hogy az ilyen jellegű döntések a politikusok népszerűségét csökkentenék, és ezáltal szavazatokat veszítenének.

A javasolható megoldás

a) Érdemes lenne egy felmérést készíteni arra, hogy ki miért, honnan és hová utazik. Ebből le lehetne vonni olyan következtetéseket, amelyekkel **megvalósítható lenne a minimális utazások – utazásszámok és utazási hosszak - városa.**

b) Közkinccsé kellene tenni a korábbi hibás döntések következményeit a városi intézmények jogszabályai, pénzügyesei, ingatlanforgalmazói, tehát nem közlekedési szakemberei között, pusztán az újbóli elkövetés megakadályozása céljából. A hibás döntések helyrehozatala ugyanis sok pénzbe és sok időbe kerül.

c) Bátrabban kellene élni a „**forgalomszabályzás – pénzzel**” elvével.

d) Mindent meg kellene tenni a legolcsóbb helyváltoztatási módok terjedése céljából.

e) A városban történő autózást minden egyéb helyváltoztatási módnál drágább kellene tenni.

f) Legjobb lenne itt is a megelőzés. Itt ez azt jelentené, hogy **valódi hatásvizsgálat kellene készíteni a beruházótól anyagilag független tervező, szakértő által** minden olyan esetben, amikor autósokat vonzó létesítmény telepítésének az ötlete valakiben felmerül.

g) Az is hasznos lenn, ha időben meghívják a közlekedési szakembereket, akik korábbi tapasztalataik alapján meg tudnák előzni a bajt helyett, hogy kész helyzet elé állítva tűzoltó munkára lennének/vannak kényszerítve.

h) Az elmúlt évek sajtó által sikertelennek minősített közlekedési megoldásainál hasznos lenne megmutatni azt, hogy a jóslásaik, lesújtó megállapításaik mennyire bizonyultak igaznak, vagy hamisnak. Megkönnyítené a következő beavatkozások szegedi társadalom általi elfogadását.

Tollhegy

A pénzmosás mindig mocskos kézzel folyik.

A mai pedagógust hasonló hivatalos megbecsülés övezi, mint névadóját, az egykori római rabszolgát, aki gazdájának, a dúsgazdag nagyúrnak csemetéjét kísérte tanítójához, majd hazafelé.

Azokat az államokat, amelyek nem fogadják az ENSZ hivatalos küldöttségét, nem kellene befogadni az ENSZ-be.

A közkeletű idegen – jobbára latin – eredetű szavakat többnyire eredeti jelentésüktől eltérő, gyakran azzal ellentétes „értelemben” használják. „Atok van a szavakon...” mondá a tudós költő, Babits Mihály.

Senki sem abban a naiv hitben választja a pedagóguspályát, hogy majd meggazdagszik. De hogy még verést is kaphat érte?!

Ha valamiről ritkábban beszélünk, még nem jelenti azt, hogy elfelejtettük, még kevésbé azt, hogy megbocsátottuk.

A reklámok erőszakos hangja vetekszik a politikai agitáció agresszivitásával.

Egy ember általában egyszer él, egyszer végzi be életét, egyszer kapja meg a végtisztességet. Kérdés: mindeközben hányszor kaphat végkielégítést.

„A sajtó független!” – Aha, mint a trombita attól, aki fújja...

Vajon hogyan fogadná Mikszáth Kálmán a „tót atyafiak” áskálódását anyanyelvünk ellen?

Aki mindig siet, az mindenki mellett elrohan, és későn veszi észre, hogy egyedül maradt...

Az emberek jobbára ragaszkodnak a maguk igazához. Vannak, akik a hazugságaikhoz...

Mindig és mindenhol azok félnak a változásoktól, akik olyasmit féltének, amit nem egyenes úton szereztek.

Minden főnök felett áll egy további főnök, s majd végül mindenkinek számot kell adnia arról, miként sáfárkodott lehetőségeivel...

„A sajtó nagyhatalom!” – Főleg, ha a hatalmasságok kezében van...

Minden miniszternek, pártok parlamenti képviselőinek nyugdíját annak megfelelően kellene megállapítani, ahogy kormányzásuk alatt az ország demográfiai helyzete alakult!

A kihívó modor sohase behízelgő!

A harsány kérdés csak a süketet nem zavarja.

Vezetni gyakran az íróasztal mellett ülve is nehéz.

Az elhibázott, olykor eleve gyanús rendelkezésekkel okozott károkat ne közpénzekből, hanem a károkozót

– gyakran ugyancsak tisztázatlan eredetű – magánvagyonából térítsék meg!

Nehéz utolérni azt, aki önmaga előtt menekül.

Lassú víz posványos.

Mindenki úgy játszik, ahogy az ellenfél engedi. Nemcsak a sportban...

Amíg van egy labdád, nincs veszve a meccs.

Csak azért küzdjétek, amiért érdemes.

Az ember néha szégyelli, hogy életben maradt...

Amire túl soká kellett várnod, annak néha már nem is tudsz örülni.

Még mindig ott tartunk, hogy nem az a rossz fiú, aki törvénysértést követ el, hanem az, aki ezt szóvá teszi.

Hja, képzelődni könnyű! Csak az a bökkenő, hogy a képzelet is az emlékek morzsáiból táplálkozik...

Ne gondolkodj, inkább aludj! Az alvás a gyereket megnyugtatja, a beteget meggyógyítja, az öreget megválthatja...

Van olyan szánalmas komédia, amitől a legfejlettebb humorérzékű embernek is inkább sírhatnakja támad.

Kibékíthetetlen ellentétek? – Bízzák csak rá a vírusokra, azok majd sorra mind megoldják!

Az elképzelt múltnak s a valós jelennek nincs közös határa...

„Törődés” – milyen kétarcú szó!

A holokausztot nem szabad tagadni – a gázkamrákat nem lehet!

A római köztársaságban elismerés illette azt, aki nagy vagyont szerzett – de becsületes módon!

„Az ellentétek vonzzák egymást” – egy bizonyos határig; azon túl kioltják egymást.

Érthetően kényelmetlen – és ezért nem kívánatos – a tudós jogász köztársasági elnök látogatása egy olyan államban, amelynek első köztársasági elnökét háborús bűnösneként kötél általi halállal kivégezték.

Vannak, akik pénzre, gazdagságra vágnak; vannak, akik rangra, tisztségekre vágnak; vannak, akik csupán egy kis kedvességre, szeretetre. Ők a legesélytelenebbek...

A beletörődés nem belenyugvás, még kevésbé elfogadás.

Nem tudtam elhinni. Mert nem akartam elhinni.

Kiszolgáltatót a kisbaba? – Csak később válik igazán azzá...

Maróti Egon

Kege

IV. BÉLA SZOBORTERVEK A VÁROSHÁZÁN

SZŰCS ÉDUA RAJZA

Horító grafika, szerkesztés és előkészítés

Nyomdamester ReProStudio®
alkotó technológia